

CZYNNOŚCI PROCESOWE ZAWODOWEGO PEŁNOMOCNIKA W SPRAWACH CYWILNYCH

Henryk Pietrzkowski

METODYKI

WYDANIE **6**

PIKTOGRAMY

wskazują ważne elementy
książki i ułatwiają
ich odnalezienie

Ważne

Przykłady

Podstawa prawna
Kontekst prawny

Pytania
Zadania

Rozwiązania
Odpowiedzi

Stanowisko stron
Pogląd

Orzecznictwo

Literatura

Historia

Nowe przepisy

CZYNNOŚCI PROCESOWE ZAWODOWEGO PEŁNOMOCNIKA W SPRAWACH CYWILNYCH

Henryk Pietrzkowski

METODYKI

WYDANIE

6

Stan prawny na 20 czerwca 2020 r.

Wydawca

Klaudia Szawłowska-Milczarek

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Michał Dymiński

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2020

ISBN 978-83-8187-881-4

6. wydanie

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIIS TREŚCI

Wykaz skrótów	25
----------------------------	----

Przedmowa	29
------------------------	----

Rozdział I

Reprezentacja stron w postępowaniu cywilnym	33
--	----

1. Zdolność postulacyjna. Przymus adwokacko-radcowski oraz rzeczników patentowych	33
2. Przedstawiciele ustawowi	36
3. Pełnomocnicy procesowi	40
3.1. Uwagi ogólne	40
3.2. Pełnomocnictwo adwokata	48
3.3. Pełnomocnictwo radcy prawnego	48
3.4. Pełnomocnictwo substytucyjne	50
3.5. Pełnomocnictwo rzecznika patentowego	53
3.6. Pełnomocnictwo prawnika zagranicznego	55
3.7. Pełnomocnictwo osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoby pozostającej ze stroną w stałym stosunku zlecenia	56
3.8. Pełnomocnik ustanowiony przez sąd	60
3.9. Odpowiedzialność odszkodowawcza zawodowego pełnomocnika z tytułu niezachowania należytej staranności zawodowej	70
4. Pełnomocnictwo procesowe	72
4.1. Rodzaje pełnomocnictwa	72
4.2. Zakres pełnomocnictwa	74

4.3. Forma pełnomocnictwa, podpis na pełnomocnictwie, uwierzytelnianie pełnomocnictwa i dokumentów	78
4.4. Prostowanie, odwoływanie oraz zatwierdzanie oświadczeń i czynności pełnomocnika	83
4.5. Wygaśnięcie i wypowiedzenie pełnomocnictwa	84
5. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa	88
5.1. Materialnoprawna i procesowa konstrukcja reprezentacji Skarbu Państwa	88
5.2. Oznaczenie Skarbu Państwa jako strony w postępowaniu sądowym	93
5.3. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa wykonywane przez Prokuratorię Generalną RP	96
5.3.1. Rodzaje zastępstwa	96
5.3.2. Współdziałanie podmiotów i organów reprezentujących Skarb Państwa z Prokuratorią Generalną	100
5.3.3. Koszty zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną	104
5.3.4. Wskazanie przez Prezesa Prokuratorii Generalnej organu właściwego do reprezentowania Skarbu Państwa	105

Rozdział II

Sprawność postępowania sądowego	110
1. Obowiązek sądu przeciwdziałania przewlekłości postępowania. Ciężar wspierania postępowania przez strony	110
2. Nadużycie prawa procesowego	112
2.1. Przeciwdziałanie nadużyciu prawa procesowego w orzecznictwie przed uchwaleniem art. 4 ¹ k.p.c.	112
2.2. Definicja oraz przejawy nadużycia prawa procesowego	114

Rozdział III

System gromadzenia materiału procesowego	123
1. System prekluzji oraz system dyskrecjonalnej władzy sędziego ...	123
2. System koncentracji materiału procesowego	131
2.1. Uwagi wstępne	131

2.2. Przepisy intertemporalne	132
2.3. Postępowanie przygotowawcze	133
2.3.1. Uwagi wstępne	133
2.3.2. Czynności przewodniczącego oraz stron po wpłynięciu pozwu	134
2.3.3. Pouczenia udzielane stronom co do czynności procesowych	135
2.3.4. Pouczenie stron o prawdopodobnym wyniku sprawy	137
2.3.5. Uprzedzenie stron o możliwości podjęcia rozstrzygnięcia na innej podstawie	139
2.3.6. Skutki zaniedbań sądu w zakresie obowiązku udzielenia pouczeń	142
2.3.7. Pisma przygotowawcze	144
2.3.8. Posiedzenie przygotowawcze	146
2.3.9. Plan rozprawy	151
2.3.10. Skutki procesowe biernego zachowania pозwanego	155
2.3.11. Przytaczanie twierdzeń i dowodów	156
2.3.12. Pominiecie spóźnionych twierdzeń i dowodów ...	160
2.3.13. Utrata prawa do powoływania się na uchybienia procesowe sądu	161

Rozdział IV

Dopuszczalność powództwa. Legitymacja procesowa	172
1. Uwagi ogólne	172
2. Niedopuszczalność drogi sądowej	175
3. Brak zdolności sądowej. Brak zdolności procesowej	182
3.1. Zdolność sądowa	182
3.1.1. Uwagi wstępne	182
3.1.2. Podmioty, którym przysługuje zdolność sądowa	183
3.1.2.1. Osoby fizyczne	184
3.1.2.2. Osoby prawne	185
3.1.2.3. Podmioty samodzielne niebędące osobami prawnymi, a mające zdolność prawną	186

3.1.2.4. Podmioty niesamodzielne, które mają samodzielną pozycję w postępowaniu sądowym, wynikającą ze szczególnej zdolności sądowej	189
3.1.3. Skutki procesowe braku zdolności sądowej	202
3.2. Zdolność procesowa	206
3.2.1. Uwagi wstępne	206
3.2.2. Zdolność procesowa osób fizycznych	209
3.2.3. Zdolność procesowa podmiotów niebędących osobami fizycznymi. Podmiot nieistniejący	210
3.2.4. Ustanowienie kuratora procesowego	212
4. Zawisłość sporu. Powaga rzeczy osądzonej	214
4.1. Zawisłość sporu	214
4.2. Powaga rzeczy osądzonej	215
5. Legitymacja procesowa	220

Rozdział V

Właściwość sądu. Właściwość trybu postępowania	224
1. Właściwość sądu	224
1.1. Uwagi ogólne	224
1.2. Właściwość rzeczowa	227
1.3. Wartość przedmiotu sporu (zaskarżenia)	231
1.3.1. Wartość przedmiotu sporu w razie żądania zasądzenia odsetek	234
1.3.2. Orzecznictwo dotyczące wartości przedmiotu sporu w wybranych sprawach	236
1.4. Właściwość miejscowa	242
1.4.1. Właściwość ogólna, przemienne i wyłączna	242
1.4.2. Szczególne regulacje	248
2. Rodzaje postępowań. Właściwość trybu postępowania	248
2.1. Uwagi ogólne	248
2.2. Rozpoznanie sprawy w trybie procesu z zastosowaniem przepisów o postępowaniu odrębnym	251

Rozdział VI

Skład sądu. Wyłączenie sędziego	257
1. Skład sądu	257

2. Wyłączenie sędziego	265
2.1. Uwagi wstępne	265
2.2. Czynności sędziego	270
2.3. Czynności sądu	271
2.4. Wyłączenie referendarza sądowego, ławnika, prokuratora oraz innych organów sądowych	274

Rozdział VII

Doręczenia	278
1. Zasada oficjalności doręczeń	278
2. Doręczenie właściwe	279
3. Doręczenie zastępcze	281
4. Doręczenie na adres skrytki pocztowej	283
5. Doręczenie awizowane	283
6. Domniemanie doręczenia	286
7. Warunki skuteczności doręczenia pism sądowych	287
8. Doręczenie elektroniczne	290
9. Doręczenie dla osoby prawnej oraz organizacji niemającej osobowości prawnej	292
10. Doręczenie dla przedsiębiorcy wpisanego do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej	292
11. Doręczenie dla przedsiębiorcy wpisanego do rejestru sądowego	292
12. Doręczenie dla osób reprezentujących podmiot wpisany do Krajowego Rejestru Sądowego, likwidatorów, prokurentów, członków organów lub osób uprawnionych do powołania zarządu	293
13. Doręczenie osobie mającej pełnomocnika procesowego lub osobę upoważnioną do odbioru pism	294
14. Doręczenie kuratorowi	296
15. Doręczenie pism sądowych osobom korzystającym z immunitetu oraz stronom, które mają miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedzibę za granicą	300
16. Doręczenie bezpośrednio między zawodowymi pełnomocnikami	302
17. Doręczenie w sekretariacie sądu	305

18. Doręczenie pierwszego pisma procesowego przez komornika	305
19. Doręczenie w razie odmowy przyjęcia korespondencji oraz w razie zaniedbania obowiązku zawiadomienia o zmianie miejsca zamieszkania	308
20. Potwierdzenie odbioru pisma	309
20.1. Potwierdzenie pisemne	309
20.2. Potwierdzenie odbioru pisma dokumentem uzyskanym z systemu teleinformatycznego	310

Rozdział VIII

Terminy procesowe	312
1. Pojęcie i rodzaje terminów	312
2. Rozpoczęcie biegu terminu oraz zasady obliczania terminów	315
2.1. Uwagi ogólne	315
2.2. Wpływ wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu na bieg terminu do wniesienia skargi kasacyjnej oraz zażalenia do Sądu Najwyższego	319
3. Uchybienie terminowi	321
4. Wniosek o przywrócenie terminu	322
5. Zaskarżalność zarządzenia oraz postanowienia w przedmiocie wniosku o przywrócenie terminu	329
6. Wzór wniosku o przywrócenie uchybionego terminu	333

Rozdział IX

Pisma procesowe. Pozew. Powództwo	335
1. Pisma procesowe	335
1.1. Uwagi ogólne	335
1.2. Skutki niezachowania wymagań formalnych pism procesowych	340
2. Pozew a powództwo	349
2.1. Uwagi ogólne	349
2.2. Pismo niebędące pozwem	356
2.3. Powództwo oczywiście bezzasadne	357
2.4. Obligatoryjne składniki pozwu	359
2.4.1. Uwagi wstępne	359

2.4.2. Dokładne określenie żądania	360
2.4.2.1. Powództwo o zasądzenie świadczenia ...	361
2.4.2.2. Powództwo o ustalenie istnienia albo nieistnienia stosunku prawnego lub prawa	364
2.4.2.3. Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa	380
2.4.2.4. Żądanie zasądzenia odsetek	381
2.4.3. Przytoczenie faktów uzasadniających żądanie ...	384
2.4.4. Podanie informacji o próbie pozasądowego rozwiązania sporu	385
2.4.5. Oznaczenie wartości przedmiotu sporu w sprawach majątkowych	385
2.4.6. Przytoczenie w miarę potrzeby okoliczności uzasadniających właściwość sądu	385
2.5. Fakultatywne składniki pozwu	388
2.6. Wzór pozwu z żądaniem alternatywnym	390
2.7. Wzór pozwu z żądaniem ewentualnym	391
2.8. Pozew i odpowiedź na pozew w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych	393
3. Skutki wytoczenia powództwa	395
4. Częściowe dochodzenie świadczenia. Kumulacja roszczeń ..	397
5. Skutki doręczenia pozwu	401
6. Odrzucenie pozwu	403
6.1. Uwagi wstępne	403
6.2. Wniosek o odrzucenie pozwu	404
7. Cofnięcie pozwu i zrzeczenie się roszczenia	407
8. Zmiana przedmiotowa i podmiotowa powództwa	415
8.1. Zmiana przedmiotowa powództwa	415
8.2. Zmiana podmiotowa powództwa	423

Rozdział X

Obrona pozwanego	428
1. Odpowiedź na pozew oraz pismo przygotowawcze	428
2. Skutki procesowe biernego zachowania pozwanego	429
3. Zarzuty pozwanego	430
3.1. Uwagi ogólne	430

3.2. Zarzut braku legitymacji procesowej	434
3.3. Zarzuty nieistnienia roszczenia, przedwczesności powództwa, przedawnienia roszczenia, upływu terminu zawitego	434
3.4. Zarzut zrzeczenia się roszczenia	437
3.5. Zarzut sprawy ugodzonej	437
3.6. Zarzut potrącenia	437
4. Uznanie powództwa	442
5. Powództwo wzajemne	444

Rozdział XI

Uгода sądowa. Postępowanie pojednawcze. Mediacja	452
1. Ugoda sądowa	452
1.1. Istota ugody sądowej	452
1.2. Wzór ugody sądowej	455
1.3. Uchylenie się od skutków prawnych ugody sądowej	456
2. Postępowanie pojednawcze	462
2.1. Charakter postępowania pojednawczego	462
2.2. Wniosek o zawezwanie do próby ugodowej. Właściwość sądu	463
2.3. Ugoda w postępowaniu pojednawczym	464
2.4. Koszty postępowania pojednawczego	465
3. Mediacja	466
3.1. Istota mediacji	466
3.2. Podstawy wszczęcia mediacji	467
3.2.1. Umowa o mediację	467
3.2.2. Orzeczenie sądu przekazujące sprawę do mediacji	468
3.3. Wniosek o wszczęcie mediacji. Wszczęcie i zakończenie mediacji	469
3.4. Ugoda zawarta przed mediatorem	470
3.5. Mediator	473
3.6. Koszty mediacji	474

Rozdział XII

Koszty postępowania	476
1. Zasady uiszczania opłat od pism wnoszonych do sądu	476

2. Wniosek o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego oraz o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu	485
2.1. Wynagrodzenie adwokata (radcy prawnego) ustanowionego przez stronę	485
2.2. Koszty nieopłaconej pomocy prawnej dla adwokata (radcy prawnego) ustanowionego przez sąd	492

Rozdział XIII

Czynności w postępowaniu dowodowym	496
1. Przedmiot i ciężar dowodu	496
2. Wniosek dowodowy	502
3. Wniosek o zabezpieczenie dowodu	504
4. Fakty podlegające udowodnieniu a środki dowodowe	505
4.1. Uwagi ogólne	505
4.2. Dowód z dokumentu	507
4.2.1. Dokument w rozumieniu Kodeksu cywilnego	507
4.2.2. Dokument jako dowód w postępowaniu cywilnym	508
4.2.3. Dowód z dokumentu oraz forma czynności prawnej	511
4.2.4. Ograniczenia dowodowe w razie niezachowania zastrzeżonej formy czynności prawnej	514
4.2.5. „Dowód z akt”	521
4.2.6. Zasada prymatu dowodu z dokumentu nad innymi dowodami w postępowaniu w sprawach gospodarczych	522
4.3. Dowód z zeznań świadków	523
4.3.1. Zeznania złożone ustnie	523
4.3.2. Zeznania złożone na piśmie	524
4.3.3. Dowód z zeznań świadków w postępowaniu w sprawach gospodarczych	527
4.4. Dowód z opinii biegłego	529
4.5. Dowód z oględzin	532
4.6. Dowód z grupowego badania krwi	534
4.7. Dowód z przyrządów utrwalających albo przenoszących obrazy lub dźwięki	536

4.8. Dowód z innych środków	539
4.9. Dowód z przesłuchania stron	539
4.10. Prywatna ekspertyza – środek niebędący dowodem	542
4.11. Umowa dowodowa w postępowaniu w sprawach gospodarczych	543
5. Dopuszczenie dowodu z urzędu	548
6. Postępowanie dowodowe przed sądem drugiej instancji	554

Rozdział XIV

Czynności w postępowaniu zabezpieczającym	559
1. Istota i charakter postępowania zabezpieczającego	559
2. Legitymacja w postępowaniu zabezpieczającym oraz wniosek o udzielenie zabezpieczenia	562
3. Tryb rozpoznania wniosku	564
4. Sposoby zabezpieczenia	568
4.1. Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych	568
4.2. Zabezpieczenie roszczeń niepieniężnych	575
4.3. Zabezpieczenie w sprawach o alimenty oraz roszczeń wymienionych w art. 753 ¹ k.p.c.	577
4.4. Zabezpieczenie przyszłych roszczeń alimentacyjnych związanych z ustaleniem ojcostwa	580
5. Postępowanie zabezpieczające w sprawach rodzinnych (art. 445–445 ¹ k.p.c.) oraz w sprawach pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem (art. 756 ¹ k.p.c.).	581
5.1. Postępowanie zabezpieczające w sprawach rodzinnych	581
5.2. Postępowanie w sprawach pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem	585

Rozdział XV

Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia wyroku	587
1. Wniosek o sprostowanie wyroku	587
2. Wniosek o uzupełnienie wyroku	592
3. Wniosek o dokonanie wykładni wyroku	599

Rozdział XVI

Nieważność postępowania	602
1. Uwagi ogólne	602
2. Pozbawienie strony możliwości obrony jej praw	603
3. Wadliwy skład sądu	606
4. Wyłączenie sędziego	614
5. Inne przyczyny nieważności postępowania	614

Rozdział XVII

Środki zaskarżenia	615
1. Uwagi ogólne	615
2. Środki zaskarżenia szczególne	622
2.1. Sprzeciw od wyroku zaocznego	622
2.1.1. Istota i przesłanki dopuszczalności sprzeciwu ...	622
2.1.2. Obligatoryjne składniki sprzeciwu	629
2.1.3. Fakultatywne składniki sprzeciwu	630
2.1.4. Wniosek o zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności	634
2.1.5. Czynności przy ponownym rozpoznaniu sprawy ...	636
2.2. Sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym	638
2.2.1. Istota i przesłanki dopuszczalności sprzeciwu ...	638
2.2.2. Obligatoryjne składniki sprzeciwu	643
2.2.3. Fakultatywne składniki sprzeciwu	644
2.2.4. Czynności w postępowaniu po wniesieniu sprzeciwu	645
2.2.5. Postanowienie stwierdzające utratę mocy nakazu zapłaty	646
2.3. Sprzeciw od nakazu zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym	647
2.3.1. Uwagi wstępne	647
2.3.2. Pełnomocnictwo. Podpis elektroniczny	650
2.3.3. Oświadczenie zawierające sprzeciw	651
2.3.4. Postępowanie po wniesieniu sprzeciwu	652
2.4. Sprzeciw od nakazu zapłaty w europejskim postępowaniu nakazowym	653
2.4.1. Uwagi wstępne	653

2.4.2. Pismo zawierające sprzeciw	654
2.4.3. Postępowanie w sprawie gospodarczej po wniesieniu sprzeciwu	656
2.4.4. Odrzucenie sprzeciwu	656
2.5. Zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym	657
2.5.1. Istota i przesłanki dopuszczalności zarzutów	657
2.5.2. Obligatoryjne składniki pisma zawierającego zarzuty	661
2.5.3. Fakultatywne składniki pisma zawierającego zarzuty	662
2.5.4. Czynności w postępowaniu po wniesieniu zarzutów	663
2.6. Odwołanie do sądu od zarządzenia przewodniczącego w przedmiocie sprostowania lub uzupełnienia protokołu posiedzenia jawnego oraz zarządzeń wydanych w toku rozprawy	665
2.6.1. Protokół posiedzenia jawnego	665
2.6.2. Odwołanie do sądu od zarządzenia przewodniczącego w przedmiocie wniosku o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu posiedzenia jawnego	669
2.6.3. Odwołanie do sądu od zarządzeń przewodniczącego wydanych w toku rozprawy ..	671
2.7. Skarga na orzeczenie referendarza sądowego	671
2.8. Zastrzeżenie do zarządzenia asystenta sędziego	673
2.9. Skarga na czynności komornika	674
2.9.1. Uwagi ogólne	674
2.9.2. Zwyczajne wymagania formalne oraz wymagania konstrukcyjne skargi	678
2.9.3. Fakultatywne składniki skargi	680
2.9.4. Właściwość sądu. Termin do wniesienia skargi oraz termin do rozpoznania skargi	681
2.9.5. Forma skargi	683
2.9.6. Odrzucenie skargi. Zastosowanie art. 759 § 2 k.p.c.	684
2.9.6.1. Nadzór judykacyjny	685

2.9.6.2. Nadzór administracyjny	692
2.9.6.3. Nadzór judykacyjny i administracyjny a nadzór samorządowy	693
2.9.7. Czynności związane z merytorycznym rozpoznaniem skargi	693
2.9.8. Zaskarżalność postanowień rozstrzygających skargę	697
2.9.9. Stosowanie art. 132 k.p.c.	698
2.9.10. Wzór skargi na czynność komornika	699
2.10. Skarga na udzielenie przybicia	701
2.11. Środki zaskarżenia przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji	703
2.11.1. Rodzaje planów podziału	703
2.11.2. Zarzuty przeciwko planowi podziału	705
2.11.2.1. Kognicja sądu	708
2.11.2.2. Zaskarżalność postanowień rozstrzygających o zarzutach	710
2.11.3. Skarga na plan podziału sporządzony przez zarządcę przymusowego	711
3. Środki zaskarżenia zwyczajne (odwoławcze)	711
3.1. Apelacja	711
3.1.1. Istota postępowania apelacyjnego	711
3.1.2. Dopuszczalność apelacji	716
3.1.2.1. Wymagania formalne i konstrukcyjne apelacji	725
3.1.2.2. Kontrola dopuszczalności apelacji w sądzie drugiej instancji. Odrzucenie apelacji lub nadanie jej dalszego biegu ...	729
3.1.3. Merytoryczna treść konstrukcyjnych wymagań apelacji	732
3.1.3.1. Wskazanie orzeczenia i zakresu zaskarżenia	732
3.1.3.2. Przedstawienie zarzutów apelacyjnych i ich uzasadnienie	737
3.1.3.2.1. Zarzut przekroczenia przez sąd granic swobodnej oceny dowodów	740

3.1.3.2.2. Zarzut niewyjaśnienia sprawy oraz sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału	746
3.1.3.2.3. Zarzut nierozpoznania istoty sprawy	748
3.1.3.2.4. Powołanie nowych faktów i dowodów	752
3.1.4. Wniosek apelacyjny	754
3.1.5. Wniosek o rozpoznanie postanowień sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu	756
3.1.6. Wniosek o rozpoznanie sprawy na rozprawie. Posiedzenia sądu	758
3.1.7. Wzór apelacji	759
3.1.8. Odpowiedź na apelację	763
3.1.9. Zakres przedmiotowy i podmiotowy rozpoznania sprawy przez sąd drugiej instancji ..	763
3.1.9.1. Granice apelacji	763
3.1.9.2. Zakres zaskarżenia oraz zakaz <i>reformationis in peius</i>	766
3.1.9.3. Zakaz rozszerzania żądania	772
3.1.9.4. Czynności dowodowe przed sądem drugiej instancji. Uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji	774
3.2. Apelacja w postępowaniu uproszczonym	782
3.2.1. Uwagi ogólne o postępowaniu	782
3.2.2. Odrębności apelacji i postępowania apelacyjnego	785
3.2.3. Wzór apelacji	787
3.3. Apelacja w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń	789
3.3.1. Uwagi wstępne	789
3.3.2. Szczególne cechy apelacji i postępowania apelacyjnego	790
3.3.3. Wzór apelacji	791
3.4. Zażalenie	792

3.4.1. Zażalenie w postępowaniu rozpoznawczym.	
Uwagi ogólne	792
3.4.1.1. Zasady uzasadniania i doręczenia postanowień oraz regulacje szczególne ...	798
3.4.1.2. Zażalenie do sądu drugiej instancji na postanowienie sądu pierwszej instancji ...	801
3.4.1.3. Zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji	811
3.4.1.4. Zażalenie do Sądu Najwyższego	813
3.4.1.5. Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji	821
3.4.1.6. Zażalenie wniesione jedynie dla zwłoki w postępowaniu	826
3.4.2. Zażalenie w postępowaniu zabezpieczającym	827
3.4.3. Zażalenie w postępowaniu o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności	829
3.4.3.1. Klauzula wykonalności	829
3.4.3.2. Zakres kognicji sądu rozpoznającego wniosek o nadanie klauzuli wykonalności	836
3.4.3.3. Przerwanie biegu przedawnienia wskutek wszczęcia postępowania klauzulowego	838
3.4.3.4. Odmowa nadania klauzuli wykonalności	838
3.4.3.5. Postępowanie zażaleniowe	844
3.4.4. Zażalenie w postępowaniu egzekucyjnym	851
3.4.4.1. Uwagi ogólne o środkach zaskarżenia w postępowaniu egzekucyjnym	851
3.4.4.2. Szczególne cechy zażalenia	854
3.4.4.3. Dopuszczalność zażalenia	856
3.4.4.4. Rodzaje zażaleń	859
3.4.4.4.1. Zażalenie na postanowienia sądu kończące postępowanie egzekucyjne (art. 394 § 1 <i>in principio</i> w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)	859

3.4.4.4.2.	Zażalenie na postanowienia wymienione w części enumeratywnej art. 394 § 1 oraz art. 394 ^{1a} k.p.c., w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., tj. niekończące postępowania egzekucyjnego, jeżeli przewidziane w nim przypadki są aktualne w postępowaniu egzekucyjnym	864
3.4.4.4.3.	Zażalenie na postanowienia wymienione w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego w części dotyczącej postępowania egzekucyjnego ...	865
3.4.4.4.4.	Zażalenie w postępowaniu dotyczącym wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego lub rozstrzygnięcia innego organu oraz ugody zawartej przed takim sądem lub organem (art. 1151 ¹ § 2 k.p.c.)	910
4.	Środki zaskarżenia nadzwyczajne	911
4.1.	Skarga kasacyjna	911
4.1.1.	Istota postępowania kasacyjnego	911
4.1.2.	Dopuszczalność skargi kasacyjnej	914
4.1.2.1.	Uwagi wstępne	914
4.1.2.2.	Orzeczenia podlegające zaskarżeniu	914
4.1.2.3.	Termin do wniesienia skargi kasacyjnej ...	919
4.1.2.4.	Podmioty uprawnione do wniesienia skargi kasacyjnej	921
4.1.2.5.	Przymus adwokacko-radcowski	922
4.1.2.6.	Wymagania formalne zwykłe oraz wymagania konstrukcyjne skargi kasacyjnej	924
4.1.2.7.	Treść zwykłych wymagań formalnych skargi kasacyjnej	925

4.1.2.8.	Treść konstrukcyjnych wymagań skargi kasacyjnej	928
4.1.2.8.1.	Zakres zaskarżenia	928
4.1.2.8.2.	Podstawy kasacyjne i ich uzasadnienie	931
4.1.2.8.3.	Wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania ...	940
4.1.2.8.4.	Wniosek kasacyjny	948
4.1.2.9.	Fakultatywne składniki skargi kasacyjnej. Wniosek o wstrzymanie wykonania zaskarżonego orzeczenia ...	950
4.1.2.10.	Odpowiedź na skargę kasacyjną	952
4.1.2.11.	Orzeczenia rozstrzygające skargę kasacyjną	954
4.1.2.12.	Wzór skargi kasacyjnej	957
4.2.	Skarga nadzwyczajna	959
4.2.1.	Uwagi ogólne	959
4.2.2.	Dopuszczalność skargi	961
4.2.2.1.	Orzeczenia podlegające zaskarżeniu skargą i jej podstawy	961
4.2.2.2.	Termin do wniesienia skargi	963
4.2.2.3.	Podmioty uprawnione do wniesienia skargi	963
4.2.2.4.	Wymagania formalne i konstrukcyjne skargi	963
4.2.3.	Odpowiedź na skargę	966
4.2.4.	Rozpoznanie skargi	968
4.2.4.1.	Odrzucenie skargi	968
4.2.4.2.	Orzeczenia merytoryczne	970
4.2.5.	Konkurencja skargi nadzwyczajnej ze skargą o wznowienie, skargą kasacyjną oraz skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	972

Rozdział XVIII

Skarga o wznowienie postępowania	975
--	-----

1. Charakter skargi o wznowienie postępowania	975
---	-----

2. Pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu wznowieniowym	978
3. Dopuszczalność skargi	979
3.1. Uwagi wstępne	979
3.2. Orzeczenia podlegające zaskarżeniu	980
3.3. Właściwość sądu i termin do wniesienia skargi	981
3.4. Wymagania formalne zwykłe oraz konstrukcyjne skargi	984
3.5. Podstawy wznowienia	984
3.6. Fakultatywne składniki skargi	993
4. Przebieg postępowania wznowieniowego	994
5. Zaskarżalność orzeczeń wydanych w następstwie rozpoznania skargi	999
6. Wzór skargi o wznowienie postępowania (z przyczyny nieważności)	1001

Rozdział XIX

Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem

prawomocnego orzeczenia	1003
1. Odpowiedzialność państwa za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej	1003
1.1. Uwagi ogólne	1003
1.2. Podmioty odpowiedzialne oraz poszkodowany	1006
1.3. Ogólne przesłanki odpowiedzialności	1007
1.4. Szczególne przesłanki odpowiedzialności	1009
1.4.1. Uwagi wprowadzające	1009
1.4.2. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną działaniem bądź zaniechaniem legislacyjnym ...	1011
1.4.3. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną niewydaniem orzeczenia lub decyzji administracyjnej	1012
1.4.4. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wydaniem orzeczenia lub decyzji administracyjnej	1013
2. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	1015

2.1. Pojęcie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	1015
2.2. Dopuszczalność skargi	1018
2.2.1. Uwagi wprowadzające	1018
2.2.2. Orzeczenia objęte skargą	1019
2.2.3. Podmioty uprawnione do wniesienia skargi	1021
2.2.4. Termin do wniesienia skargi. Przymus adwokacko-radcowski	1022
2.2.5. Wymagania formalne zwykłe oraz konstrukcyjne skargi	1024
2.2.5.1. Uwagi ogólne	1024
2.2.5.2. Zwykłe wymagania formalne skargi i skutki ich niezachowania	1024
2.2.5.3. Konstrukcyjne wymagania skargi i skutki ich niezachowania	1029
2.3. Przyjęcie i odmowa przyjęcia skargi do rozpoznania ...	1035
2.4. Uwzględnienie oraz oddalenie skargi	1036
2.5. Wzór skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia	1038

Rozdział XX

Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy

w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki

1. Uwagi wstępne	1041
2. Strony postępowania. Właściwość sądu	1043
3. Charakter skargi	1044
4. Obligatoryjne i fakultatywne składniki skargi	1044
5. Pojęcie przewlekłości postępowania	1045
6. Postępowanie sprawdzające	1048
7. Zaskarżalność orzeczenia rozstrzygającego skargę	1049
8. Wzór skargi na przewlekłość postępowania	1059

Rozdział XXI

Wniosek o zwrot spełnionego lub wyegzekwowanego

świadczenia lub o przywrócenie stanu poprzedniego

(restytucja)

1. Wniosek restytucyjny – uwagi ogólne	1061
--	------

2. Charakter prawny przepisów o restytucji	1064
3. Termin do złożenia wniosku o wydanie orzeczenia restytucyjnego. Właściwość sądu	1066
3.1. Wniosek złożony na podstawie art. 338 k.p.c.	1066
3.2. Wniosek zgłoszony w postępowaniu wywołanym skargą o wznowienie postępowania	1067
3.3. Wniosek zgłoszony w postępowaniu wywołanym skargą kasacyjną	1068
3.4. Dochodzenie w osobnym procesie naprawienia szkody poniesionej wskutek wydania lub wykonania wyroku	1070

Rozdział XXII

Czynności procesowe związane z postępowaniem przed

sądem polubownym	1073
1. Uwagi wstępne	1073
2. Zapis na sąd polubowny	1075
3. Podstawowe czynności procesowe podejmowane przed sądem państwowym w związku z postępowaniem przed sądem polubownym	1078
4. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego	1080
5. Wniosek o uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody zawartej przed tym sądem	1088
6. Wzór umowy o poddanie sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego (zapis na sąd polubowny)	1090
7. Wzór skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego	1092

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Źródła prawa

instr. sąd.	– zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12.12.2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS Nr 5, poz. 22 ze zm.) – utraciło moc
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2019 r. poz. 1040 ze zm.)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 256 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2019 r. poz. 2086 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 505 ze zm.)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2019 r. poz. 900 ze zm.)
pr. adw.	– ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1513 ze zm.)
pr. bank.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2019 r. poz. 2357 ze zm.)

pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2019 r. poz. 540 ze zm.)
pr. pras.	– ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914)
pr. up.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2019 r. poz. 498 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 365 ze zm.)
r.d.p.s.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12.10.2010 r. w sprawie szczegółowego trybu i sposobu doręczania pism sądowych w postępowaniu cywilnym (Dz.U. z 2015 r. poz. 1222 ze zm.) – utraciło moc
reg. sąd.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141)
rozp.czyn.kom.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9.03.1968 r. w sprawie czynności komorników (Dz.U. Nr 10, poz. 52 ze zm.) – uchylone
rozporządzenie nr 805/2004	– rozporządzenie (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.04.2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (Dz.Urz. UE L 143 z 30.04.2004, s. 15, ze zm.)
rozporządzenie nr 1896/2006	– rozporządzenie (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 399 z 30.12.2006, s. 1, ze sprost. i późn. zm.)
rozporządzenie nr 861/2007	– rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.07.2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 1, ze zm.)
rozporządzenie nr 1215/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351 z 20.12.2012, s. 1, ze zm.)
rozporządzenie nr 606/2013	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 606/2013 z 12.06.2013 r. w sprawie wzajemnego uznawania środków ochrony w sprawach cywilnych (Dz.Urz. UE L 181 z 29.06.2013, s. 4)

- u.g.n.** – ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2020 r. poz. 65 ze zm.)
- u.k.s.** – ustawa z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 121)
- u.k.s.c.** – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755 ze zm.)
- u.k.w.h.** – ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2019 r. poz. 2204)
- u.r.pr.** – ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 75)
- ustawa nowelizująca z 16.09.2011 r.** – ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381)
- ustawa nowelizująca z 10.07.2015 r.** – ustawa z 10.07.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311 ze zm.)
- u.PG** – ustawa z 8.07.2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz.U. z 2016 r. poz. 1313 ze zm.) – uchylona
- u.PGRP** – ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 762)
- ustawa o RPO** – ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2020 r. poz. 627)
- ustawa o skardze** – ustawa z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.)
- ustawa o SN** – ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2019 r. poz. 825 ze zm.)
- ustawa z 4.07.2019 r.** – ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469)
- u.w.l.** – ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2020 r. poz. 532 ze zm.).

2. Czasopisma i publikatory

- Biul. SN** – Biuletyn Sądu Najwyższego
- IC** – Izba Cywilna. Biuletyn Sądu Najwyższego

MoP	– Monitor Prawniczy
M.P.	– Monitor Polski
NP	– Nowe Prawo
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAiSN	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego
OSNAPIUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna (od 1995 r.)
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna, Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1964 r. do 1994 r.)
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 2003 r.)
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	– Państwo i Prawo
PPC	– Polski Proces Cywilny
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy

3. Inne skróty

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
LEX	– System informacji prawnej Wolters Kluwer
Metodyka...	– H. Pietrkowski, <i>Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych</i> , wyd. 7, Warszawa 2014
NSA	– Naczelný Sąd Administracyjny
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny

PRZEDMOWA

Sprawy cywilne są rozpoznawane według przepisów o postępowaniu cywilnym, uregulowanym w zasadzie przepisami Kodeksu postępowania cywilnego. Istotnym elementem tego postępowania są czynności procesowe jego uczestników, a szczególnie stron postępowania cywilnego. Prawo postępowania cywilnego w przypadku niektórych czynności dokonywanych przez pełnomocników zawodowych stawia wysokie wymagania profesjonalne (np. czynności objęte przymusem adwokacko-radcowskim). W spełnieniu tych wymagań ma pomóc niniejsza książka, której tematyka została przedstawiona w sposób praktyczny, z pominięciem rozważań teoretycznych i w zasadzie – zachowując określone ramy opracowania – bez cytowania poglądów przedstawicieli nauki.

Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych to publikacja przygotowana dla praktyków – adwokatów, radców prawnych, radców Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, rzeczników patentowych, aplikantów adwokackich i radcowskich, występujących przed sądami w sprawach cywilnych. Przydatna jest dla sędziów i ich asystentów, referendarzy i aplikantów sądowych, a także innych prawników zajmujących się stosowaniem prawa. Służy również studentom i uczestnikom seminariów uniwersyteckich, poszukującym wiedzy wykraczającej poza standardowy podręcznik z postępowania cywilnego.

W książce zostały omówione najistotniejsze czynności dotyczące wszczęcia procesu, dochodzenia roszczeń i ich zabezpieczenia, obrony pozwanego, terminów procesowych, a także czynności związane

z wydanymi przez sąd orzeczeniami merytorycznymi i formalnymi (wnioski o uzupełnienie, sprostowanie i wykładnię orzeczeń) oraz ich zaskarżeniem. Komplementarny charakter wobec niniejszego opracowania ma książka mojego autorstwa *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2014, której treść, mimo zmieniającego się stanu prawnego, w niemalym zakresie nadal jest aktualna. Czynności procesowe omówiono w ujęciu praktycznym, ze wskazaniem przykładów czynności podejmowanych w określonych sytuacjach procesowych, a w przypadku niektórych pisemnych czynności procesowych zaprezentowano wzory. Ich pełny zakres Czytelnik odnajdzie w publikacji *Wzory pism procesowych w sprawach cywilnych, gospodarczych i rejestrowych*, Warszawa 2016, opracowanej przez D. Bugajnę-Sporczyk, H. Pietrzkowskiego i T. Żyznowskiego, stanowiącą kontynuację dotychczasowych dziewięciu wydań tego opracowania.

Książka w obecnym – szóstym – wydaniu, podobnie jak w poprzednich, objaśnia krok po kroku postępowanie cywilne z punktu widzenia obowiązków i uprawnień zawodowego pełnomocnika procesowego. W wielu fragmentach została rozbudowana i znacznie zmieniona w związku z koniecznością przystosowania jej treści do nowego stanu prawnego, ukształtowanego zwłaszcza przez ustawę z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469), która weszła w życie 7.11.2019 r. W szóstym wydaniu dodano rozdział „Sprawność postępowania sądowego”, w którym omówiono m.in. zagadnienia związane z przewlekłością postępowania, ciężarem wspierania postępowania przez strony oraz dotyczące instytucji nadużycia prawa procesowego, ze wskazaniem regulacji umożliwiających przeciwdziałanie nadużywaniu przez strony przepisów określających ich uprawnienia procesowe. W innym, także nowym rozdziale „System gromadzenia materiału procesowego” zwrócono uwagę na sposób prezentowania materiału procesowego przez strony w systemie koncentracji materiału procesowego, wskazując na uregulowania w tym systemie, ich odmienny charakter w stosunku do reguł prekluzji procesowej oraz dyskrecjonalnej władzy sędziego. Omówiono skutki procesowe wynikające z niedostosowania czynności procesowych stron do zmienionej procedury. Komentarzem objęto nowe przepisy dotyczące postę-

powania przygotowawczego, pism przygotowawczych, posiedzenia przygotowawczego, planu rozprawy, reguł przytaczania przez strony twierdzeń i dowodów z omówieniem skutków przytoczeń późniejszych. Wskazując na obowiązek sądu udzielania stronom pouczeń odnośnie do czynności procesowych, a także – stanowiącym *novum* w krajowej procedurze cywilnej – obowiązkowi pouczenia o prawdopodobnym wyniku sprawy oraz uprzedzeniu stron o możliwości podjęcia rozstrzygnięcia na innej podstawie prawnej, omówiono skutki zaniedbań sądu w tym zakresie, z jednoczesnym wskazaniem na zaniedbania stron powodujące utratę prawa do powoływania się na uchybienia procesowe sądu.

W znacznej części uległa zmianie treść rozdziałów poświęconych zdolności sądowej, legitymacji procesowej, reprezentacji Skarbu Państwa jako strony procesowej, właściwości i składu sądu, instytucji wyłączenia sędziego, a także postępowania dowodowego. W rozdziale o pełnomocnikach procesowych omówiono zmiany w zakresie kosztów postępowania oraz wynagrodzenia pełnomocników zawodowych, natomiast rozdział poświęcony pełnomocnictwu procesowemu został wzbogacony o tematykę substytucji jako dalszego pełnomocnictwa procesowego. Tematykę w zakresie pozwu i powództwa poszerzono uwagami dotyczącymi pisma niebędącego pozwem oraz powództwa oczywiście bezzasadnego. Wskazano – w kontekście systemu prekluzji dowodowej, obowiązującej w postępowaniu w sprawach gospodarczych – na odrębne regulacje dotyczące pozwu i odpowiedzi na pozew, powództwa wzajemnego, przedmiotowej i podmiotowej zmiany powództwa, a także ograniczeń dowodowych związanych z przewidzianą w tym postępowaniu możliwością zawarcia przez strony umowy dowodowej. Odrębne regulacje obowiązujące w tym postępowaniu umiejscowiono w odpowiednich rozdziałach książki.

W rozdziale poświęconym środkom zaskarżenia omówiono zmiany w przepisach o apelacji oraz nowe i liczne rozwiązania dotyczące zażalenia. Obecnie w postępowaniu rozpoznawczym wyróżnić można aż 6 rodzajów zażalenia (zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji, zażalenie do sądu drugiej instancji na postanowienie sądu pierwszej instancji, zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji,

zażalenie zwykłe oraz tzw. kasatoryjne do Sądu Najwyższego oraz zażalenie wniesione jedynie dla zwłoki w postępowaniu). Nowe regulacje prawne uwzględnione zostały w rozdziałach poświęconych szczególnym środkom zaskarżenia, jakimi są sprzeciw od wyroku zaocznego, zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym oraz sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym. Nie pominęto omówienia zmian wprowadzonych do przepisów dotyczących zażalenia w postępowaniu o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności oraz środków zaskarżenia w postępowaniu egzekucyjnym. Liczne zmiany ustawodawcze, wprowadzone w 2019 r., wymusiły opracowanie na nowo podrozdziałów poświęconych skardze na czynności komornika w kontekście sprawowanego przez sąd z urzędu nadzoru judykacyjnego nad komornikiem, a także skargom na plan podziału sumy sporządzony przez zarządcę przymusowego, skargę na udzielenie przybicia oraz zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji. Omówiono nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia, jakim jest skarga nadzwyczajna, ze wskazaniem na relacje zachodzące między tym środkiem zaskarżenia oraz skargą kasacyjną, skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz skargą o wznowienie postępowania.

Do licznie powołanych orzeczeń Sądu Najwyższego zostały dodane nowe, wydane w latach 2017–2020, mające istotne znaczenie dla przebiegu postępowania w sprawach cywilnych.

W książce, zważywszy na konieczność zachowania wyznaczonych dla niej ram, podobnie jak w poprzednich wydaniach, co do zasady, nie jest powoływana literatura. Nieliczne wyjątki w tym zakresie dotyczą instytucji, których praktyczne omówienie wymagało odesłania do opracowań doktrynalnych. Powołano także wybrane artykuły omawiające nowe regulacje wprowadzone przez wspomnianą ustawę z 4.07.2019 r.

Opracowanie uwzględnia stan prawny oraz orzecznictwo Sądu Najwyższego na czerwiec 2020 r.

Henryk Pietrzkowski

Rozdział I

REPREZENTACJA STRON W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

1. Zdolność postulacyjna. Przymus adwokacko-radcowski oraz rzeczników patentowych

Strona (jej organ lub przedstawiciel ustawowy) może działać w postępowaniu sądowym osobiście, bez konieczności korzystania z pełnomocnika. Okoliczność, że strona (uczestnik postępowania) ma **zdolność procesową** (zob. rozdział IV pkt 3.2.), nie przesądza o możliwości osobistego dokonywania czynności procesowych. Strona musi być dodatkowo wyposażona w zdolność postulacyjną. **Zdolność postulacyjna** to zdolność do samodzielnego dokonywania czynności procesowych. Brak tej zdolności może wynikać z okoliczności faktycznych (np. nieznajomość języka urzędowego sądu) bądź z przepisów prawa nakazujących korzystanie z zastępstwa pełnomocnika.

Z mocy prawa **przymus korzystania z zastępstwa pełnomocnika** obejmuje:

- 1) zastępstwo w postępowaniu przed Sądem Najwyższym przez adwokatów lub radców prawnych, a w sprawach własności przemysłowej także przez rzeczników patentowych (art. 87¹ § 1 k.p.c.);
- 2) zastępstwo przez adwokatów lub radców prawnych, a w sprawach własności przemysłowej także przez rzeczników patentowych, w zakresie **czynności procesowych związanych z postępowaniem przed Sądem Najwyższym** podejmowanych przed sądem niższej instancji (art. 87¹ § 1 k.p.c.), a więc w tzw. postę-

powaniu międzyinstancyjnym wywołany przez wniesienie – za pośrednictwem sądu niższej instancji – środka zaskarżenia do Sądu Najwyższego. *Lege non distinguente* trzeba przyjąć, że hipoteza normy wyrażonej w art. 87¹ § 1 k.p.c. obejmuje zarówno czynności zmierzające bezpośrednio do zaskarżenia prawomocnego orzeczenia sądu drugiej instancji skargą kasacyjną, jak i czynności podejmowane we wszystkich postępowaniach incydentalnych związanych z zaskarzaniem orzeczeń do Sądu Najwyższego jakimkolwiek środkiem prawnym, w tym również sporządzenie wniosku o przywrócenie terminu do wniesienia skargi kasacyjnej (zob. postanowienia SN: z 6.04.2006 r., IV CZ 30/06, LEX nr 1104887, oraz z 4.12.2013 r., II CZ 82/13, LEX nr 1405155); we wskazanych sytuacjach art. 87¹ § 1 k.p.c. nie stosuje się, gdy stroną, jej przedstawicielem ustawowym lub pełnomocnikiem jest sędzia, prokurator, notariusz albo profesor lub doktor habilitowany nauk prawnych, a także gdy stroną lub jej przedstawicielem ustawowym jest adwokat, radca prawny lub radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej; przymusu adwokacko-radcowskiego nie stosuje się także, gdy zastępstwo procesowe Skarbu Państwa albo państwowej osoby prawnej jest wykonywane przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, co oznacza, że wymienione osoby (podmioty) z oczywistych względów mogą samodzielnie podejmować te czynności; art. 87¹ § 1 k.p.c. nie stosuje się w postępowaniu o zwolnienie od kosztów sądowych oraz o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego;

- 3) zastępstwo pełnomocnika do doręczeń; zgodnie z art. 1135⁵ k.p.c. strona, która nie ma miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, jeżeli nie ustanowiła pełnomocnika do prowadzenia sprawy zamieszkałego w Rzeczypospolitej Polskiej, jest obowiązana wskazać **pełnomocnika do doręczeń w Rzeczypospolitej Polskiej** (§ 1). W razie niewskazania pełnomocnika do doręczeń przeznaczone dla tej strony pisma sądowe pozostawia się w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia. Stronę należy o tym pouczyć przy pierwszym doręczeniu. Strona powinna być również pouczona o możliwości złożenia odpowie-

dzi na pismo wszczynające postępowanie i wyjaśnień na piśmie oraz o tym, kto może być ustanowiony pełnomocnikiem (§ 2). Z przytoczonej regulacji wynika, że gdy strona z innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej nie wywiąże się z powinności ustanowienia pełnomocnika do doręczeń, sąd nie może pozostawić przeznaczonego dla niej pisma w aktach ze skutkiem doręczenia, lecz zobligowany jest do przekazania celem doręczenia korespondencji do państwa członkowskiego, w którym strona ma miejsce zamieszkania albo siedzibę. Innymi słowy, obowiązek ustanowienia pełnomocnika wyłączony jest względem stron, które nie mają miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedziby nie tylko w Polsce, ale także w jakimkolwiek innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

Obowiązek ustanowienia pełnomocnika do doręczeń może wynikać także z postanowień szczególnych, takich jak: art. 626¹² § 1 i 2 k.p.c., dotyczący postępowania wieczystoksięgowego, art. 610³ k.p.c., dotyczący spraw o przepadek rzeczy, art. 380 ust. 2 pr. up., stanowiący, że wierzyciel, który nie ma miejsca zamieszkania, zwykłego pobytu albo siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, jeżeli nie ustanowił w Rzeczypospolitej Polskiej pełnomocnika do prowadzenia sprawy, jest obowiązany wskazać pełnomocnika do doręczeń w Rzeczypospolitej Polskiej.

Poza wskazanymi przypadkami, w których zdolność postulacyjna została ograniczona, strony i ich organy lub przedstawiciele ustawowi mogą działać osobiście, mogą też ustanowić pełnomocnika spośród osób wskazanych w ustawie. Sąd Najwyższy w uchwale z 28.11.2012 r., III CZP 75/12 (OSNC 2013/4, poz. 48), stwierdził, że **sędzia sądu powszechnego** nie może być na podstawie art. 87 § 2 k.p.c. pełnomocnikiem procesowym sądu jako jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, zaznaczając, że uchwała ta w razie przejścia do szerszej praktyki działa perspektywnie, natomiast w uchwale z 22.05.2013 r., III CZP 17/13 (OSNC 2013/11, poz. 123), Sąd Najwyższy uznał, że **pełnomocnikiem procesowym w sprawach o dokonanie wpisu w księdze wieczystej** może być wyłącznie osoba spełniająca wymagania przewidziane w art. 87 k.p.c., także wtedy, gdy wniosek o wpis

został zamieszczony przez notariusza w akcie notarialnym na podstawie art. 92 § 4 pr. not. Sąd Najwyższy zastrzegł, że przekazanie przez notariusza wniosku sądowi uważa się – zgodnie z art. 626⁴ *in fine* k.p.c. – za złożenie wniosku przez samego uprawnionego, czyli stronę czynności prawnej, a nie przez pełnomocnika, zatem dla skuteczności złożenia wniosku nie ma żadnego znaczenia to, iż pełnomocnik nie mieścił się w kręgu osób (podmiotów) określonych w art. 87 k.p.c. W uchwale z 24.07.2013 r., III CZP 45/13 (OSNC 2014/3, poz. 26), Sąd Najwyższy uznał, że **prokurent** – podobnie jak organ przedsiębiorcy – może ustanawiać pełnomocników procesowych spośród wszystkich osób wymienionych w art. 87 k.p.c., a także samodzielnie pełnić tę funkcję w konkretnej sprawie, nie ma zatem wątpliwości, że jako pełnomocnik procesowy jest uprawniony do udzielenia dalszego pełnomocnictwa (tzw. substytucji) wszystkim osobom spełniającym kryteria określone w art. 87 k.p.c., a więc również pracownikom przedsiębiorcy. Wniosek, że prokurent – nie będąc pełnomocnikiem procesowym w konkretnej sprawie – może ustanowić pełnomocnikiem każdą osobę wymienioną w art. 87 k.p.c., a działając jako pełnomocnik, może substytuować, zgodnie z art. 91 pkt 3 k.p.c., tylko adwokata lub radcę prawnego, jest wnioskiem logicznie fałszywym, bezzasadnie ograniczającym mocną pozycję prokurenta.

Występowanie w charakterze pełnomocnika procesowego osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania powodujący **nieważność postępowania** – art. 379 pkt 2 k.p.c. (uchwała SN (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008/12, poz. 133).

Brak w zakresie zdolności postulacyjnej nie podlega ocenie z punktu widzenia braków formalnych pisma wniesionego przez stronę pozbawioną tej zdolności. Środki zaskarżenia wniesione z naruszeniem art. 87¹ § 1 k.p.c. podlegają odrzuceniu *a limine*.

2. Przedstawiciele ustawowi

Przedstawicielstwo ustawowe wynika albo z braku **zdolności procesowej**, albo z **innych przyczyn** przewidzianych przepisami prawa.

Jeżeli strona nie może działać osobiście z powodu **braku zdolności procesowej**, działa za nią przedstawiciel ustawowy. Brak zdolności procesowej może dotyczyć tylko osoby fizycznej (zob. rozdział IV pkt 3.2.2). Za osoby niemające takiej zdolności w ich imieniu działają (podejmują czynności procesowe) przedstawiciele ustawowi, którymi mogą być: **rodzice, opiekun, kurator, doradca tymczasowy**.

Reprezentacja rodziców jako przedstawicieli ustawowych dziecka została uregulowana w art. 98 k.r.o. Zgodnie z tym przepisem rodzice są przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. W praktyce sądowej najczęściej mamy do czynienia z reprezentacją małoletniego, który – mając zdolność sądową – jest powodem w sprawie o alimenty przeciwko jednemu z rodziców. W imieniu i na rzecz małoletniego powoda, który nie ma zdolności procesowej, działa drugie z rodziców jako przedstawiciel ustawowy. W takiej sprawie w pozwie i dalszych pismach procesowych jako powoda należy wskazać małoletnie dziecko z zaznaczeniem, że jest ono reprezentowane przez przedstawiciela ustawowego, tj. tego z rodziców, który wniósł pozew, natomiast pozwanym jest drugie z rodziców. Gdy żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 99 k.r.o.). Pełnomocnictwo procesowe udzielone w imieniu małoletniego dziecka przez jego przedstawiciela ustawowego nie wygasa z chwilą uzyskania przez to dziecko pełnoletności (uchwała SN z 11.10.1995 r., III CZP 139/95, OSNC 1996/1, poz. 17).

Opiekun jest ustanawiany przez sąd opiekuńczy, gdy żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo gdy rodzice są nieznani (art. 94 § 3 k.r.o.). Sąd opiekuńczy ustanawia także opiekuna dla osoby pełnoletniej ubezwłasnowolnionej całkowicie (art. 13 § 2 k.c.). Zakres opieki regulują art. 159 k.r.o. oraz art. 99 w zw. z art. 155 § 2 i art. 157 k.r.o.

Kurator, którego ustanawia sąd opiekuńczy (art. 70 oraz 568–578¹ k.p.c.), jest przedstawicielem ustawowym:

- 1) osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (por. art. 16 § 2 k.c. oraz art. 181 § 1 k.r.o.);

- 2) małoletniego w sytuacjach przewidzianych w art. 99, 102 i 109 § 3 k.r.o.;
- 3) osoby pozostającej pod opieką w wypadkach określonych w art. 99, 102 i 109 § 3 w zw. z art. 155 § 2 i art. 157 k.r.o.;
- 4) dziecka poczętego, lecz jeszcze nieurodzonego (por. art. 182 k.r.o. w zw. z art. 927 § 2 k.c. i art. 509 k.p.c.).

Przedstawicielstwo ustawowe, oprócz sytuacji wynikających z braku zdolności procesowej, zachodzi także w innych wypadkach, a mianowicie w razie ustanowienia kuratora dla:

- 1) osoby nieobecnej (art. 184 k.r.o. w zw. z art. 601 k.p.c.), właściwy jest sąd opiekuńczy;
- 2) osoby prawnej, która nie może prowadzić swoich spraw z braku powołanych do tego organów (art. 42 § 1 k.c. w zw. z art. 603 k.p.c.), właściwy jest sąd rejestrowy.

Kurator może występować w procesie nie tylko jako przedstawiciel ustawowy, lecz także jako np. kurator spadku (art. 666 § 1 k.p.c.) – wtedy ustanawia go sąd spadku, albo jako kurator w sprawie o unieważnienie małżeństwa – wtedy ustanawia go sąd rejonowy (art. 447 i 448 k.p.c.).

W postępowaniu w sprawach o ubezwłasnowolnienie (art. 544–560¹ k.p.c.), jeżeli wniosek dotyczy osoby pełnoletniej, sąd rozpoznający taką sprawę (sąd okręgowy – art. 544 § 1 k.p.c.) może ustanowić dla niej doradcę tymczasowego, który pełni funkcję przedstawiciela ustawowego, do którego stosuje się przepisy o kuratorze osoby częściowo ubezwłasnowolnionej (por. art. 548–551 k.p.c.).

W postępowaniu egzekucyjnym dla dłużnika, którego miejsce pobytu nie jest znane, kuratora ustanawia sąd egzekucyjny (art. 143 i 802 k.p.c.).

Ustanowienie **kuratora procesowego** na podstawie art. 69 k.p.c. **przez sąd orzekający** następuje:

- 1) na wniosek strony przeciwnej dla strony niemającej zdolności procesowej, która nie ma przedstawiciela ustawowego, dla strony

będącej osobą prawną, gdy w jej organie zachodzą braki uniemożliwiające jej reprezentację, albo dla strony będącej jednostką organizacyjną, o której mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c. (niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną), gdy brak jest osób uprawnionych do jej reprezentowania;

- 2) z urzędu w uzasadnionych przypadkach sąd orzekający może ustanowić kuratora dla osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 64 § 1¹ k.p.c. W takim przypadku sąd orzekający niezwłocznie zawiadamia właściwy sąd rejestrowy o ustanowieniu kuratora dla strony wpisanej do Krajowego Rejestru Sądowego. W sytuacji, gdy sąd rejestrowy na podstawie art. 603 § 5 k.p.c. zawiadomi sąd orzekający o ustanowieniu kuratora na podstawie art. 42 § 1 k.c. (tzw. kurator materialnoprawny), sąd orzekający odwołuje kuratora przez siebie ustanowionego. W miejsce odwołanego kuratora procesowego wstępuje kurator materialnoprawny. Czynności odwołanego kuratora pozostają w mocy.

Ubezważniony może udzielić pełnomocnictwa do zaskarżenia postanowienia o ubezwłasnowolnieniu (art. 560 k.p.c.) (postanowienie SN z 24.01.1968 r., I CR 631/67, OSNCP 1968/8–9, poz. 153). Osoba z zaburzeniami psychicznymi, mająca zdolność procesową, może udzielić pełnomocnictwa procesowego (uchwała SN z 26.02.2015 r., III CZP 102/14, OSNC 2015/12, poz. 139).

Przedstawiciel ustawowy ma obowiązek wykazać swoje umocowanie przy pierwszej czynności procesowej. Udowodnienie umocowania – jak stanowi art. 68 k.p.c. – musi mieć formę dokumentu. Może to być np. postanowienie sądu o powołaniu opiekuna, wyciąg z właściwego rejestru, wyciąg z protokołu posiedzenia, na którym została podjęta uchwała stanowiąca podstawę umocowania. Dokument podlega badaniu w zakresie prawdziwości oraz zgodności z prawdą na ogólnych zasadach (art. 252 k.p.c.) i powinien zostać złożony przez przedstawiciela ustawowego przy pierwszej czynności procesowej. Niezłożenie takiego dokumentu nie stanowi – jak w przypadku niezłożenia pełnomocnictwa – braku pisma procesowego, nie podlega więc procedurze przewidzianej w art. 130 k.p.c.

Uzupełnienie tego braku następuje zgodnie z art. 70 i 71 k.p.c. W razie wystąpienia sytuacji przewidzianej w tych przepisach usprawiedliwiony jest wniosek o tymczasowe dopuszczenie przez sąd osoby niemającej należytego ustawowego umocowania oraz wyznaczenie odpowiedniego terminu w celu uzupełnienia tego braku i zatwierdzenia dokonanych czynności. W razie niewykonania postanowienia sądu uwzględniającego taki wniosek sąd wyda postanowienie o zniesieniu postępowania w zakresie, w jakim dotknięte ono było wspomnianymi brakami (art. 379 pkt 2 k.p.c.). Nie ma przeszkód do kontynuowania postępowania, jeżeli braki w zakresie należytego ustawowego umocowania nie będą już występować. Gdyby się okazało, że uzupełnienie tych braków nie jest możliwe, należy żądać – w zależności od etapu postępowania – odrzucenia pozwu (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.) bądź umorzenia postępowania (art. 355 k.p.c.).

3. Pełnomocnicy procesowi

3.1. Uwagi ogólne

Kodeks postępowania cywilnego w art. 86, 87, 465 § 1, art. 479²⁹ § 3, art. 479⁵¹, 479⁶² i 479⁷³ określa krąg podmiotów, które mogą być pełnomocnikami procesowymi.

W każdej sprawie pełnomocnikami procesowymi mogą być: adwokat lub radca prawny, współuczestnik sporu, małżonek, rodzeństwo, zstępni lub wstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia (art. 87 § 1 k.p.c.).

W niektórych sprawach, szczegółowo określonych w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego i w innych ustawach, pełnomocnikiem – poza adwokatem i radcą prawnym – mogą być także następujące osoby:

- 1) rzecznik patentowy – w sprawach własności przemysłowej (art. 87 § 1 k.p.c.);
- 2) osoba posiadająca licencję doradcy restrukturyzacyjnego – w sprawach restrukturyzacji i upadłości (art. 87 § 1 k.p.c.);

- 3) przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należą sprawy popierania własności przemysłowej i udzielania pomocy twórcom projektów wynalazczych – może być pełnomocnikiem twórcy projektu wynalazczego w sprawach związanych z ochroną własności przemysłowej (art. 87 § 6 k.p.c.);
- 4) osoba sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony – w sprawach dotyczących tego majątku lub interesów (art. 87 § 1 k.p.c.);
- 5) osoba pozostająca ze stroną w stałym stosunku zlecenia, jeżeli przedmiot sprawy wchodzi w zakres tego zlecenia (art. 87 § 1 k.p.c.);
- 6) pracownik osoby prawnej lub przedsiębiorcy, a także pracownik organu nadrzędnego takiej jednostki (art. 87 § 2 k.p.c.);
- 7) przedstawiciel właściwego w sprawach z zakresu pomocy społecznej organu jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacji społecznej mającej na celu udzielanie pomocy rodzinie – w sprawach o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o roszczenia alimentacyjne (art. 87 § 3 k.p.c.);
- 8) przedstawiciel organizacji zrzeszającej rolników indywidualnych, której rolnik jest członkiem – w sprawach związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego (art. 87 § 4 k.p.c.);
- 9) przedstawiciel organizacji, do której zadań statutowych należy ochrona konsumentów – w sprawach związanych z ochroną praw konsumentów (art. 87 § 5 k.p.c.);
- 10) przedstawiciel związku zawodowego lub inspektor pracy albo pracownik zakładu pracy, w którym mocodawca jest lub był zatrudniony, a jako pełnomocnik ubezpieczonego także przedstawiciel organizacji zrzeszającej emerytów i rencistów – w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń (art. 465 § 1 k.p.c.);
- 11) pracownik Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479²⁹ § 3 k.p.c.);
- 12) pracownik Urzędu Regulacji Energetyki – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479⁵¹ k.p.c.);

- 13) pracownik Urzędu Komunikacji Elektronicznej – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479⁶² k.p.c.);
- 14) pracownik Urzędu Transportu Kolejowego – może być pełnomocnikiem prezesa tego urzędu w postępowaniu wywołanym odwołaniem do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479⁷³ k.p.c.);
- 15) prokurent (art. 109¹ k.c.);
- 16) prawnik zagraniczny (art. 3 ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2016 r. poz. 1874 ze zm.).

Prokurator powszechnej jednostki prokuratury może być pełnomocnikiem procesowym Skarbu Państwa reprezentowanego przez organ właściwej jednostki organizacyjnej prokuratury (art. 87 § 2 w zw. z art. 67 § 2 k.p.c.) (uchwała SN (7) z 18.06.2019 r., III CZP 101/18, OSNC 2019/11, poz. 106).

Należyte umocowanie pełnomocnika do działania w postępowaniu cywilnym w imieniu strony stanowi jedną z bezwzględnych przesłanek procesowych, a brak należytego umocowania pełnomocnika skutkuje **nieważnością postępowania**. W judykaturze Sądu Najwyższego prezentowany jest pogląd, zgodnie z którym wymaganie należytego umocowania pełnomocnika procesowego pod rygorem nieważności ustanowione jest w interesie tej strony, która z tego pełnomocnictwa korzysta (wyrok SN z 25.03.1999 r., III CKN 209/98, LEX nr 707899). Tylko zatem ta strona może powołać się na nieważność postępowania z powodu nieprawidłowości w udzieleniu pełnomocnictwa oraz tylko na korzyść tej strony podlega rozważeniu przez sąd z urzędu zarzut nieważności postępowania z powodu nienależytego umocowania jej pełnomocnika. Strona skarżąca zatem nie może ani w apelacji, ani w skardze kasacyjnej lub innym środku prawnym podnieść skutecznie zarzutu nieważności postępowania z powodu niewłaściwego umocowania pełnomocnika strony przeciwnej (wyroki SN: z 21.12.2000 r., IV CKN 209/00, LEX nr 707911; z 7.04.2004 r., IV CK 661/03, LEX nr 500178). W opozycji do tego stanowiska pozostają orzecze-

nia Sądu Najwyższego, w których przyjmuje się, że uprawnienie do powołania się na brak właściwego umocowania pełnomocnika przysługuje obu stronom (wyrok SN z 16.02.2012 r., III CSK 195/11, OSNC 2013/3, poz. 49; uzasadnienie uchwały SN (7) z 15.05.2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014/11, poz. 108).

Pojęcie pełnomocnictwa ma dwojakie znaczenie. Po pierwsze, oznacza pochodzące od mocodawcy umocowanie pełnomocnika do działania w imieniu mocodawcy. Po drugie, oznacza dokument obejmujący (potwierdzający) to umocowanie. **Trzeba odróżnić kwestię udzielenia pełnomocnictwa** (nie jest konieczne zachowanie formy pisemnej) **od kwestii wykazania pełnomocnictwa przed sądem** (ustawa wymaga formy pisemnej). Dokument pełnomocnictwa nie ma więc znaczenia konstytutywnego. Znaczenie takie ma samo udzielenie umocowania procesowego, które następuje w drodze czynności materialnoprawnej (postanowienie SN z 23.03.2006 r., II CZ 11/06, LEX nr 196611). Osoba z zaburzeniami psychicznymi mająca zdolność procesową może udzielić pełnomocnictwa procesowego (uchwała SN z 26.02.2015 r., III CZP 102/14, OSNC 2015/12, poz. 139).

W sytuacji gdy pełnomocnik procesowy ma wykazać swoje umocowanie do działania, spełnienie tego wymagania może nastąpić przez przedstawienie dokumentów, z których wynika istnienie jego prawa do działania za mocodawcę. Pełnomocnik jest obowiązany przy pierwszej czynności procesowej dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wierzytelny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla strony przeciwnej. W toku sprawy pełnomocnictwo może być udzielone ustnie na posiedzeniu sądu przez oświadczenie złożone przez stronę i wciągnięte do protokołu (art. 89 § 1 i 2 k.p.c.).

W sytuacjach typowych, gdy mocodawcą jest osoba fizyczna, wystarczające jest złożenie dokumentu pełnomocnictwa wraz z odpisem strony przeciwnej. Gdy składa je zawodowy pełnomocnik (adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy lub radca Prokuratury Generalnej RP), istnieje możliwość złożenia uwierzytelnionego przez takiego pełnomocnika odpisu dokumentu pełnomocnictwa oraz innych

dokumentów wykazujących ich umocowanie (art. 89 § 1 zdanie drugie k.p.c.). Szerzej – zob. pkt 4.3 niniejszego rozdziału.

W sytuacji gdy mocodawcą jest osoba prawna działająca przez swoje organy, wykazanie umocowania jedynie za pomocą dokumentu pełnomocnictwa nie jest możliwe. W takim wypadku wykazanie umocowania może nastąpić tylko przez jednoczesne przedstawienie dokumentu pełnomocnictwa oraz innych stosownych dokumentów z właściwego rejestru w celu wykazania, że osoby udzielające pełnomocnictwa mogły reprezentować osobę prawną (np. dwaj członkowie zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością) i są uprawnione do działania za mocodawcę (np. spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością). Sąd Najwyższy w uchwale z 8.11.2007 r., III CZP 92/07 (OSNC 2008/11, poz. 126), uznał, że do wykazania, iż osoby działające jako organ osoby prawnej są uprawnione do udzielenia pełnomocnictwa procesowego, **nie jest konieczne, aby aktualny bądź zupełny odpis z Krajowego Rejestru Sądowego był sporządzony według stanu na dzień wystawienia dokumentu pełnomocnictwa procesowego**, natomiast w uchwale z 21.12.2010 r., III CZP 98/10 (OSNC 2011/9, poz. 92), Sąd Najwyższy stwierdził, że kopia odpisu z Krajowego Rejestru Sądowego, poświadczona za zgodność z oryginałem przez pełnomocnika wnioskodawcy będącego radcą prawnym, może stanowić podstawę nadania klauzuli wykonalności na rzecz następcy prawnego wierzyciela na podstawie art. 788 § 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 89 k.p.c., złożenie dokumentu wykazującego umocowanie lub jego uwierzytelnionego odpisu nie jest wymagane, jeżeli stwierdzenie przez sąd umocowania jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną. Wskazanych w art. 89 § 1 zdanie drugie k.p.c. wymagań w zakresie wykazania umocowania nie stosuje się do czynności procesowej dokonanej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególnie przewiduje, że czynności można dokonać wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. W takiej sytuacji pełnomocnik powołuje się na pełnomocnictwo, wskazując jego zakres oraz okoliczności wymienione w art. 87 k.p.c.

Dokumentem upoważniającym radcę Prokuraturii Generalnej do wykonywania czynności zastępstwa procesowego jest legitymacja służbowa, która zawiera w szczególności imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe radcy Prokuraturii Generalnej (art. 33 ust. 2 ustawy o PGRP).

Niedołączenie odpisu dokumentu pełnomocnictwa należy kwalifikować jako brak formalny podlegający usunięciu w trybie przepisów określających sposób usuwania i skutki nieusunięcia takich braków (np. art. 130 k.p.c.). Liczbę odpisów dokumentu pełnomocnictwa wyznacza liczba podmiotów występujących po stronie przeciwnej.

Przedstawienie dokumentu pełnomocnictwa substytucyjnego oraz dokumentu w postaci pełnomocnictwa udzielonego osobie, która udzieliła pełnomocnictwa substytucyjnego, powinno nastąpić przy pierwszej czynności procesowej (art. 89 § 1 k.p.c.). Jeżeli jest to czynność w postaci składanego pisma procesowego, to złożenie obydwu dokumentów kwalifikować należy – zważywszy na wymagania wynikające z art. 126 § 3 k.p.c. – jako warunek formalny pisma procesowego. Niedochowanie tego warunku uzasadnia, w przypadku zwykłego pisma, zastosowanie art. 130 k.p.c., w odniesieniu natomiast do środków zaskarżenia mają zastosowanie przepisy regulujące tryb usuwania braków formalnych takich pism (np. art. 504 k.p.c. w przypadku sprzeciwu wobec nakazu zapłaty).

Obowiązek wykazania zdolności pełnienia funkcji pełnomocnika dotyczy wszystkich osób wymienionych w art. 87 k.p.c. Jeśli przeciwnik strony podniesie zarzut braku zdolności pełnienia przez osobę ją reprezentującą funkcji pełnomocnika procesowego, obowiązkiem sądu jest zobowiązanie takiej osoby do przedstawienia stosownych dokumentów. Nieprzedstawienie w wyznaczonym terminie dokumentów legitymujących udział pełnomocnika w sprawie należy kwalifikować jako wadę pełnomocnictwa uniemożliwiającą udział w sprawie (wyrok SN z 18.03.2008 r., III CSK 582/07, niepubl.).

Skutkiem procesowym takiej sytuacji będzie **postanowienie o nie-dopuszczeniu pełnomocnika do udziału w sprawie**. Jest ono nie-

zaskarżalne. Powinno zostać wpisane do protokołu rozprawy. Gdyby się okazało, że niedopuszczenie pełnomocnika było nietrafne, strona będzie mogła powoływać się na naruszenie przepisów postępowania, które – w konkretnych okolicznościach sprawy – mogło mieć wpływ na wynik sprawy. Błędna decyzja sądu o niedopuszczeniu do działania określonej osoby jako pełnomocnika procesowego nie pozbawia strony możliwości obrony jej praw, nie może zatem oznaczać, że postępowanie było nieważne (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

W doktrynie i judykaturze kontrowersje budzi także **kwestia dopuszczalności następczego potwierdzania przez stronę lub w jej imieniu przez pełnomocnika – ze skutkiem procesowym *ex tunc* – czynności procesowych dokonanych przez osobę działającą w charakterze pełnomocnika, ale bez należytego umocowania w chwili dokonywania tych czynności.**

W uchwale z 23.01.2009 r., III CZP 118/08 (OSNC 2009/6, poz. 76), Sąd Najwyższy, rozstrzygając także tę kwestię, uznał, że brak formalny pisma procesowego w postaci nienależytego umocowania pełnomocnika może być usunięty potwierdzeniem dokonanych przez niego czynności przez stronę. W tym celu sąd powinien wyznaczyć stronie odpowiedni termin. Podkreślić należy, że chodzi o potwierdzenie czynności dokonanych przez nienależycie umocowanego pełnomocnika, którym była osoba mogąca być pełnomocnikiem. Potwierdzenie przez stronę czynności dokonanych przez pełnomocnika, którym była osoba niemogąca być pełnomocnikiem, nie jest skuteczne.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego, pod wpływem głosów krytyki poglądów wyrażonych w uchwałach SN z 20.12.1968 r., III CZP 93/68 (OSNCP 1969/7–8, poz. 129), oraz z 18.09.1992 r., III CZP 112/92 (OSNCP 1993/5, poz. 75), przeważa stanowisko, że występowanie w sprawie w charakterze pełnomocnika strony osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania ze skutkami przewidzianymi w art. 379 pkt 2 k.p.c., w związku z czym uchybienie to nie może być usunięte w drodze zatwierdzenia przez stronę czynności dokonanych przez tę osobę (uchwała SN z 28.07.2004 r., III CZP 32/04, OSNC 2006/1, poz. 2). Stanowisko to potwierdził

Sąd Najwyższy w uchwale (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07 (OSNC 2008/12, poz. 133).

Na każdym etapie postępowania sąd powinien czuwać, aby czynności procesowych dokonywał tylko pełnomocnik należycie umocowany, działanie bowiem pełnomocnika nienależycie umocowanego stanowi przyczynę nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.).

Po wniesieniu pozwu, tj. w toku postępowania, sąd może dopuścić tymczasowo osobę, która nie złożyła pełnomocnictwa, do podjęcia naglącej czynności procesowej. Na podstawie art. 97 k.p.c. można zatem złożyć wniosek o treści: „Wnoszę o dopuszczenie tymczasowo do udziału w sprawie jako pełnomocnika pozwanego i wyznaczenie siedmiodniowego terminu do przedstawienia pełnomocnictwa lub zatwierdzenia czynności przez stronę – pod rygorem pominięcia dokonanych czynności procesowych”. Postanowienie wydane w przedmiocie takiego wniosku jest niezaskarżalne.

Niezłożenie pełnomocnictwa w wyznaczonym terminie (niezatwierdzenie czynności) spowoduje, że sąd na posiedzeniu niejawnym lub na najbliższej rozprawie wyda postanowienie, na podstawie którego postanowi „pomiąć czynności procesowe adwokata J.W. działającego bez pełnomocnictwa pozwanego”. W postanowieniu tym, uwzględniając wniosek przeciwnika (powoda), sąd może zasądzić na jego rzecz od pełnomocnika działającego bez pełnomocnictwa zwrot kosztów spowodowanych jego tymczasowym dopuszczeniem (art. 97 § 2 k.p.c.). Będą to np. koszty, jakie powód poniósł, wykonując postanowienie dowodowe podjęte przez sąd na wniosek pełnomocnika pozwanego. Artykuł 97 § 2 k.p.c. nie dotyczy kosztów procesu, lecz tylko kosztów spowodowanych czynnościami osoby nieumocowanej (postanowienie SN z 19.03.1969 r., I CZ 106/68, OSNCP 1970/1, poz. 8).

Przewidziana w art. 97 § 2 k.p.c. sankcja pominięcia czynności osoby nieumocowanej nie powoduje upadku postępowania, lecz tylko to, że dalsze postępowanie toczy się z udziałem samej strony lub jej pełnomocnika już należycie umocowanego, jeśli strona go ustanowi. Gdy

brak należytego umocowania pełnomocnika strony doprowadza do nieważności postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.), to dalsze postępowanie nie może się toczyć. Wydanie wyroku w tej sytuacji staje się niedopuszczalne. Niedopuszczalność ta pociąga za sobą – w myśl art. 355 § 1 k.p.c. – umorzenie postępowania.

3.2. Pełnomocnictwo adwokata

Status adwokata określa ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1513 ze zm.). Adwokatem jest osoba posiadająca kwalifikacje wskazane w art. 65 pr. adw., wpisana na listę adwokatów zgodnie z art. 68 pr. adw. Adwokat może wykonywać zawód tylko w warunkach określonych w art. 4a pr. adw., a więc w kancelarii adwokackiej, w zespole adwokackim oraz w spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej lub komandytowej, lub komandytowo-akcyjnej. Wspólnikami w spółce cywilnej, jawnej i partnerskiej oraz komplementariuszami w spółce komandytowej mogą być wyłącznie adwokaci lub adwokaci i radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi, a także prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek jest świadczenie pomocy prawnej.

3.3. Pełnomocnictwo radcy prawnego

Status radców prawnych reguluje ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 75). Radcą prawnym jest osoba, która posiada kwalifikacje wymagane przez ustawę, została wpisana na listę radców prawnych i złożyła ślubowanie (art. 23 i 24 u.r.pr.). Radca prawny wykonuje zawód w ramach stosunku pracy, na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej. Wspólnikami w spółce cywilnej, jawnej i partnerskiej oraz komplementariuszami w spółce komandytowej mogą być wyłącznie radcowie prawni lub radcowie prawni i adwokaci, rzecznicy paten-

towi, doradcy podatkowi, a także prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek jest świadczenie pomocy prawnej. Zakres pomocy prawnej świadczonej przez radcę prawnego został wskazany w art. 4, 6 i 8 u.r.pr. Pomoc prawną określono w ustawie jako czynności polegające w szczególności na udzielaniu porad prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed sądami i urzędami. Pomoc prawna polegająca na występowaniu przez **radcę prawnego w charakterze obrońcy** w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe może być świadczona w ramach wykonywania przez niego zawodu na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz we wspomnianych spółkach, pod warunkiem że radca prawny **nie pozostaje w stosunku pracy**. Zakaz zatrudnienia nie dotyczy pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych.

W zakresie zasad świadczenia pomocy prawnej znajduje także zastosowanie ustawa z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Radca prawny ma prawo do sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem w zakresie określonym odrębnymi przepisami. Poświadczenie powinno zawierać podpis radcy prawnego, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, a na żądanie również godzinę dokonania czynności. Jeżeli dokument zawiera cechy szczególne (dopiski, poprawki lub uszkodzenia), radca prawny stwierdza to w poświadczeniu (art. 6 ust. 3 u.r.pr.). Według art. 129 § 2 k.p.c. zamiast oryginału dokumentu strona może złożyć jego odpis, jeżeli jego zgodność z oryginałem została poświadczona przez notariusza albo przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto zawarte w odpisie dokumentu poświadczenie zgodności z oryginałem przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub

radcą Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej ma charakter dokumentu urzędowego (art. 129 § 3 k.p.c.).

Radcą prawnym przedsiębiorstwa państwowego nie ma obowiązku występowania w charakterze pełnomocnika procesowego dyrektora w sporze z radą pracowniczą (uchwała SN z 12.05.1988 r., III PZP 56/87, OSNCP 1989/4, poz. 58, oraz uchwała SN (7) z 22.03.1988 r., III PZP 63/87, OSNCP 1988/11, poz. 150).

3.4. Pełnomocnictwo substytucyjne

W Kodeksie postępowania cywilnego przewidziane jest dalsze pełnomocnictwo procesowe (art. 91 pkt 3 k.p.c.), określane w praktyce sądowej jako pełnomocnictwo substytucyjne. Substytucja, stanowiąca synonim dalszego pełnomocnictwa, to przeniesienie pełnomocnictwa procesowego na inną osobę. Ustanowienie substytutu (dalszego pełnomocnika) powoduje, że stroną może reprezentować – obok pełnomocnika głównego – także pełnomocnik substytucyjny. Wobec tego, że udzielenie substytucji jest wyjątkiem od obowiązku osobistego reprezentowania strony przez pełnomocnika, należy uznać, że pełnomocnictwo substytucyjne powinno być ograniczone do prowadzenia poszczególnych spraw albo do niektórych tylko czynności, a więc nie powinno przybierać postaci pełnomocnictwa ogólnego (por. art. 88 k.p.c. oraz uwagi w pkt 4.1.).

Od kwestii, komu można udzielić pełnomocnictwa substytucyjnego (adwokatowi lub radcy prawnemu), odróżnić należy kwestię, kto może udzielić takiego pełnomocnictwa. Udzielając odpowiedzi na tak postawione pytanie podkreślić należy, że **każdy pełnomocnik procesowy może ustanowić substytutu**, pełnomocnictwo procesowe obejmuje bowiem z samego prawa umocowanie do udzielenia dalszego pełnomocnictwa procesowego adwokatowi lub radcy prawnemu (art. 91 pkt 3 k.p.c.), natomiast udzielenie dalszego pełnomocnictwa procesowego (substytucji) jest udzieleniem pełnomocnictwa substytutowi przez samą stronę, a nie przez jej pełnomocnika, który ustanowił substytutu. Na skutek ustanowionej substytucji substytut

staje się pełnomocnikiem strony, a nie pełnomocnika strony, który udzielił substytucji. Przy ocenie, czy w takiej sytuacji procesowej postępowanie jest dotknięte nieważnością, nie bez znaczenia jest powszechna praktyka sądów, według której w razie złożenia przez adwokata lub radcę prawnego dokumentu nazwanego „substytucją”, na podstawie którego dalszym pełnomocnikiem strony ustanowiony zostaje adwokat lub radca prawny, nie przywiązuje się szczególnej wagi do konkretnych sformułowań tego dokumentu i uznaje się go za prawidłowe umocowanie dalszego pełnomocnika do zastępowania strony w procesie (por. postanowienie SN z 7.11.2006 r., I CZ 78/06, LEX nr 276382, oraz wyrok SN z 21.01.2009 r., III CSK 195/08, LEX nr 527252).

Katalog osób, które mogą być pełnomocnikiem procesowym, jest zamknięty, i został wskazany w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 87 § 1–3, art. 465, art. 479²⁹ § 3, art. 479⁵¹, 479⁶², 479⁷³, 691⁵) oraz w innych ustawach (zob. K. Markiewicz, *Zastępstwo procesowe w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 57 i n.). Zob. też pkt 3.1–3.3 oraz 3.5.–3.7 niniejszego rozdziału. Adwokat lub radca prawny ustanowiony przez sąd (pełnomocnik z urzędu) może – podobnie jak adwokat lub radca prawny z wyboru – udzielić dalszego pełnomocnictwa.

Pełnomocnikiem substytucyjnym może być adwokat lub radca prawny (art. 91 pkt 3 k.p.c.). Według uchwały SN z 14.10.2005 r., III CZP 70/05 (OSNC 2006/7–8, poz. 120), adwokat będący pełnomocnikiem procesowym w postępowaniu cywilnym może udzielić dalszego pełnomocnictwa nie tylko innemu adwokatowi, lecz także radcy prawnemu (również radca prawny może udzielić substytucji adwokatowi, co wynika z przepisów ustawy o radcach prawnych). Od pełnomocnika substytucyjnego należy odróżnić zastępcę adwokata, radcy prawnego oraz rzecznika patentowego. Zgodnie z art. 77 ustawy z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r. poz. 1513 ze zm.), art. 21 i 35¹ ustawy z 5.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 75 ze zm.) oraz art. 36 ustawy z 11.04.2001 r.

o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1861) zastępcą odpowiednio adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego może być aplikant. Po sześciu miesiącach aplikacji może zastępować adwokata (radcę prawnego) przed sądem rejonowym, a po roku i sześciu miesiącach ma prawo ich zastępować także przed innymi sądami, z wyjątkiem Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego. **Rzecznik patentowy** może udzielić pełnomocnictwa substytucyjnego innemu rzecznikowi patentowemu, a aplikantowi – po upływie 18 miesięcy od rozpoczęcia aplikacji – może udzielić upoważnienia do zastępowania go we wszystkich czynnościach. Za czynności wykonywane przez aplikanta odpowiedzialność ponosi rzecznik patentowy kierujący aplikacją.

Aplikant, który został ustanowiony zastępcą (adwokata, radcy prawnego), nie ma statusu pełnomocnika, nie jest ich substytutem. Między zastępcą pełnomocnika i stroną, która udzieliła pełnomocnictwa adwokatowi lub radcy prawnemu, nie powstaje stosunek prawny, mimo że czynności zastępcy wywołują skutek wobec strony. Aplikant ponosi odpowiedzialność wobec adwokata (radcy prawnego), który ustanowił go zastępcą, a za skutki czynności aplikanta odpowiedzialność wobec strony ponosi adwokat (radca prawny). Zgodnie z uchwałą SN z 28.06.2006 r., III CZP 27/06 (OSNC 2007/3, poz. 42) aplikant radcowski nie może zastępować adwokata w postępowaniu cywilnym.

Dalszy pełnomocnik (substytut) jest umocowany do podejmowania wszystkich czynności procesowych określonych w art. 91 k.p.c., łącznie z udzieleniem dalszej substytucji, chyba że zakres w pełnomocnictwie głównym lub substytucyjnym postanowiono inaczej. Ustanowienie substytutu nie uszczupla (nie może też rozszerzać) zakresu czynności, jakich może dokonywać pełnomocnik główny. Oznacza to, że strona ma dwóch pełnomocników (głównego i substytutu), z takimi samymi kompetencjami procesowymi. Zgodnie z art. 141 § 3 k.p.c. pisma sądowe doręcza się jednemu z nich; w praktyce adresatem takich pism będzie pełnomocnik główny, chyba że sąd zostanie powiadomiony, że należy doręczać pisma substytutowi. Strona może ograniczyć zakres umocowania substytutu, może to uczynić sam

pełnomocnik główny (np. udzielić substytucji do reprezentowania strony na jednym z posiedzeń sądowych). Pełnomocnictwo substytucyjne (odmiennie niż zastępstwo wykonywane przez aplikanta) podlega takiej samej opłacie kancelaryjnej, jak pełnomocnictwo główne. Wygaśnięcie pełnomocnictwa głównego powoduje wygaśnięcie pełnomocnictwa substytucyjnego.

3.5. Pełnomocnictwo rzecznika patentowego

Status rzeczników patentowych został określony w ustawie z 11.04.2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1861). Rzecznikiem patentowym może być osoba, która posiada kwalifikacje określone w tej ustawie, została wpisana na listę rzeczników patentowych i złożyła ślubowanie. Zawód rzecznika patentowego polega na świadczeniu pomocy w sprawach własności przemysłowej, na warunkach określonych w ustawie, w kancelarii patentowej lub na rzecz pracodawcy, a także na podstawie umów cywilnoprawnych. Rzecznik patentowy wykonujący zawód w ramach stosunku pracy zajmuje samodzielne stanowisko podległe bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej, a jeżeli jednostka organizacyjna zatrudnia dwóch lub więcej rzeczników patentowych, jednemu z nich powierza się koordynację pracy świadczonej przez nich w tej jednostce.

Kancelaria patentowa może być utworzona i prowadzona:

- 1) indywidualnie przez rzecznika patentowego na własny rachunek w ramach działalności gospodarczej;
- 2) jako spółka cywilna lub jawna, w której współnikami są rzecznicy patentowi lub rzecznicy patentowi i adwokaci, radcowie prawni, prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej lub doradcy podatkowi, o ile wykonują swój zawód wspólnie z rzecznikami patentowymi w kancelarii patentowej;
- 3) jako spółka partnerska, w której partnerami są rzecznicy patentowi lub rzecznicy patentowi i adwokaci, radcowie prawni,

prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej lub doradcy podatkowi, o ile wykonują swój zawód wspólnie z rzecznikami patentowymi w kancelarii patentowej;

- 4) jako spółka komandytowa lub komandytowo-akcyjna, w której komplementariuszami są rzecznicy patentowi lub rzecznicy patentowi i adwokaci, radcowie prawni, prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej lub doradcy podatkowi, o ile wykonują swój zawód wspólnie z rzecznikami patentowymi w kancelarii patentowej;
- 5) jako spółka z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółka akcyjna spełniająca następujące warunki:
 - a) większość udziałów (akcji) posiadają rzecznicy patentowi,
 - b) większość głosów na zgromadzeniu wspólników (walnym zgromadzeniu) oraz w organach nadzoru przysługuje rzecznikom patentowym,
 - c) większość członków zarządu stanowią rzecznicy patentowi,
 - d) w spółce akcyjnej wydawane są wyłącznie akcje imienne,
 - e) zbycie udziałów lub akcji albo ustanowienie na nich zastawu wymaga zezwolenia udzielonego przez zarząd spółki.

Kancelaria patentowa może być utworzona i prowadzona, gdy co najmniej połowę wspólników w spółce cywilnej lub jawnej, partnerów w spółce partnerskiej lub komplementariuszy w spółce komandytowej lub komandytowo-akcyjnej stanowią rzecznicy patentowi. Przedmiotem działalności kancelarii patentowej jest świadczenie pomocy w sprawach własności przemysłowej.

Zgodnie z art. 87 § 1 k.p.c. rzecznik patentowy może być pełnomocnikiem procesowym w sprawach własności przemysłowej, tj. w sprawach wskazanych w ustawie z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2020 r. poz. 286 ze zm.). W sprawie o zwalczanie nieuczciwej konkurencji, której przedmiotem jest także roszczenie dotyczące naruszenia majątkowych praw autorskich do utworu,

pełnomocnikiem procesowym może być także rzecznik patentowy (uchwała SN z 26.07.2017 r., III CZP 26/17, OSNC 2018/4, poz. 37). W postępowaniu przed Sądem Najwyższym w sprawach własności przemysłowej obowiązuje zastępstwo stron przez rzeczników patentowych (art. 87¹ § 1 k.p.c.).

3.6. Pełnomocnictwo prawnika zagranicznego

Status prawników zagranicznych uprawnionych do świadczenia pomocy prawnej w Polsce został uregulowany w ustawie z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, która weszła w życie 1.05.2004 r., po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Przez pojęcie **prawnika zagranicznego** należy rozumieć zarówno prawników z Unii Europejskiej, jak i prawników spoza państw Unii, uprawnionych do wykonywania zawodu z użyciem jednego z tytułów zawodowych uzyskanych w państwie członkowskim, a w przypadku prawników spoza UE (niebędących obywatelami państw członkowskich UE) – uprawnionych do wykonywania zawodu przy użyciu jednego z tytułów zawodowych określonych w ustawie. Pojęciem prawnika zagranicznego objęte są także osoby, które ze względu na uzyskanie tytułu zawodowego w państwie niebędącym członkiem UE są uprawnione do wykonywania zawodu odpowiadającego – pod względem wykształcenia i uprawnień – zawodowi adwokata i radcy prawnego.

Prawnicy zagraniczni z Unii Europejskiej mogą wykonywać stałą praktykę w Polsce po wpisaniu na listę prawników zagranicznych prowadzoną przez okręgowe rady adwokackie lub rady okręgowych izb radców prawnych. Praktyka takiego zagranicznego prawnika powinna odpowiadać zakresowi zawodu, jaki wykonuje adwokat lub radca prawny, i być wykonywana w formie przewidzianej dla tych zawodów. Zakres tej praktyki zależy więc od tego, na którą listę (adwokatów czy radców prawnych) prawnik zagraniczny z Unii Europejskiej został wpisany.

Prawnicy spoza Unii Europejskiej wpisani na listę prawników zagranicznych prowadzoną przez organ samorządu adwokackiego lub radcowskiego mogą – w ramach wykonywania stałej praktyki – tylko udzielać porad prawnych i sporządzać opinie prawne dotyczące prawa państwa macierzystego lub prawa międzynarodowego w zakresie odpowiadającym zawodowi adwokata lub radcy prawnego (w zależności od tego, na którą listę są wpisani). Nie mają zatem uprawnień do wykonywania zastępstwa sądowego. Mogą ponadto świadczyć usługi transgraniczne pod warunkiem wzajemności.

Prawnik zagraniczny świadczący **usługi transgraniczne**, zgłaszając swój udział w sprawie, powinien przy pierwszej czynności przedstawić – oprócz pełnomocnictwa – dokument stwierdzający zarejestrowanie go w państwie macierzystym jako osoby uprawnionej do wykonywania zawodu oraz dowód zawiadomienia dziekana okręgowej rady adwokackiej lub dziekana rady okręgowej izby radców prawnych, właściwej ze względu na siedzibę sądu, o podjęciu świadczenia usługi transgranicznej.

3.7. Pełnomocnictwo osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony oraz osoby pozostającej ze stroną w stałym stosunku zlecenia

Zarząd majątkiem lub interesami strony, stanowiący – w świetle art. 87 § 1 k.p.c. – przesłankę pełnomocnictwa procesowego osoby sprawującej taki zarząd, w istocie odnosi się do czynności prawnych i nie może ograniczać się do prowadzenia sprawy sądowej.

W orzecznictwie przez zarząd rozumie się wydawanie poleceń, wykonywanie czynności administracyjnych, co z reguły wiąże się z kierowaniem działalnością innych osób. **Pełnomocnictwo procesowe jest zatem w tym przypadku uzupełnieniem zakresu działań zarządcy, wskazanego w stosunku podstawowym** (np. umowie o zarządzanie, umowie o administrowanie). Zarząd majątkiem nie może być rozumiany jako wyłącznie reprezentacja procesowa. Osobą sprawującą **zarząd majątkiem lub interesami** jest osoba, która funkcje te pełni

stale, a nie tylko przejściowo lub dorywczo, zaś zarząd nie musi rozciągać się na cały majątek strony, wystarczy, że odnosi się on do części tego majątku, jeżeli przedmiot sporu wchodzi w zakres majątku objętego zarządem. Zarząd majątku lub interesów, w rozumieniu art. 87 § 1 k.p.c., polega na odnoszących się do nich czynnościach prawnych i faktycznych o różnym charakterze; nie może ograniczyć się jedynie do prowadzenia sprawy sądowej, tj. sprowadzać się jedynie do zastępstwa w procesie w konkretnej sprawie. Pełnomocnictwo procesowe dla osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony jest zatem wtórne do stosunku podstawowego, jakim jest sprawowanie wymienionego zarządu. Rzeczą zarządcy, występującego jako pełnomocnik, jest więc wykazanie, że obok zastępstwa sądowego sprawuje także inne funkcje i wykonuje inne czynności dotyczące konkretnych spraw z zakresu zarządu majątkiem lub interesami mocodawcy (postanowienie SN z 13.04.2017 r., I CSK 279/16, LEX nr 2297406).

Istotą unormowania zawartego w art. 87 § 1 k.p.c., stanowiącego ustawowy wyjątek od ustawowej zasady profesjonalnego zastępstwa procesowego, jest zapewnienie rzeczywistego związku między sprawowaniem zarządu i pełnomocnictwem. **Zarząd majątkiem lub interesami** musi być zatem trwały i rzeczywisty. Jeżeli został on powierzony przez stronę jedynie w celu dochodzenia skonkretyzowanych roszczeń, dopuszczenie do udziału w postępowaniu nie jest możliwe. Przez sprawowanie zarządu majątkiem lub interesami strony należy rozumieć stałe sprawowanie zarządu odnoszące się do jakiegokolwiek majątku lub interesu strony, jeżeli przedmiot sporu wchodzi w zakres tego zarządu. Ciężar wykazania, że oprócz podejmowania czynności procesowych w imieniu mocodawcy zarządca sprawuje także inne funkcje dotyczące spraw zarządu, spoczywa na tym podmiocie (postanowienie SN z 22.10.2015 r., IV CZ 40/15, LEX nr 1943858).

Osoba prawna sprawująca zarząd majątkiem lub interesami strony może być jej pełnomocnikiem procesowym (uchwała SN (7) z 23.09.1963 r., III CO 42/63, OSNCP 1965/2, poz. 22).

Sąd Najwyższy wyjaśnił też, że zarząd nie musi rozciągać się na cały majątek strony, lecz wystarczy, że odnosi się do części majątku,

jeżeli przedmiot sporu wchodzi w zakres majątku objętego zarządem (por. orzeczenie z 30.08.1971 r., III CRN 118/71, niepubl.).

Nie wszystkie sprawy mogą wchodzić w zakres pełnomocnictwa opartego na „zarządzie majątkiem lub interesami strony” – wyłączone są sprawy rodzinne, zwłaszcza dotyczące statusu osobowego małżonków, a także sprawy niemajątkowe, np. sprawa o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni w sprawie niemajątkowej (por. uchwała SN z 25.07.1978 r., III CZP 43/78, OSNCP 1979/3, poz. 46).

Nie może być pełnomocnikiem procesowym osoba, której strona powierzyła zarząd majątkiem lub interesami jedynie w celu dochodzenia określonego roszczenia (uchwała SN z 21.05.1991 r., III CZP 41/91, OSNCP 1992/2, poz. 28).

Zarząd majątkiem lub interesami strony – aby mógł stanowić podstawę pełnomocnictwa procesowego – powinien mieć charakter stały, a nie jedynie przejściowy lub dorywczy (por. postanowienie NSA z 1.06.1995 r., IV SA 357/95, ONSA 1996/2, poz. 92). Można jednak spotkać – budzący zastrzeżenia – pogląd, oparty wyłącznie na gramatycznej wykładni art. 87 § 1 k.p.c., że skoro określenie „stały” odnosi się do zlecenia, to zarząd majątkiem lub interesami strony nie musi być stały. Zarząd „stały” nie znaczy „długotrwały” – wystarczy, że zostanie wykazane, że ma cechy ciągłości z zamiarem wykonywania także w przyszłości. Status osoby sprawującej zarząd majątkiem lub interesami strony może wynikać nie tylko z umowy stron, lecz także z orzeczenia sądu lub innego organu (np. art. 203 i 269 k.c., art. 931 § 2 i art. 1064¹⁰ k.p.c.).

W praktyce sądowej powstają wątpliwości co do skuteczności pełnomocnictwa opartego na **stałym stosunku zlecenia**, zwłaszcza że nie może budzić wątpliwości to, że stały stosunek zlecenia nie musi oznaczać stosunku długotrwałego. Umowa **stałego zlecenia** może stanowić podstawę udzielenia pełnomocnictwa procesowego zarówno wtedy, gdy obejmuje dokonanie określonej czynności prawnej, tj. w przypadku zawarcia umowy zlecenia, o której stanowi art. 734 § 1 k.c., jak

również wtedy, gdy obejmuje dokonanie określonej czynności faktycznej lub usługi na rzecz mocodawcy, co ma miejsce w przypadku zawarcia umowy, do której stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.). Istotne jest, aby umowa stałego zlecenia określała, jakie czynności prawne, faktyczne lub usługi ma dokonać przyjmujący zlecenie dla dającego zlecenie. Stała umowa zlecenia może stanowić bowiem podstawę do udzielenia przez mocodawcę pełnomocnictwa procesowego tylko wtedy, gdy przedmiotem sprawy są określone w tej umowie czynności prawne, faktyczne lub usługi, które przyjmujący zlecenie miał dokonać dla dającego zlecenie (wyrok SN z dnia 17.09.2015 r., II CSK 783/14, OSNC 2016/7–8/91). Pełnomocnik może więc powołać się na umowę stałego stosunku zlecenia, obejmującego przedmiot sprawy, zawartą na kilka dni przed rozprawą, na którą z takim pełnomocnictwem stawiał się zleceniobiorca. Badanie takiego pełnomocnictwa powinno nastąpić przez odwołanie się m.in. do znaczenia pojęcia stałego zlecenia.

Przykładowo w prawie handlowym w zakres stałego zlecenia nie wchodzi działanie sporadyczne lub jednorazowe ani takie, które nie przynosi stałego źródła utrzymania. Sąd powinien zbadać, czy istnieje stosunek materialnoprawny będący źródłem tego pełnomocnictwa. W przypadku stwierdzenia, że stosunek taki nie istnieje, a udzielone pełnomocnictwo w istocie stanowi próbę obejścia przepisów o pełnomocnictwie, pełnomocnik zawodowy – reprezentujący stronę przeciwną – powinien żądać, aby sąd wydał postanowienie, na podstawie którego nie dopuści danej osoby do działania w sprawie w charakterze pełnomocnika procesowego. Wnioski w omawianym zakresie należy składać, mimo że sąd z urzędu bada kwestię właściwego umocowania pełnomocnika strony. W przypadku nienależytego umocowania pełnomocnika zachodzi nieważność postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.).

Sąd Najwyższy w uchwale z 23.09.2010 r., III CZP 52/10 (OSNC 2011/5, poz. 51), uznał, że umowa zlecenia obejmująca stałe prowadzenie obsługi prawnej mocodawcy, w tym reprezentowanie go przed sądem, może być podstawą pełnomocnictwa procesowego tylko wtedy, gdy przedmiot sprawy obejmuje czynność prawną, faktyczną lub

usługę określoną w tej umowie, natomiast w wyroku z 12.01.2010 r., I UK 209/09 (LEX nr 577814), stwierdził, że stanowiący podstawę pełnomocnictwa stosunek zlecenia musi być stosunkiem zlecenia stałego, o czym decydują wzajemnie powiązane elementy czasu trwania tego stosunku i powtarzalności czynności stanowiących jego treść. Takiej kwalifikacji nie daje umowa, która tylko ze swej nazwy jest umową stałego stosunku zlecenia.

Umowa zlecenia stałego prowadzenia spraw i obsługi prawnej, obejmująca również reprezentowanie zleceniodawcy przed sądami, nie stanowi podstawy ustanowienia zleceniobiorcy pełnomocnikiem procesowym (art. 87 § 1 k.p.c.) w sprawie o pozbawienie zleceniodawcy prawa prowadzenia działalności gospodarczej oraz pełnienia funkcji (art. 373 ust. 1 pr. up.) (uchwała SN z 27.06.2008 r., III CZP 51/08, OSNC 2009/7–8, poz. 104).

3.8. Pełnomocnik ustanowiony przez sąd

Strona, a więc osoba fizyczna, jak też osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna, której ustawa przyznaje zdolność sądową, może domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego. Ustanowienia adwokata lub radcy prawnego **może domagać się zarówno strona zwolniona w całości lub w części od kosztów sądowych, jak i strona niezwolniona od kosztów sądowych**. W tym drugim przypadku **osoba fizyczna** powinna złożyć oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, natomiast **osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna, której ustawa przyznaje zdolność sądową**, powinna wykazać, że nie ma dostatecznych środków na poniesienie kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego. Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego należy zgłosić wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych lub osobno, na piśmie lub ustnie do protokołu, w sądzie, w którym sprawa ma być wytoczona lub już się toczy. Osoba fizyczna, która nie ma miejsca zamieszkania w siedzibie tego sądu, może złożyć wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy

prawnego we właściwym ze względu na miejsce swego zamieszkania sądzie rejonowym, który niezwłocznie przesyła ten wniosek sądowi właściwemu (art. 117 § 1–4 k.p.c.).

Jeżeli wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego składa **osoba fizyczna niezwolniona od kosztów sądowych**, do wniosku powinna dołączyć oświadczenie obejmujące szczegółowe dane o swoim stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania. Natomiast gdy wniosek osoby fizycznej składany jest łącznie z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych, dołącza się tylko jedno oświadczenie. Sporządza się je według wzoru ustalonego w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 15.04.2010 r. w sprawie określenia wzoru oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby fizycznej ubiegającej się o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego (Dz.U. z 2015 r. poz. 526). Zgodnie z § 3 tego rozporządzenia wzór druku oświadczenia udostępnia się nieodpłatnie w budynkach: sądów rejonowych i ich wydziałów zamiejscowych, sądów okręgowych oraz ich ośrodków zamiejscowych i wydziałów zamiejscowych, sądów apelacyjnych, a także na stronie internetowej www.ms.gov.pl. Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego złożony przez stronę reprezentowaną przez adwokata lub radcę prawnego bez dołączenia oświadczenia przewodniczący zwraca bez wzywania do uzupełnienia braków.

Sąd może odebrać od osoby fizycznej przyrzeczenie o treści wskazanej w art. 117¹ § 2 k.p.c.; poucza wtedy, że stronę, która uzyskała ustanowienie adwokata lub radcy prawnego na podstawie podania świadomie nieprawdziwych okoliczności, sąd skáže na grzywnę w kwocie do 3000 zł, niezależnie od jej obowiązku uiszczenia wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego (art. 117¹ § 2, art. 120 § 4 i art. 163 § 1 k.p.c.).

Zarówno przed rozpoznaniem wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, jak i po takim ustanowieniu sąd może zarządzić stosowne dochodzenie, jeżeli na podstawie okoliczności sprawy lub oświadczeń strony przeciwnej powziął wątpliwości co do rzeczywistego stanu majątkowego strony, dla której ma być ustanowiony lub

został ustanowiony adwokat lub radca prawny z urzędu. Jeżeli okaże się, że okoliczności, na których podstawie je przyznano, nie istniały lub przestały istnieć, **sąd cofnie ustanowienie adwokata lub radcy prawnego**. W takich wypadkach strona obowiązana jest uiścić wynagrodzenie ustanowionego dla niej adwokata lub radcy prawnego. Ponadto w wypadku gdy okoliczności, na podstawie których przyznano ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, przestały istnieć, sąd może obciążyć stronę tym obowiązkiem tylko częściowo, stosownie do zmiany, jaka nastąpiła w jej stosunkach. W razie stwierdzenia, że strona uzyskała ustanowienie adwokata lub radcy prawnego na podstawie podania świadomie nieprawdziwych okoliczności, sąd skáže ją na grzywnę w kwocie do 3000 zł (art. 163 § 1 k.p.c.), niezależnie od jej obowiązku uiszczenia wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego (art. 119¹–120 k.p.c.).

Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego zgłoszony po raz pierwszy w postępowaniu kasacyjnym lub postępowaniu ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia sąd przekazuje do rozpoznania sądowi pierwszej instancji, chyba że uzna wniosek za uzasadniony.

Postanowienie o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołanie jest zaskarżalne zażaleniem do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} § 1 pkt 1 k.p.c.). Postanowienie o ustanowieniu albo odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego może wydać także referendarz sądowy (art. 123 § 2 k.p.c.). Na postanowienie referendarza sądowego o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołania przysługuje skarga (art. 398²² § 1 w zw. z art. 394^{1a} § 1 pkt 1 k.p.c.).

Doręczenia dokonuje się tylko stronie, która złożyła wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego. Podstawą oddalenia wniosku nie może być skorzystanie przez osobę fizyczną z nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, o których mowa w ustawie z 5.08.2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. z 2019 r. poz. 294 ze zm.). W razie oddalenia wniosku o ustanowienie

adwokata lub radcy prawnego strona nie może ponownie domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, powołując się na te same okoliczności, które stanowiły uzasadnienie oddalonego wniosku.

Ponowny wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego oparty na tych samych okolicznościach:

- 1) jako niedopuszczalny, pozostawia się go w aktach sprawy bez żadnych dalszych czynności. To samo dotyczy pism związanych z jego wniesieniem. O pozostawieniu wniosku i pism związanych z jego wniesieniem zawiadamia się stronę wnoszącą tylko raz – przy złożeniu pierwszego pisma (art. 117² § 2 k.p.c.);
- 2) nie ma wpływu na bieg terminu do wniesienia środka zaskarżenia (art. 124 § 5 k.p.c.).

Odmowa ustanowienia dla strony adwokata (radcy prawnego) z urzędu nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw zachodzi bowiem wówczas, gdy strona wbrew swojej woli została faktycznie pozbawiona możliwości działania. Samo więc złożenie przez stronę wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego nie obliguje sądu do jego uwzględnienia. Wniosek taki podlega uwzględnieniu wówczas, gdy w ocenie sądu udział profesjonalnego pełnomocnika procesowego jest potrzebny (art. 117 § 5 k.p.c.). Sytuacja taka może zachodzić wtedy, gdy nieporadność strony prowadzi do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest ona w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia. Orzecznictwo Sądu Najwyższego we wskazanym zakresie jest jednolite i utrwalone oraz oparte na tezie, że pozbawienie strony możliwości obrony swych praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) zachodzi tylko wówczas, gdy z powodu wadliwości procesowych sądu lub czynności strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów postępowania, strona nie mogła brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części, a skutki tych wadliwości nie zostały usunięte przed wydaniem orzeczenia (por. m.in. orzeczenia SN: z 6.03.1998 r., III CKN 34/98, Prok. i Pr. 1999/5, poz. 41; z 10.05.2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000/12,

poz. 220; z 6.05.2003 r., I CZ 43/03, LEX nr 1632149; z 17.09.2003 r., IV CK 216/03, LEX nr 1632153, oraz wyroki SN: z 12.09.2007 r., I CSK 199/07, LEX nr 461625; z 2.03.2005 r., III CK 533/04, LEX nr 197647). Jednak jednocześnie oddalenie przez sąd drugiej instancji apelacji oraz zażalenia strony na postanowienie o odmowie ustanowienia adwokata może prowadzić do nieważności postępowania z powodu pozbawienia możliwości obrony jej praw (wyrok SN z 11.07.2012 r., II CSK 657/11, OSNC 2013/4, poz. 49).

W postanowieniu z 5.04.2012 r., II CSK 575/11 (OSNC-ZD 2013/D, poz. 68), Sąd Najwyższy uznał, że przewidziana w art. 48 ustawy z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1878 ze zm.) możliwość ustanowienia adwokata z urzędu bez wniosku uczestnika jest obowiązkiem sądu, jeżeli uczestnik postępowania, ze względu na stan zdrowia, nie jest w stanie samodzielnie bronić swoich praw przed sądem.

Sąd uwzględni wniosek, jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny (np. sprawa jest skomplikowana, strona jest nieporadna). Przy ocenie zasadności wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu należy badać nie tylko faktyczną zdolność strony do własnego działania w toczącym się postępowaniu, ale i stopień skomplikowania sprawy. Dlatego nieprzyznanie fachowego pełnomocnika z urzędu – w sytuacji gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznajomość reguł postępowania lub nieporadność prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia – może być kwalifikowane jako zaniechanie sądu powodujące nieważność postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw. Dotyczy to zwłaszcza przypadku, gdy strona nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swych praw w postępowaniu sądowym ze względu na stan zdrowia psychicznego, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności faktycznych i prawnych danej sprawy (wyrok SN z 14.04.2016 r., III UK 102/15, LEX nr 2086106).

Postanowienie o ustanowieniu adwokata (radcy prawnego) nie podlega zaskarżeniu, zostanie zatem doręczone bez uzasadnienia (art. 357

§ 1 i 2 k.p.c.). W razie uwzględnienia wniosku o ustanowienie adwokata (radcy prawnego) **sąd zwraca się do właściwej okręgowej rady adwokackiej lub okręgowej izby radców prawnych o wyznaczenie adwokata (radcy prawnego) i powiadomienie o tym sądu**. Wskazane organy samorządu adwokackiego i radcowskiego powinny niezwłocznie, nie później niż w terminie dwóch tygodni, wskazać adwokata (radcę prawnego) z podaniem adresu do doręczeń i powiadomić o tym sąd. Adwokat (radca prawny) wyznaczany jest z listy prowadzonej przez organy samorządu adwokackiego i radcowskiego. Jeżeli strona we wniosku wskazała adwokata lub radcę prawnego, właściwa okręgowa rada adwokacka lub rada okręgowej izby radców prawnych w miarę możliwości i w porozumieniu ze wskazanym adwokatem lub radcą prawnym wyznaczy adwokata lub radcę prawnego wskazanego przez stronę (art. 117³ § 1 k.p.c.).

Z ważnych przyczyn **adwokat lub radca prawny może wnosić o zwolnienie z obowiązku zastępowania strony w procesie**. Sąd, zwalniając adwokata lub radcę prawnego, zwraca się jednocześnie do właściwej okręgowej rady adwokackiej lub rady okręgowej izby radców prawnych o wyznaczenie innego adwokata lub radcy prawnego. Jeżeli adwokat lub radca prawny ustanowiony przez sąd ma podjąć czynności poza siedzibą sądu orzekającego, sąd, na uzasadniony wniosek ustanowionego adwokata lub radcy prawnego, zwróci się w razie potrzeby do właściwej okręgowej rady adwokackiej lub rady okręgowej izby radców prawnych o wyznaczenie adwokata lub radcy prawnego z innej miejscowości. W obu sytuacjach ponowiona zostaje procedura wskazania adwokata lub radcy prawnego (art. 117³ § 2 k.p.c.).

Ustanowienie adwokata (radcy prawnego) jest równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego. **Adwokat lub radca prawny ustanowiony przez sąd jest obowiązany zastępować stronę do prawomocnego zakończenia postępowania**, chyba że z postanowienia sądu wynika, iż obowiązek zastępowania strony ustaje wcześniej. Zasada wynikająca z art. 91 pkt 1 k.p.c., zgodnie z którą pełnomocnictwo procesowe obejmuje z samego prawa umocowanie do wszystkich łączących się ze sprawą czynności procesowych, nie wyłączając

skargi o wznowienie postępowania i postępowania wywołanego jej wniesieniem, a także czynności dotyczących egzekucji, nie ma więc zastosowania w przypadku pełnomocnictwa mającego źródło w ustanowieniu adwokata lub radcy prawnego z urzędu.

Przyjęte przez Sąd Najwyższy w uchwale (7) z 5.06.2008 r., III CZP 142/07 (OSNC 2008/11, poz. 122), mającej moc zasady prawnej, stanowisko, zgodnie z którym **pełnomocnictwo procesowe nie obejmuje z samego prawa umocowania do wniesienia skargi kasacyjnej i udziału w postępowaniu kasacyjnym**, ma odpowiednie zastosowanie w przypadku pełnomocnictwa wynikającego z ustanowienia adwokata lub radcy prawnego z urzędu. Z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia kompetencje takiego pełnomocnika zostają wyczerpane. Samo uprawomocnienie się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie jednak nie stanowi przeszkody do tego, aby ustanowiony w niej **pełnomocnik podejmował skutecznie działania związane z fazami postępowania poprzedzającymi uprawomocnienie się orzeczenia kończącego postępowanie jako całość**. Dopuszczalne, mieszczące się z mocy samego prawa w zakresie pełnomocnictwa procesowego, jest zatem dokonywanie przez ustanowionego w postępowaniu przed sądem pierwszej lub drugiej instancji adwokata lub radcę prawnego **czynności – w sensie czasowym – już po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, ale – w sensie merytorycznym – dotyczących jego wcześniejszych faz**. Przykładowo, ustanowiony adwokat lub radca prawny może złożyć już po prawomocnym zakończeniu sprawy wniosek o wydanie odpisu wcześniej wydanego orzeczenia, wniosek o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia, które podlega zaskarżeniu skargą kasacyjną, albo wniosek o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej itp. Taki pełnomocnik nie może jednak wnieść skargi kasacyjnej, chyba że na potrzeby postępowania kasacyjnego zostanie ponownie ustanowiony przez sąd.

Skoro ustanowienie adwokata lub radcy prawnego przez sąd jest równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego (art. 118 § 1 k.p.c.), to należy przyjąć, że w kwestiach nieuregulowanych do pełnomocnictwa urzędowego mają odpowiednie zastosowanie

przepisy dotyczące pełnomocnictwa, którego źródłem jest umowa zawarta między adwokatem (radcą prawnym) a mocodawcą. **Przepisy o wypowiedzeniu pełnomocnictwa przez mocodawcę (art. 94 § 1 k.p.c.) mają więc odpowiednie zastosowanie do wypowiedzenia pełnomocnictwa adwokatowi (radcy prawnemu), którego dla strony ustanowił sąd** (por. postanowienie SN 19.10.2011 r., II CSK 85/11, LEX nr 1147739). Po wypowiedzeniu pełnomocnictwa strona nie może skutecznie żądać ustanowienia innego adwokata (radcy prawnego). Stronie przysługuje prawo do wyznaczenia przez organ samorządu zawodowego adwokata lub radcy prawnego (nie mylić z ustanowieniem pełnomocnika przez sąd) innego adwokata (radcy prawnego) tylko w przypadku, gdy wcześniej wskazany pełnomocnik sporządził – bez zachowania zasad należytej staranności – opinię o braku podstaw do wniesienia skargi kasacyjnej lub skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 118 § 6 k.p.c.).

Pełnomocnictwo procesowe wynikające z ustanowienia dla strony adwokata w postępowaniu kasacyjnym nie obejmuje umocowania do reprezentowania strony w sprawie wywołanej skargą o wznowienie postępowania. Pełnomocnictwo procesowe wynikające z ustanowienia adwokata w postępowaniu kasacyjnym dotyczy wyłącznie tego postępowania (postanowienie SN z 18.11.2009 r., II CZ 52/09, OSNC-ZD 2010/C, poz. 75).

Jeżeli **adwokat lub radca prawny** ustanowiony w związku z postępowaniem kasacyjnym lub postępowaniem ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia **nie stwierdza podstaw do wniesienia skargi**, jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić na piśmie o tym stronę oraz sąd, nie później niż w terminie dwóch tygodni od dnia zawiadomienia go o wyznaczeniu. Do zawiadomienia adwokat lub radca prawny powinien dołączyć sporządzoną przez siebie opinię o braku podstaw do wniesienia skargi. Opinia nie jest załączana do akt sprawy i nie jest doręczana stronie przeciwnej.

W razie sporządzenia opinii z naruszeniem zasad należytej staranności sąd zawiadomi o tym właściwy organ samorządu zawodowego,

do którego należy adwokat lub radca prawny. W takim przypadku właściwa okręgowa rada adwokacka lub rada okręgowej izby radców prawnych wyznaczy innego adwokata lub radcę prawnego (art. 118 k.p.c.). W świetle przytoczonych regulacji **straciła aktualność uchwała z 21.09.2000 r.**, III CZP 14/00 (OSNC 2001/2, poz. 21), w której Sąd Najwyższy stwierdził, że adwokat ustanowiony dla strony przez sąd może odmówić sporządzenia *kasacji*, jeżeli byłaby ona niedopuszczalna lub oczywiście bezzasadna. Wskutek zmiany art. 124 § 2–4 k.p.c., który określa wpływ wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu na bieg terminu do wniesienia środka zaskarżenia (skargi kasacyjnej) lub środka odwoławczego (zażalenia) w sytuacji, w której w braku zdolności postulacyjnej strona nie może dokonać tej czynności samodzielnie, **nieaktualne** stało się także postanowienie SN z **16.10.2002 r.**, IV CKN 424/01 (OSNC 2004/3, poz. 39), zgodnie z którym odmowa sporządzenia skargi kasacyjnej przez pełnomocnika ustanowionego przez sąd nie jest okolicznością uzasadniającą przywrócenie terminu do jej wniesienia, a także uchwała SN (7) z 17.02.2009 r., III CZP 117/08 (OSNC 2009/7–8, poz. 91), stwierdzająca, że przyczyna uchybienia terminowi do wniesienia skargi kasacyjnej przez pełnomocnika ustanowionego przez sąd ustaje w czasie, w którym ma on możliwość jej wniesienia, nie później jednak niż z upływem dwóch miesięcy od dnia zawiadomienia go o ustanowieniu pełnomocnikiem.

Według aktualnego brzmienia art. 124 § 3 k.p.c. w razie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego na wniosek zgłoszony przed upływem terminu do wniesienia skargi kasacyjnej przez stronę, która prawidłowo zażądała doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem, sąd doręcza ustanowionemu adwokatowi lub radcy prawnemu orzeczenie z uzasadnieniem z urzędu, a termin do wniesienia skargi kasacyjnej biegnie od dnia doręczenia pełnomocnikowi orzeczenia z uzasadnieniem. Analogiczne rozwiązanie przewiduje art. 124 § 2 k.p.c., który dotyczy **wpływu wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego na bieg terminu do wniesienia zażalenia**. Zgodnie z tym przepisem w razie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego na wniosek zgłoszony przed upływem terminu do wniesienia zażalenia, dla sporządzenia którego ustawa wymaga zastępstwa prawnego przez

adwokata lub radcę prawnego, a więc zażalenia wnoszonego do Sądu Najwyższego (art. 87¹ k.p.c.), sąd doręcza ustanowionemu adwokatowi lub radcy prawnemu odpis postanowienia z urzędu, a termin do wniesienia zażalenia na postanowienie biegnie od dnia doręczenia go pełnomocnikowi. Jeżeli strona prawidłowo zażądała doręczenia postanowienia z uzasadnieniem, odpis postanowienia doręcza się pełnomocnikowi z uzasadnieniem.

W razie **oddalenia wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, zgłoszonego w czasie biegu terminu do wniesienia skargi kasacyjnej lub zażalenia do Sądu Najwyższego**, termin do ich wniesienia biegnie od dnia doręczenia stronie postanowienia o odmowie ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, a jeżeli postanowienie zostało wydane na posiedzeniu jawnym – od dnia jego ogłoszenia. Nie budzi także wątpliwości – w świetle aktualnych uregulowań – kwestia rozpoczęcia biegu terminu do wniesienia skargi kasacyjnej lub zażalenia do Sądu Najwyższego, gdy **strona w przepisany termin wniosła zażalenie na postanowienie o oddaleniu wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego**. W takiej sytuacji termin do złożenia obu środków biegnie od dnia doręczenia stronie postanowienia oddalającego zażalenie, a jeżeli postanowienie sądu drugiej instancji zostało wydane na posiedzeniu jawnym – od dnia jego ogłoszenia.

W innych sytuacjach zgłoszenie wniosku o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego, jak również wniesienie środka odwoławczego od odmowy ich ustanowienia, nie wstrzymuje biegu toczącego się postępowania, chyba że chodzi o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego dla powoda na skutek wniosku zgłoszonego w pozwie lub przed wytoczeniem powództwa. Sąd jednak może wstrzymać rozpoznanie sprawy aż do prawomocnego rozstrzygnięcia wniosku i w związku z tym nie wyznaczać rozprawy, a wyznaczoną rozprawę odwołać lub odroczyć (art. 124 § 1 k.p.c.).

Przewidziane w art. 124 § 2 i 4 k.p.c. terminy do wniesienia zażalenia nie mają zastosowania do strony, której w postępowaniu przed Sądem Najwyższym nie obowiązuje zastępstwo przez adwokatów lub

radców prawnych (postanowienie SN z 16.05.2013 r., V CZ 151/12, OSNC-ZD 2014/B, poz. 28).

Pełnomocnictwo urzędowe (ustanowienie adwokata lub radcy prawnego przez sąd) **wygasza ze śmiercią strony**, która je uzyskała. Jednakże na zasadzie tego ustanowienia adwokat lub radca prawny strony podejmuje czynności niecierpiące zwłoki (art. 119 k.p.c.).

Na temat **kosztów nieopłaconej pomocy prawnej** udzielonej przez adwokata lub radcę prawnego ustanowionego z urzędu – zob. rozdział XII pkt 2.2.

3.9. Odpowiedzialność odszkodowawcza zawodowego pełnomocnika z tytułu niezachowania należytej staranności zawodowej

Umowa o zastępstwo procesowe należy do kategorii umów o świadczenie, do których stosuje się odpowiednio, na podstawie odesłania zawartego w art. 750 k.c., **przepisy o zleceniu**, w zakresie nieuregulowanym przepisami dotyczącymi funkcjonowania adwokatów lub radców prawnych. Nienależyte wykonywanie przez adwokata (radcę prawnego) obowiązków procesowych może prowadzić do odpowiedzialności cywilnej. Sąd Najwyższy jednolicie przyjmuje, że adwokat i radca prawny odpowiadają za szkody wyrządzone mocodawcy wskutek własnych zaniedbań i błędów prowadzących do przegrania sprawy, której wynik byłby korzystny dla strony, gdyby pełnomocnik zachował należytą staranność, ocenioną przy uwzględnieniu profesjonalnego charakteru ich działalności (por. wyroki SN: z 2.12.2004 r., V CK 297/04, LEX nr 222184; z 29.11.2006 r., II CSK 208/06, LEX nr 233061, oraz postanowienia SN: z 26.03.2003 r., II CZ 26/03, OSNC 2004/6, poz. 95, i z 26.01.2007 r., V CSK 292/06, LEX nr 232807). Zachowanie adwokata prowadzące do powstania odpowiedzialności odszkodowawczej powinno być oceniane z punktu widzenia tego, czy w toku postępowania sądowego zachował on odpowiednią staranność zawodową (art. 355 § 2 k.c.). W zakresie odpowiedzialności za nienależyte wykonanie zobowiązania wynikającego z łączącej adwokata

(radcę prawnego) z mocodawcą umowy zlecenia obejmującej świadczenie pomocy prawnej polegającej na reprezentacji w postępowaniu sądowym zastosowanie mają ogólne zasady odpowiedzialności odszkodowawczej za niewykonanie zobowiązań umownych przewidziane w art. 471 i n. k.c., w tym także w art. 472 w zw. z art. 355 § 2 k.c. W sprawie o naprawienie szkody wynikłej z zaniechań lub zaniechań pełnomocnika procesowego podejmowanych w postępowaniu sądowym sąd bada, czy takie działania lub zaniechania wystąpiły i jaki był ich wpływ na wynik sprawy. Wobec tego, że rozbieżności w wykładni i stosowaniu norm prawnych są możliwe, przyjęcie przez zawodowego pełnomocnika w konkretnym stanie faktycznym jednego z wariantów, przy braku w piśmiennictwie i orzecznictwie utrwalonej i jednolitej wykładni norm prawnych, nie może być uznane za niedołożenie należytej staranności, nawet podwyższonej, wymaganej w art. 355 § 2 k.c., jeśli dokonany wybór nie narusza obowiązujących reguł (por. uzasadnienie wyroku SN z 8.03.2012 r., V CSK 104/11, OSNC-ZD 2013/C, poz. 58).

Nie można wykluczyć sytuacji, w której pełnomocnik procesowy dopuścił się **zaniedbania noszącego znamiona czynu niedozwolonego, wtedy podstawą odpowiedzialności odszkodowawczej za takie zaniechanie jest art. 415 k.c.**

Wybrane orzeczenia

1. Nie można czynić zarzutu nadużycia prawa poprzez wytoczenie powództwa o naprawienie szkody wyrządzonej nienależytym wykonaniem obowiązków procesowych przez ustanowionego adwokata, nawet w sytuacji, w której mocodawcą jest osoba wykonująca zawód radcy prawnego i nawet wówczas, gdy możliwe stało się wykorzystanie innego środka prawnego, który mógł doprowadzić do zmniejszenia szkody (wyrok SN z 19.12.2012 r., II CSK 219/12, OSNC 2013/7-8, poz. 91).

2. Należyta staranność adwokata nie jest zachowana, gdy wniesiona przez niego skarga kasacyjna nie spełniała wymagań konstrukcyj-

nych i z tej przyczyny została odrzucona (art. 398⁶ § 2 k.p.c.). Tak samo należy ocenić sytuację, w której skarga kasacyjna nie została przyjęta do rozpoznania (art. 398⁹ § 2 k.p.c.) z powodu przedstawienia w niej motywacji w sposób ewidentnie nieodpowiadający przesłankom przewidzianym w art. 398⁹ § 1 k.p.c. Obie wspomniane sytuacje mogłyby prowadzić do powstania szkody dla reprezentowanej przez adwokata strony. Szkoda taka mogłaby m.in. obejmować koszty poniesione wszczęciem wspomnianych postępowań kasacyjnych. Adekwatny związek przyczynowy pomiędzy powstaniem takich kosztów a działaniem adwokata nie mógłby wówczas budzić wątpliwości (art. 361 § 1 k.c.) (wyrok SN z 25.04.2013 r., V CSK 210/12, OSNC 2014/2, poz. 14).

4. Pełnomocnictwo procesowe

4.1. Rodzaje pełnomocnictwa

Według art. 88 k.p.c. pełnomocnictwo może być albo pełnomocnictwem **procesowym**, albo pełnomocnictwem **do niektórych tylko czynności procesowych**.

Pełnomocnictwo procesowe może być pełnomocnictwem **ogólnym** bądź pełnomocnictwem do prowadzenia **poszczególnych spraw**. Pełnomocnictwo ogólne oznacza umocowanie do prowadzenia wszystkich spraw w imieniu strony procesowej (np. pełnomocnictwo udzielone zatrudnionemu radcy prawnemu), natomiast pełnomocnictwo do prowadzenia poszczególnych spraw oznacza umocowanie do prowadzenia tylko tych spraw, które są wymienione w treści pełnomocnictwa (np. pełnomocnictwo udzielone adwokatowi do prowadzenia sprawy z powództwa X przeciwko Y o zapłatę kwoty 30 000 zł). Obydwa rodzaje pełnomocnictwa upoważniają do działania w imieniu mocodawcy w całym postępowaniu rozpoznawczym, zabezpieczającym i egzekucyjnym. Pracodawca może udzielić pełnomocnictwa do zastępstwa we wszystkich sprawach z zakresu prawa pracy toczących się z jego udziałem (art. 88 k.p.c.) (postanowienie SN z 14.06.2002 r., I PZ 51/02, LEX nr 55707).

Precyzyjne określenie sądu, wydziału i nadanej sprawie sygnatury może być odczytane tylko jako intencja ograniczenia zakresu umocowania do postępowania pierwszoinstancyjnego (uzasadnienie postanowienia SN z 28.07.2005 r., I CZ 77/05, LEX nr 187010).

Członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, uprawniony umową spółki do jej reprezentowania łącznie z drugim członkiem zarządu, może być ustanowiony pełnomocnikiem do poszczególnych spraw (uchwała SN z 23.08.2006 r., III CZP 68/06, OSNC 2007/6, poz. 82).

Określenie sprawy w treści pełnomocnictwa może polegać na oznaczeniu stron i przedmiotu postępowania, na wskazaniu sygnatury akt, jak też na jakimkolwiek innym oznaczeniu, które pozwala na identyfikację sprawy w jej technicznoprosesowym znaczeniu (postanowienie SN z 3.02.2012 r., I CZ 147/11, OSNC-ZD 2013/B, poz. 38).

Pełnomocnikiem procesowym w sprawach o dokonanie wpisu w księdze wieczystej może być wyłącznie osoba spełniająca wymagania przewidziane w art. 87 k.p.c., także wtedy, gdy wniosek o wpis został zamieszczony przez notariusza w akcie notarialnym na podstawie art. 92 § 4 ustawy z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (obecnie tekst jedn.: Dz.U. z 2019 r. poz. 540 ze zm.) (uchwała SN z 22.05.2013 r., III CZP 17/13, OSNC 2013/11, poz. 123).

W niektórych sprawach nie wystarcza pełnomocnictwo ogólne, lecz konieczne jest udzielenie **pełnomocnictwa do danej sprawy** (np. w sprawach małżeńskich – art. 426 k.p.c., oraz w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi – art. 458 § 1 k.p.c.). W sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych wymagane jest także pełnomocnictwo szczególne do odbioru należności zasądzonych na rzecz pracownika lub ubezpieczonego; pełnomocnictwo takie może być udzielone po powstaniu tytułu egzekucyjnego (art. 465 § 2 k.p.c.).

Kodeks postępowania cywilnego wyróżnia ponadto **pełnomocnictwo do niektórych tylko czynności procesowych**, które powinny być wymienione w jego treści.

4.2. Zakres pełnomocnictwa

Pełnomocnictwo procesowe upoważnia do działania w imieniu **mocodawcy w całym dwuinstancyjnym postępowaniu rozpoznawczym oraz zabezpieczającym i egzekucyjnym**. Z mocy samego prawa obejmuje ono umocowanie w granicach określonych w art. 91 k.p.c., gdy osoby uczestniczące w akcie umocowania złożyły oświadczenie o udzieleniu i przyjęciu pełnomocnictwa bez oznaczenia jego zakresu. Mocodawca może ograniczyć lub rozszerzyć zakres pełnomocnictwa. Ocena zakresu, czasu trwania i skutków umocowania następuje według treści pełnomocnictwa, a więc przy zastosowaniu dyrektyw językowo-logicznych oraz przepisów prawa cywilnego procesowego (w szczególności art. 91 pkt 1 k.p.c., zgodnie z którym pełnomocnictwo procesowe obejmuje z samego prawa umocowanie do wszystkich łączących się ze sprawą czynności procesowych, nie wyłączając powództwa wzajemnego, skargi o wznowienie postępowania i postępowania wywołanego ich wniesieniem, jak również wniesieniem interwencji głównej przeciwko mocodawcy), w tym w szczególności zasad dotyczących wykładni oświadczeń woli (wyrok SN z 15.03.2018 r., III CSK 378/16, LEX nr 2486124). Nie ma uzasadnienia dla rozszerzającej wykładni skutków pełnomocnictwa procesowego wyznaczonych zakresem określonym w art. 91 k.p.c., zwłaszcza gdy pozew i treść pełnomocnictwa są redagowane przez zawodowego pełnomocnika. Od zawodowego pełnomocnika trzeba wymagać profesjonalizmu w formułowaniu pozwu i pełnomocnictwa w tych przypadkach, gdy pozew, który jest kwalifikowanym pismem procesowym, a jego wniesienie czynnością procesową, ma obejmować także czynność prawną o charakterze materialnym. Wówczas w pozwie należy wyraźnie wyodrębnić elementy wskazujące także na odwołanie darowizny i okoliczności faktyczne, na których jest ono oparte. Natomiast dokument pełnomocnictwa powinien zawierać jednoznaczne umocowanie do dokonania także i tej czynności o skutku materialnoprawnym (wyrok SN z 25.09.2019 r., III CSK 189/17, LEX nr 2734425).

Źródłem rozbieżnych poglądów doktryny oraz niejednolitej praktyki sądowej dotyczącej stosowania art. 91 k.p.c., określającego zakres pełnomocnictwa procesowego, są różne rozumienie pojęcia sprawy,

a także odmienne zapatrywania na charakter i istotę środków prawnych, spośród których w art. 91 k.p.c. wymieniono tylko skargę o wznowienie postępowania. W judykaturze kwestię tę rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale (7) – mającej moc zasady prawnej – z 5.06.2008 r., III CZP 142/07 (OSNC 2008/11, poz. 122), w której stwierdził, że **pełnomocnictwo procesowe nie obejmuje z samego prawa umocowania do wniesienia skargi kasacyjnej i udziału w postępowaniu kasacyjnym**.

Sąd Najwyższy, objaśniając pojęcie sprawy występujące w art. 91 k.p.c., uznał, że chodzi tu o „sprawę” **w znaczeniu technicznop procesowym**; w tym sensie stanowi ją zespół czynności procesowych stron i sądu rozpoczętych wniesieniem pozwu lub wniosku, podejmowanych w celu merytorycznego rozstrzygnięcia o zasadności żądania objętego treścią pozwu lub wniosku, a więc w zasadzie zakończonych wydaniem prawomocnego wyroku lub postanowienia co do istoty sprawy. Uzyskanie przez orzeczenie rozstrzygające istotę sprawy przymiotu prawomocności oznacza zakończenie sprawy poddanej pod osąd (por. np. uzasadnienie uchwały SN (7) z 6.10.2000 r., III CZP 31/00, OSNC 2001/2, poz. 22). W konsekwencji z chwilą uprawnocnienia się tego orzeczenia dochodzi także do wyczerpania kompetencji pełnomocnika procesowego strony. W świetle tej uchwały zawodowy pełnomocnik, który reprezentował mocodawcę przed sądami pierwszej lub drugiej instancji, składając skargę kasacyjną, powinien dołączyć do niej pełnomocnictwo do podejmowania czynności procesowych przed Sądem Najwyższym, chyba że z treści pełnomocnictwa złożonego wcześniej (w sądzie pierwszej lub drugiej instancji) wynika, że został umocowany także do działania przed Sądem Najwyższym. W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy uznał, że także w sprawie o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia umocowanie adwokata lub radcy prawnego do reprezentowania strony skarżącej nie może wynikać z treści pełnomocnictwa udzielonego temu pełnomocnikowi w sprawie zakończonej prawomocnym orzeczeniem kwestionowanym w skardze (postanowienie SN z 23.03.2007 r., V CZ 18/07, LEX nr 274243). Jeżeli pełnomocnictwo zawiera upoważnienie do występowania przed sądami, bez określenia, o jakie sądy chodzi, to takie sformułowanie użyte w pełnomocnictwie

powinno być rozumiane jako umocowanie do występowania również przed Sądem Najwyższym (postanowienie SN z 13.02.2018 r., II PZ 32/17, LEX nr 2455721). Wskazanie w dokumencie, że jest to umocowanie do reprezentacji „we wszystkich instancjach” wskazuje na te sądy, które działają w toku instancji. Sąd Najwyższy, rozstrzygający skargę kasacyjną, nie działa jako sąd trzeciej instancji, a więc jako kolejny sąd badający prawidłowość ciągle nieprawomocnego rozstrzygnięcia (postanowienie SN z 27.10.2017 r., IV CZ 64/17, LEX nr 2408328).

Należy podzielić stanowisko Sądu Najwyższego, że o uzupełnieniu bądź nieuzupełnieniu braku formalnego skargi kasacyjnej – polegającego na niedołączeniu pełnomocnictwa wskazującego, że umocowaniem objęta jest także czynność w postaci sporządzenia skargi kasacyjnej – decyduje treść pełnomocnictwa załączonego w ramach uzupełnienia skargi, nie zaś data jego wystawienia (postanowienie SN z 4.09.2008 r., IV CZ 68/08, LEX nr 508856). Takie stanowisko odpowiada istocie czynności uzupełnienia braków formalnych pism procesowych. Czynność ta dokonywana jest w okresie biegu terminu wyznaczonego do uzupełnienia, nie można więc wymagać, aby w ramach uzupełnienia braku formalnego skargi kasacyjnej pełnomocnik strony skarżącej przedstawił pełnomocnictwo wystawione najpóźniej w dacie sporządzenia skargi kasacyjnej.

Skoro pojęcie sprawy – jako zespołu czynności procesowych stron i sądu – rozciąga się między wniesieniem pozwu (wniosku) a uprawomocnieniem się orzeczenia co do istoty lub w inny sposób kończącego postępowanie, to należy uznać, że do zakresu pełnomocnictwa procesowego – którym zgodnie z art. 91 pkt 1 *in principio* k.p.c. objęte są „wszystkie łączące się ze sprawą czynności procesowe” – nie wchodzi czynności procesowe podejmowane po uprawomocnieniu się orzeczenia, a ściślej: czynności dotyczące postępowania, które może się toczyć po uprawomocnieniu się orzeczenia.

Jednakże samo uprawomocnienie się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie nie stanowi przeszkody, aby ustanowiony w niej pełnomocnik podejmował skutecznie działania związane z fazami

postępowania poprzedzającymi uprawomocnienie się orzeczenia kończącego postępowanie jako całość.

Dopuszczalne, mieszczące się z mocy samego prawa w zakresie pełnomocnictwa procesowego, jest zatem dokonywanie czynności przez umocowanego w sprawie pełnomocnika – w sensie czasowym – już po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, ale – w sensie merytorycznym – dotyczących wcześniejszych jego faz. Przykładowo pełnomocnik może w ramach umocowania określonego w art. 91 k.p.c. złożyć już po prawomocnym zakończeniu sprawy wnioski o wydanie odpisu wcześniej wydanego orzeczenia, wnioski o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia albo wnioski o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej. W art. 91 k.p.c. przewidziano jeden wyjątek od zasady, że do zakresu pełnomocnictwa procesowego nie wchodzi czynności procesowe podejmowane po uprawomocnieniu się orzeczenia w znaczeniu wyżej opisanym – zakresem pełnomocnictwa została bowiem objęta **skarga o wznowienie postępowania**. Takie uregulowanie jest zrozumiałe i uzasadnione ze względu na istotę i charakter tego środka prawnego (szerzej – por. uzasadnienie przywołanej uchwały SN (7) z 6.10.2000 r., III CZP 31/00).

Pełnomocnictwo procesowe wynikające z ustanowienia dla strony adwokata w postępowaniu kasacyjnym nie obejmuje umocowania do reprezentowania strony w sprawie wywołanej skargą o wznowienie postępowania (postanowienie SN z 18.11.2009 r., II CZ 52/09, OSNC-ZD 2010/C, poz. 75).

Zgodnie z art. 92 k.p.c. zakres, czas trwania i skutki umocowania szerszego niż pełnomocnictwo procesowe, jak również umocowanie do poszczególnych czynności procesowych ocenia się według treści pełnomocnictwa oraz przepisów prawa cywilnego.

Przewidziany w art. 91 k.p.c. zakres umocowania z mocy ustawy **nie uprawnia pełnomocnika procesowego do złożenia materialno-prawnego oświadczenia o potrąceniu**. Oświadczenie woli mocodawcy o udzieleniu pełnomocnictwa do złożenia takiego oświadczenia jednak może być złożone w sposób dorozumiany (wyrok SN

z 20.10.2004 r., I CK 204/04, OSNC 2005/10, poz. 176, zob. też: uchwały SN: z 14.10.1993 r., III CZP 141/93, OSNC 1994/5, poz. 2; i z 27.03.2001 r., III CZP 54/00, OSNC 2001/10, poz. 145, a także wyrok SN z 15.02.2019 r., II CSK 723/17, LEX nr 2621120).

Jeżeli po wezwaniu do udziału w sprawie w charakterze pozwanych nowych podmiotów postępowanie przeciwko dotychczasowemu pozwanemu zostało umorzone, to w celu skutecznej reprezentacji w dalszym postępowaniu pełnomocnik powoda powinien zostać umocowany do działania przeciwko nowym pozwanym. Brak takiego umocowania powoduje nieważność postępowania (wyrok SN z 6.12.2007 r., IV CSK 277/07, OSNC-ZD 2008/C, poz. 93).

4.3. Forma pełnomocnictwa, podpis na pełnomocnictwie, uwierzytelnianie pełnomocnictwa i dokumentów

Pojęcie pełnomocnictwa ma dwojakie znaczenie. Po pierwsze, oznacza pochodzące od mocodawcy umocowanie pełnomocnika do działania w imieniu mocodawcy. Po drugie, oznacza dokument obejmujący (potwierdzający) to umocowanie. Trzeba zatem **odróżnić kwestię udzielenia pełnomocnictwa** (nie jest konieczne zachowanie formy pisemnej) **od kwestii wykazania pełnomocnictwa przed sądem** (ustawa wymaga formy pisemnej). Dokument pełnomocnictwa nie ma więc znaczenia konstytutywnego. Znaczenie takie ma samo udzielenie umocowania procesowego, które następuje w drodze czynności materialnoprawnej (postanowienie SN z 23.03.2006 r., II CZ 11/06, LEX nr 196611).

Przy pierwszej czynności (z reguły jest to wniesienie pozwu lub wniosku) pełnomocnik obowiązany jest dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wierzytelny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla strony przeciwnej. Zaniechanie dołączenia odpisu dokumentu pełnomocnictwa dla strony przeciwnej uzasadnia zastosowanie art. 130 k.p.c. (postanowienie SN z 24.10.2018 r., II CZ 58/18, LEX nr 2578425).

Szczególna forma pełnomocnictwa polegająca na tym, że powinno ono być sporządzone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym, przewidziana jest dla:

- 1) pełnomocnictwa od wykonawcy testamentu udzielonego w celu złożenia przez pełnomocnika oświadczenia o odmowie przyjęcia przez wykonawcę testamentu tego obowiązku (art. 664 k.p.c.);
- 2) pełnomocnictwa do udziału w przetargu nieruchomości (art. 977 k.p.c.).

Za stronę, która nie może podpisać pełnomocnictwa, podpisuje je osoba upoważniona, z wymienieniem przyczyny, z jakiej strona sama się nie podpisała.

Przez pojęcie formy pełnomocnictwa procesowego należy rozumieć jedynie – aczkolwiek istotne i zazwyczaj konieczne, a poza tym zagrożone sankcją zwrotu lub odrzucenia złożonego pisma – wymaganie dotyczące potwierdzenia (ucieleśnienia) oświadczenia woli mocodawcy. Oznacza to, że dokument pełnomocnictwa nie ma znaczenia konstytutywnego. Takiego charakteru nie ma też wydanie tego dokumentu, skoro nie stanowi ono udzielenia pełnomocnictwa. Konstytutywne znaczenie ma zatem samo udzielenie umocowania procesowego (postanowienie SN z 23.03.2006 r., II CZ 11/06, LEX nr 196611).

W wypadku pełnomocnictwa sporządzonego na piśmie pełnomocnika i mocodawcę należy określić w sposób pozwalający na jednoznaczną identyfikację, przy czym podpis mocodawcy – własnoręczny, ale niekoniecznie czytelny – musi obejmować co najmniej nazwisko. Stanowisko takie uwzględnia wymaganie w zakresie identyfikacji mocodawcy i pełnomocnika oraz nie nakłada – niemającego oparcia w przepisach – obowiązku podpisywania pełnomocnictwa w sposób czytelny. Pogląd taki usprawiedliwia art. 89 § 1 *in fine* k.p.c., zgodnie z którym sąd może w razie wątpliwości zażądać urzędowego poświadczenia podpisu strony. Jest oczywiste, że wątpliwości mogą dotyczyć zarówno podpisu czytelnego, jak i niemającego takiej cechy (por. postanowienie SN z 17.08.2000 r., II CKN 894/00, Biul. SN 2000/10, s. 14).

Trzeba odróżnić pojęcie parafy od skrótu podpisu. **Parafa** w ścisłym tego słowa znaczeniu – jeśli chodzi o formę – oznacza **znak ręczny składający się z inicjałów**. Z kolei **skróć podpisu** to podpis skrócony przez pominięcie niektórych liter w celu uczynienia go krótszym. Parafę odróżnia od podpisu przede wszystkim funkcja. Parafa stanowi sposób sygnowania dokumentu mający świadczyć o tym, że jest on przygotowany do złożenia podpisu. Nawet wówczas, gdy parafujący zamiast inicjałów zamieści na dokumencie swój pełny podpis, jego znak zachowa jedynie znaczenie przygotowania dokumentu do złożenia na nim podpisu (por. uchwała SN (7) z 30.12.1993 r., III CZP 146/93, OSNCP 1994/5, poz. 94).

Odtworzony mechanicznie na piśmie procesowym wzór podpisu nie czyni zadość wymaganiu przewidzianemu w art. 126 § 1 pkt 4 k.p.c.

W toku sprawy pełnomocnictwo może być udzielone **ustnie** na posiedzeniu sądu przez oświadczenie złożone przez stronę i wciągnięte do protokołu.

Odnosnie do **pełnomocnictwa w elektronicznym postępowaniu upominawczym** – zob. rozdział XVII pkt 2.3.2.

Zgodnie z art. 89 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. pełnomocnik jest obowiązany przy pierwszej czynności procesowej dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wierzytelny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla strony przeciwnej. Adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy, a także radca Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej mogą sami uwierzytelnić odpis udzielonego im pełnomocnictwa oraz odpisy innych dokumentów wykazujących ich umocowanie. Złożenie dokumentu wykazującego umocowanie lub jego uwierzytelnionego odpisu nie jest wymagane, jeżeli stwierdzenie przez sąd umocowania jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną. Wskazanych w art. 89 § 1 zdanie drugie k.p.c. wymagań w zakresie wykazania umocowania nie stosuje się do czynności procesowej dokonanej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególny przewiduje, że czynności można dokonać wyłączenie

za pośrednictwem tego systemu. W takim przypadku pełnomocnik powołuje się na pełnomocnictwo, wskazując jego zakres oraz okoliczności wymienione w art. 87 k.p.c.

Straciła na aktualności uchwała SN (7) z 23.01.2009 r., III CZP 118/08 (OSNC 2009/6, poz. 76), w której stwierdzono, że adwokat, radca prawny lub rzecznik patentowy będący dalszym pełnomocnikiem nie może uwierzytelnić odpisu pełnomocnictwa podstawowego. W przepisach ustaw: z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze, z 6.07.1982 r. o radcach prawnych, z 11.04.2001 r. o rzecznikach patentowych, z 8.07.2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa – zmienionych ustawą z 23.10.2009 r. o zmianie ustaw w **zakresie uwierzytelniania dokumentów** (Dz.U. Nr 216, poz. 1676 ze sprost.) – adwokatowi, radcy prawnemu, rzecznikowi patentowemu, radcy Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (obecnie Prokuraturii Generalnej RP) zostało przyznane **prawo do sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem** „w zakresie określonym odrębnymi przepisami”. Poświadczenie powinno zawierać podpis wymienionych pełnomocników, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, a na żądanie – również godzinę dokonania czynności. Jeżeli dokument zawiera cechy szczególne (dopiski, poprawki lub uszkodzenia), wskazani pełnomocnicy stwierdzają to w poświadczeniu.

W Kodeksie postępowania cywilnego przepisy odrębne zawarte są w art. 129; stanowią one, że strona powołująca się w piśmie na dokument obowiązana jest na żądanie przeciwnika złożyć oryginał dokumentu w sądzie jeszcze przed rozprawą (§ 1). Zamiast oryginału dokumentu strona może złożyć odpis dokumentu, jeżeli jego zgodność z oryginałem została poświadczona przez notariusza albo przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej RP (§ 2). Zawarte w odpisie dokumentu poświadczenie zgodności z oryginałem przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej RP ma charakter dokumentu urzędowego (§ 3). Jeżeli jest to uzasadnione

okolicznościami sprawy, sąd, na wniosek strony albo z urzędu, zażąda od strony składającej odpis dokumentu, o którym mowa w § 2, przedłożenia oryginału tego dokumentu (§ 4). Elektroniczne poświadczenie odpisu dokumentu przez występującego w sprawie pełnomocnika strony będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym lub radcą Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej następuje z chwilą wprowadzenia przez tego pełnomocnika dokumentu do systemu teleinformatycznego (§ 2').

Sąd Najwyższy w uchwale z 30.11.2011 r., III CZP 70/11 (OSNC 2012/6, poz. 73), stwierdził, że sposób sporządzania przez radcę prawnego poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem, określony w art. 6 ust. 3 zdanie drugie u.r.pr., ma zastosowanie również do uwierzytelniania odpisu pełnomocnictwa (art. 89 § 1 k.p.c.). Oznacza to, że poświadczenie powinno zawierać podpis radcy prawnego, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, a na żądanie – również godzinę dokonania czynności. W uzasadnieniu uchwały podkreślono, że **poświadczeniu, o którym mowa w art. 89 k.p.c., nie nadano jednak charakteru dokumentu urzędowego**, co jest zrozumiałe, jeżeli zważyć, że poświadczenie dokumentu pełnomocnictwa i dalszych dokumentów wykazujących umocowanie przez osobę, której to umocowanie dotyczy, niesie w sobie niebezpieczeństwo braku bezstronności. Tymczasem czynności o podwyższonym stopniu wiarygodności, a do takich należy sporządzenie dokumentów urzędowych, powinny być wykonywane przez osoby, których czynności te w żaden sposób nie dotyczą (por. art. 84 pr. not.). Różny charakter prawny nadany poświadczeniu w przepisach art. 129 § 2 i 3 oraz w art. 89 § 1 k.p.c. nie uprawnia jednak do wniosku, że tylko w pierwszym wypadku poświadczenie stanowi realizację uprawnienia przewidzianego w art. 6 ust. 3 u.r.pr., natomiast do uwierzytelniania pełnomocnictw i innych dokumentów wykazujących umocowanie nie ma on zastosowania. W obydwu wypadkach podejmowana przez radcę prawnego czynność ma tożsamy charakter – stwierdzenie, że odpis lub kopia są identyczne z oryginałem – i dokonywana jest na potrzeby postępowania cywilnego. W konsekwencji należy przyjąć – podkreślił Sąd Najwyższy – że **przewidziane w art. 6 ust. 3 u.r.pr. reguły określające konieczną treść dokumentu poświadczenia**

odnoszą się do wszystkich wypadków, w których radca prawny ma prawo do poświadczania odpisów dokumentów.

Zgodnie z art. 89 § 1 k.p.c. pełnomocnik jest obowiązany przy pierwszej czynności procesowej dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wierzytelny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla strony przeciwnej. Adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy, a także radca Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej mogą sami uwierzytelnić odpis udzielonego im pełnomocnictwa oraz odpisy innych dokumentów wykazujących ich umocowanie. Złożenie dokumentu wykazującego umocowanie lub jego uwierzytelnionego odpisu nie jest wymagane, jeżeli stwierdzenie przez sąd umocowania jest możliwe na podstawie wykazu lub innego rejestru, do którego sąd ma dostęp drogą elektroniczną, a dodany § 1¹ stanowi, że przepisu § 1 nie stosuje się do czynności procesowej dokonanej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, w przypadku gdy przepis szczególny przewiduje, że czynności można dokonać wyłącznie za pośrednictwem tego systemu. W takim przypadku pełnomocnik powołuje się na pełnomocnictwo, wskazując jego zakres oraz okoliczności wymienione w art. 87 k.p.c.

4.4. Prostowanie, odwoływanie oraz zatwierdzanie oświadczeń i czynności pełnomocnika

Czynność dokonana przez pełnomocnika w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla zainteresowanego, co oznacza, że wiąże mocodawcę od chwili dokonania (art. 95 § 2 k.c.). Zasada ta nie dotyczy sytuacji, w której mocodawca stawający jednocześnie z pełnomocnikiem niezwłocznie sprostował lub odwołał oświadczenie pełnomocnika (art. 93 k.p.c.). Przepis ten należy więc traktować jako wyjątek od zasady przewidzianej w art. 95 § 2 k.c. Strona może też odwoływać oświadczenia i wnioski swego pełnomocnika zawarte w jego piśmie procesowym. Określenie „niezwłocznie” oznacza wówczas najbliższe po wniesieniu pisma posiedzenie sądowe. Odwołanie oświadczenia na podstawie art. 93 k.p.c. nie może stanowić uzasadnienia (podstawy) środka odwoławczego od orzeczenia,

które zostało wydane na skutek czynności dyspozycyjnych podjętych przez pełnomocnika strony (por. postanowienie SN z 17.08.2000 r., II CKN 888/00, OSNC 2001/1, poz. 17).

W nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego – pod wpływem krytyki poglądów wyrażonych w uchwałach SN z 20.12.1968 r., III CZP 93/68 (OSNCP 1969/7–8, poz. 129), oraz z 18.09.1992 r., III CZP 112/92 (OSNCP 1993/5, poz. 75) – **przeważa stanowisko**, że występowanie w sprawie w charakterze pełnomocnika strony osoby, która nie może być pełnomocnikiem, oznacza brak należytego umocowania ze skutkami przewidzianymi w art. 379 pkt 2 k.p.c., w związku z czym uchybienie to nie może być usunięte w drodze zatwierdzenia przez stronę czynności dokonanych przez tę osobę (uchwała SN z 28.07.2004 r., III CZP 32/04, OSNC 2006/1, poz. 2; wyrok SN z 20.08.2001 r., I PKN 586/00, OSNP 2003/14, poz. 335). Pogląd ten potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07 (OSNC 2008/12, poz. 133).

Brak w zakresie pełnomocnictwa, powstały wskutek sporządzenia skargi kasacyjnej przez adwokata nieumocowanego do jej wniesienia, nie może być uzupełniony przez zatwierdzenie tej czynności procesowej przez stronę (por. postanowienie SN z 7.03.2000 r., IV CZ 12/00, OSNC 2000/9, poz. 165).

4.5. Wygaśnięcie i wypowiedzenie pełnomocnictwa

Pełnomocnictwo procesowe wygasa w razie:

- 1) osiągnięcia celu, dla którego zostało udzielone (np. zakończenie sprawy);
- 2) śmierci mocodawcy, a gdy jest nim strona niebędąca osobą fizyczną – w razie utraty zdolności sądowej (ustania); pełnomocnik ma obowiązek działać do czasu zawieszenia postępowania (art. 96 i 174 § 1 pkt 1 k.p.c.);
- 3) śmierci pełnomocnika (art. 175 k.p.c. i art. 101 § 2 k.c.);
- 4) utraty przez pełnomocnika zdolności procesowej albo utraty kwalifikacji (np. skreślenie z listy adwokatów);

- 5) wypowiedzenia pełnomocnictwa przez mocodawcę (z chwilą dowiedzenia się o tym pełnomocnik nie może działać w imieniu mocodawcy) lub pełnomocnika (adwokat lub radca prawny ma obowiązek działać za stronę jeszcze przez dwa tygodnie, chyba że zostanie z tego obowiązku zwolniony przez mocodawcę).

Sąd Najwyższy w postanowieniu z 12.04.2013 r., IV CZ 20/13 (OSNC-ZD 2014/A, poz. 19), stwierdził, że w razie doręczenia odpisu wyroku z uzasadnieniem byłemu pełnomocnikowi po zawiadomieniu sądu o wypowiedzeniu pełnomocnictwa doręczenie to jest nieskuteczne, choćby wysłanie odpisu wyroku z uzasadnieniem byłemu pełnomocnikowi nastąpiło przed zawiadomieniem sądu o wypowiedzeniu pełnomocnictwa.

Śmierć pełnomocnika wywołuje różne skutki w zależności od tego, czy zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych jest, czy nie jest obowiązkowe. Takie rozróżnienie jest konieczne w świetle art. 175¹ k.p.c.

Śmierć pełnomocnika procesowego powoduje wygaśnięcie pełnomocnictwa. Kodeks postępowania cywilnego przyjmuje jako zasadę, że wygaśnięcie pełnomocnictwa procesowego w toku postępowania nie może stanowić przeszkody do rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy. W art. 174 k.p.c. określone są przyczyny zawieszenia postępowania, lecz nie zalicza się do nich śmierci pełnomocnika. Wychodząc z tego założenia, należy stwierdzić, że w razie **śmierci pełnomocnika ustanowionego przez stronę** w sprawie, w której zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych nie jest obowiązkowe, postępowanie toczy się nadal, a sąd na podstawie art. 175 w zw. z art. 214 k.p.c. odroczy posiedzenie, jeżeli śmierć pełnomocnika zostanie ujawniona na tym posiedzeniu pod nieobecność strony procesowej. Odroczenie przez sąd posiedzenia ma na celu wezwanie strony procesowej do wzięcia osobistego udziału w sprawie i równoczesne zawiadomienie jej o zdarzeniu powodującym w przypadku śmierci pełnomocnika wygaśnięcie pełnomocnictwa. W przypadku wygaśnięcia pełnomocnictwa strona procesowa decyduje, czy będzie działała w dalszym ciągu osobiście, czy też ustanowi nowego pełnomocnika. Jeżeli zaś

strona stawiała się na posiedzenie sądowe, to wówczas – mimo ujawnienia faktu śmierci pełnomocnika – odroczenie posiedzenia nie jest konieczne, gdyż, co należy podkreślić, określony w art. 175 k.p.c. obowiązek sądu wezwania strony odnosi się tylko do wezwania strony nieobecnej na posiedzeniu sądowym. Trzeba jednak z całą mocą podkreślić, że jeśli strona złoży wniosek o odroczenie rozprawy, to sąd powinien ten wniosek – jako uzasadniony ważną przyczyną – uwzględnić (art. 156 k.p.c.).

Zupełnie inaczej – ze względu na szczególną regulację przyjętą w art. 175¹ k.p.c. – należy określić **skutki śmierci pełnomocnika, który zastępował stronę w sprawie, w której zastępstwo stron przez adwokatów lub radców prawnych jest obowiązkowe**. W takiej sytuacji śmierć adwokata lub radcy prawnego stanowi podstawę obligatoryjnego zawieszenia postępowania z urzędu (art. 175¹ k.p.c.). Zawieszając postępowanie, sąd powinien wyznaczyć odpowiedni termin do wskazania innego adwokata lub radcy prawnego i po upływie tego terminu podjąć postępowanie (np. „Postanowienie... Sąd postanowił zawiesić postępowanie. Zarządzenie wykonawcze – wobec śmierci adwokata Jana Walczaka wyznaczyć powodowi 2 tygodnie do wskazania innego adwokata, a po upływie wyznaczonego terminu przedstawić akta sprawy w celu podjęcia zawieszonego postępowania”). Jeżeli w sprawie, w której obowiązuje przymus adwokacko-radcowski, zmarł adwokat (radca prawny) ustanowiony z urzędu, sąd powinien także zawiesić postępowanie (art. 175¹ k.p.c.), powiadomić stronę o śmierci pełnomocnika (art. 175 w zw. z art. 175¹ *in fine* k.p.c.) oraz zwrócić się do właściwego organu samorządu zawodowego, do którego należał zmarły, o wskazanie w wyznaczonym terminie innego adwokata (radcy prawnego). Tak samo powinien postąpić sąd w przypadku skreślenia zastępcy procesowego z listy adwokatów lub radców prawnych, utraty możliwości wykonywania zawodu albo utraty zdolności procesowej (art. 175¹ k.p.c.).

Śmierć pełnomocnika procesowego (adwokata – członka zespołu adwokackiego) nie wywołuje skutków przewidzianych dla sytuacji związanej z zawieszeniem postępowania, w tym – wobec braku wyraźnego przepisu – skutków określonych w art. 179 § 2 i 3 k.p.c. (posta-

nowienie SN z 30.11.1999 r., I CZ 105/99, OSP 2000/12, poz. 185). Śmierć pełnomocnika procesowego nie stanowi przyczyny zawieszenia postępowania cywilnego, może natomiast stanowić ważną przyczynę odroczenia posiedzenia sądowego (wyrok SN z 3.04.2000 r., I CKN 572/98, OSNC 2000/10, poz. 184).

Wypowiedzenie pełnomocnictwa procesowego odnosi skutek prawny w stosunku do sądu z chwilą zawiadomienia go o tym (doręczenie pełnomocnikowi korespondencji sądowej po wypowiedzeniu, a przed powiadomieniem o tym sądu, będzie skuteczne), natomiast w stosunku do przeciwnika i innych uczestników – z chwilą doręczenia im tego zawiadomienia przez sąd (art. 94 § 1 k.p.c.). Okoliczność, że w czasie biegu terminu do wniesienia środka odwoławczego mocodawca wypowiedział pełnomocnictwo procesowe, o czym sąd został zawiadomiony po upływie tego terminu, nie stwarza obowiązku doręczenia stronie odpisu orzeczenia z pouczeniem o sposobie jego zaskarżenia.

Wybrane orzeczenia

1. Nieważność postępowania zachodzi także wówczas, gdy sąd przed wydaniem wyroku nie został powiadomiony o śmierci strony (art. 379 pkt 2 k.p.c.). Na podstawie art. 96 k.p.c. wszystkie działania podjęte przez pełnomocnika po śmierci strony są bezprawne z wyjątkiem czynności zmierzających do zawieszenia postępowania (wyrok SN z 11.12.2001 r., II UKN 657/00, OSNP 2003/18, poz. 448).
2. Doręczenie odpisu wyroku sądu pierwszej instancji z uzasadnieniem byłemu pełnomocnikowi strony po zawiadomieniu sądu przez mocodawcę o wypowiedzeniu pełnomocnictwa (art. 94 § 1 k.p.c.) jest nieskuteczne i nie powoduje rozpoczęcia biegu terminu do wniesienia apelacji (postanowienie SN z 2.07.2002 r., I PZ 58/02, OSNP 2004/10, poz. 173).
3. Z chwilą ogłoszenia upadłości mocodawcy wygasa udzielone przez niego pełnomocnictwo prawa materialnego i procesowego (postanowienie SN z 7.11.2003 r., I CZ 127/03, OSP 2004/10, poz. 123).

4. Jeżeli po utracie przez spółkę jawną zdolności procesowej w wyniku jej wykreślenia z rejestru (art. 84 § 2 k.s.h.) nie pojawia się kwestia następstwa prawnego takiej spółki i tym samym – potrzeba zawieszenia postępowania, to z chwilą utraty zdolności procesowej przez tę spółkę gaśnie ustanowione przez nią wcześniej pełnomocnictwo procesowe i nie ma podstaw do stosowania art. 96 zdanie drugie k.p.c. (postanowienie SN z 12.05.2006 r., V CZ 30/06, LEX nr 200923).

5. Adresatem wypowiedzenia pełnomocnictwa procesowego jest pełnomocnik, jednak jego skuteczność zależy od zawiadomienia sądu, a następnie – przeciwnika i innych uczestników postępowania (postanowienie SN z 13.09.2017 r., IV CZ 50/17, LEX nr 2390752).

5. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa

5.1. Materialnoprawna i procesowa konstrukcja reprezentacji Skarbu Państwa

Skarb Państwa z mocy art. 33 k.c. jest osobą prawną. Według art. 34 k.c. Skarb Państwa jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nienależącego do innych państwowych osób prawnych. Przepisy ustaw, powołujące do życia osoby prawne lub regulujące działalność jednostki organizacyjnej innej niż osoba prawna, określają organ lub osoby upoważnione do działania. Reguła ta nie może dotyczyć szczególnej osoby prawnej, jaką jest Skarb Państwa, skoro nie ma ona siedziby ani organów, a przede wszystkim inna jest jej materialnoprawna konstrukcja. Kodeks cywilny nie zawiera uregulowań w zakresie pojęcia „reprezentacja Skarbu Państwa”; brak w Kodeksie cywilnym przepisów, w których zawarte byłoby stwierdzenie, że Skarb Państwa występuje w stosunkach cywilnoprawnych przez jednostki organizacyjne Skarbu Państwa (*stationes fisci*). Skarb Państwa jako osoba prawna działa w sferze dominium (wykonuje zadania o charakterze gospodarczym) i imperium (jako władza działająca na podstawie prawa konstytucyjnego i ustaw o charakterze ustrojowym, niebędących normami prawa

cywilnego). Skarb Państwa, będąc substratem państwa, jest jednolity i scaloną instytucją, stanowiącą jeden podmiot niemający odrębnych organów.

W związku z tym w doktrynie przedstawione zostało stanowisko, według którego reprezentowanie Skarbu Państwa w zakresie czynności materialnoprawnych należy wyprowadzać z dwóch źródeł:

- 1) po pierwsze – z konstrukcji art. 67 § 2 k.p.c., w którym przyjęto, że za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej;
- 2) po drugie – z przepisów dotyczących przedmiotu i zakresu działania poszczególnych państwowych jednostek organizacyjnych.

Z punktu widzenia reprezentacji materialnoprawnej Skarbu Państwa istotne są rozwiązania zawarte w:

- 1) art. 34 i 44¹ k.c., zgodnie z którymi Skarb Państwa jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nienależącego do innych państwowych osób prawnych (art. 34 k.c.). Własność i inne prawa majątkowe, stanowiące mienie państwowe, przysługują Skarbowi Państwa albo innym państwowym osobom prawnym. Uprawnienia majątkowe Skarbu Państwa względem państwowych osób prawnych określają odrębne przepisy, w szczególności regulujące ich ustrój (art. 44¹ § 1 i 2 k.c.);
- 2) art. 6 ustawy z 6.12.2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym, dalej: „u.z.z.m.p.” (Dz.U. z 2020 r. poz. 735 ze zm.), który określa kategorie podmiotów uprawnionych do wykonywania materialnoprawnej reprezentacji Skarbu Państwa.

Podmiotami, o których mowa w art. 6 u.z.z.m.p., są: organy państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie (art. 6 ust. 2 i 5), organy władzy publicznej – zgodnie z ich właściwością i w zakresie określonym w przepisach odrębnych (art. 6 ust. 1 i 4), inne podmioty niebędące organami władzy publicznej ani organami państwowych jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej (art. 6 ust. 1).

Z punktu widzenia procesowej konstrukcji reprezentacji Skarbu Państwa podstawowe znaczenie ma art. 67 § 2 zdanie pierwsze k.p.c., który stanowi, że do podejmowania czynności procesowych w imieniu Skarbu Państwa uprawniony jest odpowiedni organ tej państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie (tzw. *statio fisci*) lub odpowiedni organ jednostki nadrzędnej. W zakresie określonym odrębną ustawą za Skarb Państwa czynności procesowe podejmuje Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej (art. 67 § 2 zdanie drugie k.p.c.). Zakres ten został określony w ustawie z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, dalej „u.PGRP” (Dz.U. z 2020 r. poz. 762 ze zm.). Przepis art. 7 tej ustawy stanowi, że Prokuratoria Generalna wykonuje zastępstwo Skarbu Państwa reprezentowanego przez organy i podmioty, o których mowa w art. 6 u.z.z.m.p. Na skutek przyjętego w art. 7 u.PGRP unormowania (dotyczącego reprezentacji procesowej), które odsyła do art. 6 u.z.z.m.p., wskazującego reprezentantów materialnoprawnych Skarbu Państwa, osiągnięta została spójność między zasadami reprezentacji materialnoprawnej i procesowej Skarbu Państwa, na co trafnie zwrócono uwagę w doktrynie (szerzej M. Dziurda, *Procesowa reprezentacja Skarbu Państwa a reprezentacja materialnoprawna*, „Studia Iuridica” 2018/75, *passim*; M. Dziurda, *Prokuratoria Generalna RP. Komentarz*, red. nauk. L. Bosek, M. Dziurda, Warszawa 2019, s. 97).

Z przytoczonych uregulowań wynika, że na gruncie reprezentacji procesowej Skarbu Państwa „organami państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie” (art. 67 § 2 zdanie pierwsze k.p.c.) są:

- 1) po pierwsze, organy państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, o których mowa w art. 6 ust. 2 i 5 u.z.z.m.p.,
- 2) po drugie, organy władzy publicznej – zgodnie z ich właściwością i w zakresie określonym w przepisach odrębnych, o których mowa w art. 6 ust. 1 i 4 u.z.z.m.p. (organy władzy publicznej wykonują swoje działania przy pomocy państwowej jednostki organizacyjnej, tj. urzędu). Do organów władzy publicznej należą nie tylko organy państwowe, ale także samorządowe. Szczególne zadania w tym zakresie spełnia starosta (szerzej G. Bieniek,

H. Pietrkowski, *Reprezentacja Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013),

- 3) po trzecie, „inne podmioty”, niebędące organami władzy publicznej ani organami państwowych jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej. Uprawnienia takich innych podmiotów do podejmowania za Skarb Państwa czynności w postępowaniu sądowym wynikają z przepisów szczególnych w stosunku do art. 67 § 2 k.p.c. (tak trafnie M. Dziurda, *Zastępstwo Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej w postępowaniu cywilnym*, PPC 2017/3, s. 363 i n.).

Z przytoczonych regulacji wynika, że procesowego pojęcia *statio fisci* nie można ograniczać do „państwowych jednostek organizacyjnych”. Należy przyjąć, że w postępowaniu sądowym Skarb Państwa może być reprezentowany także przez jednostki samorządu terytorialnego, których organy podejmują czynności procesowe. Oznacza to, że art. 67 § 2 k.p.c. nie jest jedynym przepisem, który reguluje sposób reprezentacji Skarbu Państwa przed sądem. Okoliczność, że Skarb Państwa nie ma organów, oznacza, że nie może mieć do niego zastosowania art. 67 § 1 k.p.c., zgodnie z którym osoby prawne dokonują czynności procesowych przez organy uprawnione do działania w ich imieniu. Z kolei reguła, przewidziana w art. 67 § 2 k.p.c., według której za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej, miała i nadal ma zastosowanie do jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, działających w formie jednostek budżetowych. Współcześnie jednostek takich jest coraz mniej; w trwających od 1989 r. procesach prywatyzacji i komunalizacji zostały one bowiem sprywatyzowane, skomunalizowane bądź zlikwidowane albo uzyskały osobowość prawną, czego najlepszym przykładem są dawne państwowe szpitale.

W celu określenia kręgu „państwowa jednostka organizacyjna” i wskazania ich organów, które za Skarb Państwa mogą podejmować przed sądami czynności procesowe, niezbędne jest zdefiniowanie takich pojęć jak: „organy władzy publicznej”, „organy administracji rządowej”, „organy kontroli państwowej i ochrony prawa” (zob. M. Dziurda,

Reprezentacja Skarbu Państwa w procesie cywilnym, Kraków 2005, s. 58–73). Zagadnienie to jest istotne chociażby z tego względu, że nie należą do rzadkości spory kompetencyjne między poszczególnymi państwowymi jednostkami organizacyjnymi co do tego, która z nich jest właściwa w zakresie reprezentacji Skarbu Państwa, czyli „z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie” (art. 67 § 2 k.p.c.). Ze szczególnym nasileniem występuje to przy wszelkich reformach, których następstwem są zmiany kompetencyjne państwowych jednostek organizacyjnych (szerzej zob. *Metodyka...*, rozdział VII pkt 4.4, s. 184–189).

Wskazanie państwowej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, z której działalnością wiąże się dochodzenie roszczenia, należy do powoda występującego z roszczeniem przeciwko Skarbowi Państwa. Jako ugruntowane należy uznać stanowisko, że prawidłowe oznaczenie strony, którą jest Skarb Państwa, powinno zawierać określenie „Skarb Państwa” i wskazywać właściwą – w rozumieniu art. 67 § 2 k.p.c. – państwową jednostkę organizacyjną. Wskazanie w pozwie kilku państwowych jednostek organizacyjnych nie zmienia faktu, że stroną pozwaną jest Skarb Państwa, a nie wskazane jednostki (por. wyrok SN z 10.01.1962 r., 4 CR 373/62, NP 1962/12, s. 1680, oraz wyrok SN z 11.05.1999 r., I CKN 1148/97, OSNC 1999/12, poz. 205). Niekiedy określona jednostka jest od strony strukturalnej jednostką organizacyjną Skarbu Państwa, od strony zaś funkcjonalnej przedsiębiorcą wykonującym także zadania z zakresu administracji publicznej. W świetle uregulowania przyjętego w art. 67 § 2 i po skreśleniu art. 479⁷ k.p.c. podmiot taki będzie zawsze występował tylko jako *statio fisci* Skarbu Państwa. Pamiętać ponadto należy o art. 460 § 1 k.p.c., w świetle którego w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, jeśli państwowa jednostka organizacyjna występuje w charakterze pracodawcy, to podejmuje czynności procesowe w postępowaniu sądowym jako samodzielny podmiot, a nie reprezentant Skarbu Państwa.

Jeśli zatem przykładowo Sąd Okręgowy w Łodzi (budżetowa jednostka organizacyjna Skarbu Państwa) ponosi odpowiedzialność w stosunku do osoby wezwanej w charakterze świadka oraz w stosunku do pracownika sądu za szkodę wyrządzoną wypadkiem wskutek nieza-

bezpieczenia na korytarzu sądowym prac porządkowych, to w sprawie z powództwa osoby, która uległa wypadkowi jako świadek wezwany do sądu, pozwanym będzie Skarb Państwa – Sąd Okręgowy w Łodzi, natomiast w sprawie z powództwa poszkodowanego wypadkiem pracownika sądu pozwanym będzie Sąd Okręgowy w Łodzi (pracodawca).

5.2. Oznaczenie Skarbu Państwa jako strony w postępowaniu sądowym

Materialnoprawna konstrukcja jednolitości Skarbu Państwa jako osoby prawnej wywołuje w sferze przepisów proceduralnych ten skutek, że określenie w pozwie jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa (*statio fisci*) nie wpływa na oznaczenie osoby pozwanego (powoda), którym zawsze pozostaje Skarb Państwa. Stanowisku temu Sąd Najwyższy dawał wielokrotnie wyraz w publikowanych orzeczeniach (przykładowo: wyrok SN z 13.04.1983 r., IV CR 66/83, OSNCP 1984/1, poz. 5; wyrok SN z 11.05.1999 r., I CKN 1148/97, OSNC 1999/12, poz. 205). Jeśli Skarb Państwa jest powodem lub pozwanym (wnioskodawcą lub uczestnikiem postępowania nieprocesowego), to powinien być reprezentowany przez wskazany jeden lub nawet kilka podmiotów, z których działalnością wiąże się roszczenie będące przedmiotem postępowania sądowego. Należyta reprezentacja strony w postępowaniu cywilnym wymaga, aby sąd wyjaśnił i ustalił, która z państwowych jednostek organizacyjnych jest właściwą *statio fisci*. Dał temu wyraz Sąd Najwyższy w wyroku z 22.09.1967 r. (I CR 188/67, PUG 1968/6, s. 222), stwierdzając, że wadliwe określenie przez powoda państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone od Skarbu Państwa roszczenie (tzw. *statio fisci*), nie może prowadzić do oddalenia powództwa, lecz czyni niezbędnym ustalenie właściwej jednostki organizacyjnej i wezwanie jej do udziału w sprawie. Podobnie w wyroku z 15.10.1971 r. (I CR 393/71, PUG 1972/8–9, s. 300) Sąd Najwyższy stwierdził, że konieczne jest ustalenie, której z takich jednostek (jako tzw. *stationes fisci*) odpowiedzialność ta dotyczy, gdyż ustalenie takie potrzebne jest do obciążenia zasądzoną należnością odpowiedniego budżetu, co ma istotne znaczenie z punktu widzenia zasad rozrachunku gospodarczego i dyscypliny finansowej.

Okoliczność, że sąd z urzędu czuwa nad tym, aby Skarb Państwa był w postępowaniu sądowym reprezentowany w sposób prawidłowy, nie oznacza, że powód, pozywając Skarb Państwa, może nie wskazać *statio fisci*. Jeżeli **powód nie wskaże w pozwie żadnej jednostki reprezentującej Skarb Państwa**, jest to brak formalny w rozumieniu art. 130 k.p.c., uzasadniający zastosowanie tego przepisu. Sąd może sprostować oznaczenie *statio fisci* Skarbu Państwa. Sprostowanie z istoty swojej może dotyczyć tylko nieściśłości lub niedokładności w oznaczeniu jednostki reprezentującej Skarb Państwa. Sprostowanie jest zatem możliwe, jeśli w nazwie danej jednostki zachodzą pewne niedokładności, nie może natomiast prowadzić do zastąpienia wskazanej jednostki zupełnie inną państwową jednostką organizacyjną. Skoro oznaczoną w pozwie stroną jest Skarb Państwa jako osoba prawna, to niewłaściwe wskazanie państwowej jednostki organizacyjnej jest tylko mylnym oznaczeniem w zakresie reprezentacji; tym samym brak jest podstaw do oddalenia z tego powodu powództwa. W orzeczeniu z 30.01.1957 r. (I CR 931/55, OSPiKA 1958/1, poz. 26) Sąd Najwyższy zawarł wskazania co do postępowania sądu w razie ustalenia, że Skarb Państwa nie jest reprezentowany przez właściwą jednostkę organizacyjną, uznając, że w takiej sytuacji sąd powinien postąpić zgodnie z art. 60, 61 i 207 d.k.p.c. (obecnie art. 69, 70 i 199 § 2 k.p.c.).

W sytuacji, gdy **powód, pozywając prawidłowo Skarb Państwa, wadliwie określa podmiot, z którego działalnością wiąże się dochodzone roszczenie**, a w sprawie powinien występować inny podmiot, uzupełnienie braku w zakresie prawidłowego określenia strony pozwanej nie powinno nastąpić w trybie wezwania do wzięcia udziału w sprawie (art. 194 § 3 k.p.c.), lecz w płaszczyźnie właściwej reprezentacji (art. 67 § 2 k.p.c.), przy czym sąd powinien z urzędu czuwać nad tym, aby Skarb Państwa był w postępowaniu sądowym reprezentowany w sposób prawidłowy (wyrok SN z 11.01.1974 r., II CR 685/73, OSNCP 1975/1, poz. 10). Poprawności tego stanowiska nie można zakwestionować, zważywszy że przepisy o podmiotowym przekształceniu procesu cywilnego odnoszą się do różnych osób, a nie do różnych *stationes fisci* tej samej osoby prawnej. Tym obowiązkiem sąd obciążony jest także wtedy, gdy Skarb Państwa występuje w roli powoda. Wymaganie określenia w procesie właściwego podmiotu

reprezentującego Skarb Państwa bowiem wynika nie tylko z konieczności oznaczenia właściwości miejscowej sądu (art. 29 k.p.c.) i skonkretyzowania tego podmiotu w orzeczeniu dla celów egzekucji sądowej (art. 1060 k.p.c.), lecz także przede wszystkim służy zapewnieniu należytej reprezentacji Skarbu Państwa (art. 67 § 2 k.p.c.), niezależnie od tego, po której stronie procesowej występuje. Skoro występowanie w sprawie właściwego podmiotu Skarbu Państwa należy do kwestii związanej z reprezentacją prawidłowo wskazanego powoda lub pozwanego, to uzupełnienie braku w zakresie właściwego określenia (oznaczenia) Skarbu Państwa jako powoda lub pozwanego (wnioskodawcy, uczestnika postępowania nieprocesowego) powinno nastąpić nie w trybie wezwania do wzięcia udziału w sprawie (art. 194 § 3 k.p.c.), lecz w zakresie właściwej reprezentacji (art. 67 § 2 k.p.c.). Działaniem takim sąd nie doprowadza do podmiotowej zmiany powództwa, lecz tylko do prawidłowego określenia (uściślenia) strony procesowej.

Sąd nie jest władny oznaczyć Skarbu Państwa jako stronę powodową, gdy żądanie oparte jest na twierdzeniu, że podmiot wskazany jako strona powodowa jest podmiotem odrębnym od Skarbu Państwa (por. uchwałę SN z 19.04.2001 r., III CZP 10/01, OSNC 2001/10, poz. 147). Za taką tezę przemawiają nie tylko przyjęte w Kodeksie postępowania cywilnego uregulowania dotyczące zdolności sądowej, lecz także zasada zakazująca sądowi narzucanie komukolwiek roli powoda. Podmiot, który sobie przypisuje status strony powodowej, powinien zatem wykazać, że ma zdolność sądową pozwalającą na przeprowadzenie z jego udziałem, jako strony procesowej, ważnego procesu. Gdy nie jest w stanie wykazać tego przymiotu, powinien jako stronę powodową określić Skarb Państwa, a siebie oznaczyć tylko jako podmiot reprezentujący Skarb Państwa. Jeśli tego nie uczyni, sąd powinien odrzucić pozew na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c. W wyroku z 9.01.2009 r. (I CSK 304/08, OSNC-ZD 2009/D, poz. 96) Sąd Najwyższy stwierdził, że w świetle art. 67 § 2 i art. 68 k.p.c. organ państwowej jednostki organizacyjnej podejmujący czynności za Skarb Państwa obowiązany jest wykazać przy pierwszej czynności procesowej swoje umocowanie stosownym dokumentem, jakim jest akt powołania lub inny akt równorzędny potwierdzający powierzenie określonej osobie pełnienia funkcji organu państwowej jednostki organizacyjnej.

Wadliwość w zakresie reprezentacji Skarbu Państwa jest nie tylko uchybieniem procesowym, lecz także w wyjątkowych sytuacjach może być uznana za przyczynę nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c. Jeżeli tak, to mając na względzie fakt, że sąd bierze z urzędu pod rozwagę nieważność postępowania (por. art. 378 § 1 i art. 398¹³ § 1 k.p.c.), nie można zwolnić sądu orzekającego z obowiązku czuwania z urzędu nad właściwą reprezentacją Skarbu Państwa w procesie cywilnym. Decydujący argument wynika z art. 202 zdanie trzecie k.p.c. Przepis ten wyraźnie stwierdza, że brak należytej reprezentacji strony, rozumiany m.in. jako niedziałanie za stronę – także za Skarb Państwa – organu uprawnionego lub osób upoważnionych do działania za ten organ (w odniesieniu do Skarbu Państwa – niedziałanie organu państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie) – sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy.

W sprawach, w których zastępstwo procesowe wykonuje Prokuratoria Generalna, w razie wątpliwości co do kwestii, który z podmiotów lub organów powinien reprezentować Skarb Państwa, a zwłaszcza w sytuacji powstania tzw. sporu kompetencyjnego, polegającego na kwestionowaniu przez organy państwowych jednostek organizacyjnych ich kompetencji w zakresie reprezentacji procesowej Skarbu Państwa, **prezes Prokuratorii Generalnej z urzędu lub na wniosek sądu wskazuje, który organ jest właściwy do podejmowania czynności procesowych za Skarb Państwa (art. 24 u.PGRP).** Zob. uwagi niżej w pkt 5.3.4.

5.3. Zastępstwo procesowe Skarbu Państwa wykonywane przez Prokuratorię Generalną RP

5.3.1. Rodzaje zastępstwa

Organy i podmioty, reprezentujące Skarb Państwa, o których mowa w art. 6 u.z.z.m.p. nazwane zostały w art. 7 ust. 1u.PGRP „podmiotami reprezentującymi Skarb Państwa” i one reprezentują Skarb Państwa przed sądami. **Prokuratoria Generalna nie zastępuje tych podmiotów, lecz jako instytucjonalny pełnomocnik**

procesowy zastępuje Skarb Państwa, jako osobę prawną, będącą stroną postępowania sądowego. Podmiotem reprezentującym Skarb Państwa nadal pozostaje wskazane w pozwie *statio fisci*, np. organ władzy publicznej, organ państwowej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, jednostka samorządu terytorialnego (np. starosta), której powierzono wykonywanie zadań z zakresu administracji publicznej na podstawie ustawy lub porozumienia. W sprawach, w których Prokuratoria Generalna wykonuje zastępstwo procesowe, oznaczenie strony powinno oprócz określenia „Skarb Państwa” zawierać nazwę właściwego od strony materialnoprawnej podmiotu (*statio fisci*) reprezentującego Skarb Państwa, np. „Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki”. Innymi słowy, sposób oznaczenia Skarbu Państwa jako strony procesowej, za którą czynności procesowe podejmuje Prokuratoria Generalna, powinien być taki sam, jak w sprawach z udziałem Skarbu Państwa, w których Prokuratoria Generalna zastępstwa procesowego nie wykonuje. Nie jest prawidłowe oznaczanie w pozwie strony przez wpisanie Prokuraturii Generalnej w miejsce podmiotu reprezentującego Skarb Państwa („Skarb Państwa – Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej”). Nie ma też potrzeby zaznaczenia, że Skarb Państwa jest zastępowany przez Prokuratorię Generalną (np. „Skarb Państwa – Wojewoda Łódzki, zastępowany przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej”). Skoro przy oznaczeniu jako strony innej osoby prawnej nie wskazuje się pełnomocnika, tak samo nie ma podstaw do wskazywania w pozwie (orzeczeniu sądowym) instytucjonalnego pełnomocnika procesowego Skarbu Państwa, jakim jest Prokuratoria Generalna (zob. H. Pietrkowski [w:] G. Bieniek, H. Pietrkowski, *Reprezentacja Skarbu Państwa...*, s. 137). Wyjątkiem jest wniosek i treść orzeczenia sądowego dotyczącego kosztów zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa – Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, ale to wynika z wyraźnego przepisu art. 32 u.PGRP.

Zastępstwo procesowe wykonywane przez Prokuratorię Generalną – pomijając zastępstwo przed sądami administracyjnymi oraz zastępstwo Rzeczypospolitej Polskiej przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi w stosunkach międzynarodowych, a także

przed Trybunałem Konstytucyjnym – przewidziane jest w **trzech grupach spraw**, rozpoznawanych przed:

- 1) sądami powszechnymi i polubownymi, w których Skarb Państwa jest reprezentowany przez organy i podmioty zwane „podmiotami reprezentującymi Skarb Państwa” (art. 7 ust. 1 u.PGRP),
- 2) sądami powszechnymi i polubownymi, w których zastępstwo dotyczy innych niż Skarb Państwa osób prawnych, osób prawnych z udziałem Skarbu Państwa oraz osób prawnych z udziałem państwowych osób prawnych (art. 12 ust. 1 u.PGRP),
- 3) Sądem Najwyższym.

Ad 1) W ramach pierwszej grupy spraw zastępstwo procesowe Skarbu Państwa można podzielić na **obowiązkowe względne i fakultatywne**.

Zastępstwo procesowe **obowiązkowe względne** wykonywane jest w czterech kategoriach spraw: 1) w sprawach rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy; 2) w sprawach: a) o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, b) o stwierdzenie zasiedzenia – jeżeli wartość przedmiotu sprawy przekracza kwotę 1 000 000 zł; 3) w sprawach rozpoznawanych przez sądy polubowne, niezależnie od tego, czy miejsce postępowania przed tym sądem znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, czy poza jej granicami lub nie jest oznaczone; 4) w sprawach o uchylenie wyroku sądu polubownego oraz uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej. **Względny charakter zastępstwa obowiązkowego w tych sprawach** wynika z tego, że Prokuratoria Generalna **może przekazać** na podstawie art. 8 ust. 1 u.PGRP wykonywanie zastępstwa podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa, jeżeli ze względu na charakter sprawy zastępstwo Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną nie jest konieczne. **Naruszenie zastępstwa obowiązkowego** wywołuje skutek w postaci nieważności postępowania z powodu nienależytego umocowania pełnomocnika (postanowienie SN z 12.09.2019 r., IV CZ 65/19, LEX nr 2740951).

Fakultatywny charakter zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną w pierwszej grupie spraw wynika

z przyjętego uregulowania w art. 7 ust. 5 i 6 u.PGRP, zgodnie z którym Prokuratoria Generalna **może przejąć** zastępstwo Skarbu Państwa **w każdej sprawie**, jeżeli wymaga tego ochrona ważnych praw lub interesów Skarbu Państwa. Przejęcie zastępstwa Skarbu Państwa może nastąpić w każdym stadium postępowania. Stanowisko Prokuraturii Generalnej w przedmiocie przejęcia albo odmowy przejęcia zastępstwa Skarbu Państwa jest wiążące. Prokuratoria Generalna zawiadamia sąd o przejęciu zastępstwa Skarbu Państwa. Do zawiadomienia Prokuratoria Generalna załącza jego odpisy dla stron lub uczestników postępowania.

Zasady przejmowania przez Prokuratorię Generalną zastępstwa Skarbu Państwa oraz **zasady przekazywania** wykonywania tego zastępstwa podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa zostały określone w art. 7 ust. 5 i 6 oraz art. 8 u.PGRP.

Ad 2) W drugiej grupie spraw, w których stroną jest państwowa osoba prawna (art. 12 ust. 1 pkt 1 u.PGRP), osoba prawna z udziałem Skarbu Państwa (art. 12 ust. 1 pkt 2 u.PGRP) lub osoba prawna z udziałem państwowej osoby prawnej (art. 12 ust. 1 pkt 3 u.PGRP), zastępstwo procesowe takich osób jest wykonywane przez Prokuratorię Generalną przed: 1) sądami powszechnymi – w sprawach cywilnych rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy, 2) sądami polubownymi – w sprawach – w których wartość przedmiotu sprawy przekracza kwotę 5 000 000 zł.

Prezes Rady Ministrów na podstawie art. 12 ust. 3 u.PGRP wydał rozporządzenie z 11.05.2017 r. w sprawie osób prawnych zastępowanych przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej oraz opłat ponoszonych za usługi prawne świadczone przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, a także opłat za przeprowadzenie postępowania przed Sądem Polubownym przy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 702 ze zm.). W załącznikach do tego rozporządzenia podana jest lista osób prawnych, których zastępstwo wykonuje Prokuratoria Generalna. Zastępstwo w przypadku państwowych osób prawnych jest obowiązkowe, natomiast w przypadku osób prawnych z udziałem Skarbu Państwa oraz

osób prawnych z udziałem państwowych osób prawnych jest wykonywane za zgodą, która ma charakter generalny.

Ad 3) W trzeciej grupie spraw, a więc rozpoznawanych przed Sądem Najwyższym, zastępstwo procesowe wykonywane przez Prokuratorię Generalną jest **obowiązkowe i ma charakter wyłączny**. Zgodnie z art. 8 ust. 6 u.PGRP w przypadku przekazania podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa wykonywania zastępstwa, zastępstwo przed Sądem Najwyższym wykonuje Prokuratoria Generalna.

5.3.2. Współdziałanie podmiotów i organów reprezentujących Skarb Państwa z Prokuratorią Generalną

Prokuratoria Generalna, będąc instytucjonalnym pełnomocnikiem Skarbu Państwa, powinna posiadać wiedzę konieczną do podejmowania działań wchodzących w zakres zastępstwa procesowego, które jest wykonywane, powinno lub może być wykonywane. W związku z tym **przepisy ustawy nakładają na podmioty reprezentujące Skarb Państwa obowiązek współdziałania z Prokuratorią Generalną**. Współdziałaniem objęte są informacje niezbędne do wykonywania zastępstwa, informacje konieczne do wszczęcia postępowania sądowego lub czynności procesowych. Zakres i tryb udzielania Prokuratorii Generalnej informacji niezbędnych do wykonywania zastępstwa procesowego jest uzależniony od charakteru zastępstwa procesowego. We wszystkich sprawach objętych zastępstwem procesowym Skarbu Państwa podmiot reprezentujący Skarb Państwa składa wnioski w przedmiocie wszczęcia postępowania, przedstawia stanowisko w sprawie, a ponadto przekazuje wszelkie informacje i dokumenty niezbędne do wykonywania przez Prokuratorię Generalną zastępstwa procesowego (art. 30 ust. 1 u.PGSP). Prokuratoria Generalna nie jest związana tymi wnioskami, z wyjątkiem wniosków w przedmiocie wszczęcia postępowania, cofnięcia pozwu lub wniosku, uznania roszczenia lub wniosku, zrzeczenia się roszczenia, ograniczenia roszczenia lub zawarcia ugody sądowej, a zatem czynności, które ograniczają roszczenia albo prowadzą do rezygnacji z roszczeń przysługujących podmiotowi repre-

zentującemu Skarb Państwa (art. 30 ust. 2 u.PGRP). Jeżeli podmiot reprezentujący Skarb Państwa, pomimo żądania Prokuraturii Generalnej, nie składa w określonym terminie wniosku w przedmiocie wszczęcia postępowania ani wniosków co do czynności procesowych w sprawie, Prokuratoria Generalna jest zobowiązana podjąć te czynności według swego uznania, zawiadamiając o tym podmiot reprezentujący Skarb Państwa, chyba że podjęcie takich czynności nie jest konieczne do zachowania terminów wynikających z przepisów prawa albo ustalonych przez sąd, trybunał lub inny organ orzekający (art. 30 ust. 3 u.PGRP).

W sprawie, w której zastępstwo procesowe Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną jest **obowiązkowe**, podmiot reprezentujący Skarb Państwa jest zobligowany na podstawie art. 29 ust. 1 u.PGRP do niezwłocznego zawiadomienia Prokuraturii Generalnej o stanie prawnym lub faktycznym związanym z działalnością tego podmiotu oraz przekazania informacji i dokumentów, w świetle których uzasadnione jest wszczęcie w imieniu Skarbu Państwa postępowania sądowego. W przypadku, gdy zastępstwo Prokuraturii Generalnej jest **wyłączne**, podmiot reprezentujący Skarb Państwa, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o zaistnieniu okoliczności, które czynią dopuszczalnym podjęcie czynności przed Sądem Najwyższym, przekazuje Prokuraturii Generalnej informacje i dokumenty zgromadzone w sprawie wraz ze swoim stanowiskiem co do potrzeby podjęcia czynności przed Sądem Najwyższym (art. 29 ust. 2 u.PGRP). Okolicznością taką jest wydanie przez sąd drugiej instancji niekorzystnego dla Skarbu Państwa orzeczenia podlegającego zaskarżeniu do Sądu Najwyższego skargą kasacyjną, zażaleniem, skargą o stwierdzenie niezgodności prawomocnego orzeczenia z prawem. Jest nią także doręczenie podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa odpisu środka zaskarżenia wniesionego przez stronę przeciwną, umożliwi to bowiem Prokuraturii Generalnej udzielenie odpowiedzi na skargę kasacyjną lub inny wniesiony środek zaskarżenia. Okolicznością taką jest również przedstawienie Sądowi Najwyższemu przez sąd drugiej instancji zagadnienia prawnego na podstawie art. 390 k.p.c. Powiadomienie o tym Prokuraturii Generalnej stworzy możliwość przedstawienia stanowiska prawnego w imieniu występującego w sprawie Skarbu Państwa. Wobec tego,

że zakresem przymusu adwokacko-radcowskiego, przewidzianego w art. 87¹ k.p.c., nie jest objęty – jak przyjmuje się w judykaturze – wniosek o doręczenie stronie orzeczenia wraz z uzasadnieniem na podstawie art. 387 § 3 k.p.c., należy przyjąć, że tzw. zapowiedzi skargi kasacyjnej może dokonać samodzielnie, i niekoniecznie przez adwokata lub radcę prawnego, podmiot reprezentujący Skarb Państwa.

Z mającego charakter ustrojowy art. 4 ust. 1 pkt 1 u.PGRP (podobnie jak z art. 4 ust. 1 pkt 1 nieobowiązującej już ustawy z 8.07.2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, dalej „u.PG” (Dz.U. Nr 169, poz. 1417 ze zm.), wynika także norma o charakterze procesowym przyznająca zdolność postulacyjną przed Sądem Najwyższym wyłącznie Prokuraturii Generalnej i pozbawiająca jednocześnie tej zdolności adwokatów i radców prawnych. Przepis art. 87¹ § 3 k.p.c. należy zatem interpretować w ten sposób, że **w sprawach, w których obowiązuje wyłączne zastępstwo Skarbu Państwa przez Prokuratorię Generalną, nie jest dopuszczalne zastępowanie go przez jakikolwiek inny podmiot**. Obejmuje to także czynności związane z postępowaniem przed Sądem Najwyższym, podejmowane przed sądem niższej instancji, takie jak wniesienie skargi kasacyjnej. Stanowisko podmiotu współdziałającego co do potrzeby podjęcia czynności przed Sądem Najwyższym odnosi się w szczególności do treści orzeczenia sądu drugiej instancji, skargi kasacyjnej wniesionej przez inną stronę (uczestnika) postępowania albo zagadnienia prawnego przedstawionego Sądowi Najwyższemu. Do stanowiska dołącza się całość materiałów zgromadzonych w sprawie (akta podręczne).

Czynności zastępstwa przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi **wykonują** wyłącznie radcowie Prokuraturii Generalnej, mogą je wykonywać również Prezes i wiceprezesi Prokuraturii Generalnej. Tylko wyjątkowo, a mianowicie w sprawach wymagających znajomości prawa obcego albo procedur lub instytucji międzynarodowych, Prokuratoria Generalna może powierzyć zastępstwo procesowe przed sądami, trybunałami lub innymi organami orzekającymi adwokatowi, radcy prawnemu lub innej osobie uprawnionej do występowania w charakterze pełnomocnika procesowego, zawierając z taką osobą umowę cywilnoprawną, bez konieczności stosowa-

nia przepisów ustawy z 29.01.2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1843) (art. 34 u.PGRP).

Dokumentem upoważniającym radcę Prokuraturii Generalnej do wykonywania czynności zastępstwa jest **legitymacja służbowa** (art. 33 u.PGRP). Należy przyjąć, że uregulowanie przewidziane w art. 33 ust. 2 u.PGRP jest szczególnym w stosunku do art. 126 § 3 k.p.c. Oznacza to, że **radca Prokuraturii Generalnej**, podejmując czynności procesowe, **nie składa pełnomocnictwa procesowego**.

Sąd Najwyższy w wyroku z 2.02.2011 r. (II CSK 368/10, LEX nr 785877) uznał, że naruszenie *art. 8 ust. 1 u.PG* w zw. z art. 67 § 2 k.p.c. nie powoduje nieważności postępowania z przyczyny określonej w art. 379 pkt 2 k.p.c. W uzasadnieniu tego orzeczenia wskazano, że niezapewnienie udziału w sprawie Prokuraturii Generalnej, jako obligatoryjnego zastępcy procesowego Skarbu Państwa, może być oceniane jedynie przez pryzmat przesłanki nieważności postępowania określonej w art. 379 pkt 5 k.p.c., tj. pozbawienia strony możliwości obrony swoich praw. Wystąpienie tej ostatniej przyczyny nieważności postępowania zależy jednak od oceny konkretnych okoliczności postępowania (por. wyrok SN z 13.12.2005 r., IV CK 244/05, LEX nr 399735). Poszukując argumentów wspierających pogląd zaprezentowany przez Sąd Najwyższy w powołanym wyroku z 2.02.2011 r., należałoby podnieść, że nieważność postępowania, o której mowa w art. 379 pkt 2 *in fine* k.p.c. (pełnomocnik strony nie był należycie umocowany), zachodzi, gdy wada dotyczy umocowania pełnomocnika, nie zaś w przypadku, gdy właściwie umocowany pełnomocnik nie powinien – zważywszy na obowiązkowe, aczkolwiek niemające charakteru wyłącznego zastępstwo procesowe wykonywane przez Prokuratorę Generalną – reprezentować strony, tj. Skarbu Państwa. Sąd Najwyższy wskazał, że przepisy o nieważności postępowania mają charakter szczególny, podlegają więc ścisłej wykładni. Z tej przyczyny naruszenia *art. 8 ust. 1 u.PG* w zw. z art. 67 § 1 k.p.c. nie można zakwalifikować jako nieważności postępowania, o której mowa w art. 379 pkt 2 k.p.c. W tej sprawie podmiot, będący materialnoprawnym reprezentantem Skarbu Państwa, był reprezentowany przez pełnomocnika właściwie umocowanego przez ten podmiot, a zatem przesłanka nieważności postępowania w postaci

„nienależycie umocowanego pełnomocnika strony” – można twierdzić – nie została spełniona. Zważyć ponadto trzeba, że w postępowaniu, w którym zastępstwo procesowe Prokuraturii Generalnej ma charakter obligatoryjny, nie jest wykluczone przekazanie sprawy do prowadzenia podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa (wtedy podmiot taki może reprezentować Skarb Państwa nawet przed Sądem Najwyższym – art. 8b ust. 1 i 5 u.PG).

Mozna bronić stanowiska przeciwnego, wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z 10.01.2013 r. (IV CSK 403/12, OSP 2013/11, poz. 111), przyjmując, że w opisanej sytuacji mamy do czynienia z wadliwie umocowanym pełnomocnikiem. Prezentując taki pogląd, należałoby przyjąć założenie, że w przypadku obowiązkowego pełnomocnictwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa, właściwie umocowanego pełnomocnika podmiotu reprezentującego Skarb Państwa należy traktować jako osobę, która nie może być pełnomocnikiem, co oznacza, że nie mógłby przez analogię mieć zastosowania art. 97 § 2 k.p.c., na podstawie którego istnieje możliwość zatwierdzenia czynności podjętych przez osobę wadliwie umocowaną. Pamiętać bowiem należy, że usanowane mogą być tylko czynności procesowe dokonane przez osobę, która może być pełnomocnikiem (por. uzasadnienie uchwały SN (7) z 8.07.2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008/12, poz. 133). Przyjmując jednak możliwość stosowania *per analogiam* art. 97 § 2 k.p.c., należałoby uznać, że zatwierdzenia czynności dokonywałaby Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa (aktualnie Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej), nie zaś materialnoprawny reprezentant Skarbu Państwa.

5.3.3. Koszty zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną

Koszty postępowania w sprawie, w której Prokuratoria Generalna wykonuje zastępstwo procesowe Skarbu Państwa, **ponosi podmiot reprezentujący Skarb Państwa**, którego dotyczy przedmiot tego postępowania, z wyjątkiem kosztów zastępstwa procesowego wykonywanego przez Prokuratorię Generalną (art. 32 ust. 1 i 2 u.PGRP).

Wobec tego, że Skarb Państwa nie ma obowiązku uiszczania opłat, podmiot reprezentujący Skarb Państwa ponosi w toku postępowania **tylko wydatki**, a ponadto w razie przegranej sprawy poniesie koszty postępowania strony przeciwnej – zgodnie z zasadami rozliczania kosztów, zawartymi w art. 98–110 i 520 k.p.c. (art. 32 ust. 3 i 4 u.PGRP). Według art. 32 ust. 3 i 4 u.PGRP koszty zastępstwa procesowego zasądzone lub przyznane Skarbowi Państwa w sprawie, w której zastępstwo Skarbu Państwa lub zastępstwo Rzeczypospolitej Polskiej wykonuje Prokuratoria Generalna, przysługują Skarbowi Państwa – Prokuratorii Generalnej. Koszty te są egzekwowane przez Skarb Państwa – Prokurię Generalną na podstawie tytułu egzekucyjnego zaopatrzonego w klauzulę wykonalności wydaną na rzecz Skarbu Państwa – Prokuratorii Generalnej w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach zastępstwa procesowego. Na podstawie tego uregulowania oraz art. 99 k.p.c., który stanowi, że: „Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Prokurię Generalną Skarbu Państwa zwraca się koszty w wysokości należnej według przepisów o wynagrodzeniu adwokata”, należy uznać, że: po pierwsze – gdy Skarb Państwa, jako strona przegrywająca, zobowiązany jest ponieść wszelkie koszty postępowania, to wszelkie koszty – w tym koszty zastępstwa procesowego – powinny być zasądzone od podmiotu reprezentującego Skarb Państwa, nigdy zaś od Prokuratorii Generalnej; po drugie – gdy Skarbowi Państwa, jako stronie wygrywającej, należy się zwrot kosztów postępowania, to koszty zastępstwa procesowego powinny być zasądzone nie na rzecz podmiotu reprezentującego Skarb Państwa, lecz na rzecz Skarbu Państwa – Prokuratorii Generalnej, pozostałe zaś koszty przysługują podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa. W rozstrzygnięciu (tenorze) wyroku Prokuratoria Generalna może zatem zostać wskazana **jedynie w zakresie kosztów zastępstwa procesowego zasądzonych na rzecz Skarbu Państwa (art. 32 u.PGRP)**.

5.3.4. Wskazanie przez Prezesa Prokuratorii Generalnej organu właściwego do reprezentowania Skarbu Państwa

Wobec tego, że regulacje dotyczące reprezentacji Skarbu Państwa pozostały poza ustawą o Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej

Polskiej, to odpowiedzi na pytanie, która jednostka w konkretnej sprawie powinna reprezentować Skarb Państwa, nadal należy poszukiwać w przepisach dotyczących przedmiotu i zakresu ich działania. Jednostki te określone zostały w ustawie jako „**podmioty reprezentujące Skarb Państwa**” (art. 7 ust. 1 u.PGRP). Pojęciem tym objęte są na przykład: organy władzy publicznej, państwowe jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, organy jednostek samorządu terytorialnego i inne podmioty, którym powierzono wykonywanie zadań publicznych na podstawie ustaw lub porozumień, organy administracji rządowej i inne podmioty uprawnione na podstawie odrębnych przepisów do reprezentowania Skarbu Państwa.

W razie wątpliwości co do kwestii, który z podmiotów lub organów powinien reprezentować Skarb Państwa, a zwłaszcza w sytuacji powstania tzw. sporu kompetencyjnego, polegającego na kwestionowaniu przez organy państwowych jednostek organizacyjnych ich kompetencji w zakresie reprezentacji procesowej Skarbu Państwa, **prezes Prokuraturii Generalnej z urzędu lub na wniosek sądu wskazuje, który organ jest właściwy do podejmowania czynności procesowych za Skarb Państwa (art. 24 u.PGRP).**

Wybrane orzeczenia

1. Oddalenie powództwa przeciwko Skarbowi Państwa, reprezentowanego przez określoną jednostkę organizacyjną, powoduje skutek powagi rzeczy osądzonej w stosunku do jakiegokolwiek innej jednostki organizacyjnej (wyrok SA w Warszawie z 17.10.1996 r., I ACr 846/96, OSA 1998/9, poz. 41).
2. Jeżeli w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji Skarb Państwa reprezentowany był tylko przez część jednostek organizacyjnych, z których działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, to pominięcie pozostałych jednostek nie może być podstawą do uznania nieważności postępowania z przyczyn wymienionych w art. 379 pkt 2 i 5 k.p.c. (wyrok SN z 14.04.1999 r., III CKN 1239/98, OSNC 1999/11, poz. 191).

3. Stosownie do art. 33 i 34 k.c. Skarb Państwa stanowi jednolity podmiot; niezależnie od wielości wskazanych w pozwie i orzeczeniu sądowym państwowych jednostek organizacyjnych (art. 67 § 2 k.p.c.), stroną jest zawsze Skarb Państwa, a nie wskazane jednostki (wyrok SN z 11.05.1999 r., I CKN 1148/97, OSNC 1999/12, poz. 205).

4. Gdy stroną w procesie jest Skarb Państwa, prawidłowe oznaczenie strony pozwanej powinno zawierać określenie „Skarb Państwa” i wskazywać właściwą państwową jednostkę organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie. Obowiązek właściwego oznaczenia strony pozwanej spoczywa na powodzie, jednakże w praktyce za ukształtowany uważany jest pogląd, iż sąd orzekający powinien czuwać nad tym, by Skarb Państwa był reprezentowany w procesie przez właściwą jednostkę. Sąd musi w ramach podstawy faktycznej powództwa wyjaśnić i ustalić powiązanie między strukturą organizacyjną i zakresem działania danej jednostki a dochodzonym roszczeniem. Skarb Państwa, mając osobowość prawną (art. 33 k.c. i art. 64 § 1 k.p.c.), ma zdolność sądową, czyli zdolność do samodzielnego występowania w procesie. Jednakże czynności za Skarb Państwa dokonuje organ właściwej jednostki organizacyjnej. W związku z tym trzeba ustalić umocowanie organu właściwej jednostki do reprezentowania Skarbu Państwa (wyrok SN z 22.02.2001 r., III CKN 295/00, LEX nr 52382).

5. Sąd nie jest władny oznaczyć Skarbu Państwa jako strony powodowej wówczas, gdy żądanie oparte zostało na twierdzeniu, że jednostka wskazana jako strona powodowa jest podmiotem odrębnym od Skarbu Państwa (uchwała SN z 19.04.2001 r., III CZP 10/01, OSNC 2001/10, poz. 147).

6. Jeżeli pozew został skierowany przeciwko jednostce organizacyjnej bez oznaczenia, że jest to *statio fisci*, a następnie w toku postępowania dochodzi do takiego oznaczenia, to nie ma żadnej zmiany w zakresie reprezentacji. Organ pozwanej jednostki organizacyjnej bowiem – z mocy art. 67 § 2 k.p.c. – uprawniony jest do reprezentowania Skarbu Państwa. Przekształcenie podmiotowe na podstawie art. 194 § 1 k.p.c. może nastąpić przed sądem pierwszej instancji. Na mocy wyraźnego

art. 391 § 1 k.p.c. jest ono wyłączone w postępowaniu apelacyjnym (postanowienie SN z 6.06.2001 r., V CZ 34/01, IC 2002/4).

7. Za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy *Komitetu do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego i Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego* odpowiedzialność ponosi Skarb Państwa reprezentowany przez *Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji* (wyrok SN z 29.11.2001 r., V CKN 1725/00, OSNC 2002/9, poz. 114).

8. Reprezentantem pozwanego Skarbu Państwa po dniu 1 stycznia 1998 r. powinien być organ administracji rządowej, który w drodze przekształcenia zlikwidował dotychczasową jednostkę Skarbu Państwa i utworzył – z wyodrębnionego organizacyjnie zespołu osób i środków majątkowych stanowiących podstawę istnienia tej jednostki – samodzielną, odrębną od Skarbu Państwa, osobę prawną (wyrok SN z 20.03.2002 r., V CKN 909/00, Prok. i Pr. 2003/2, poz. 39).

9. Starosta nie może skutecznie przypisywać sobie statusu strony (uczestnika postępowania) w postępowaniu sądowym. Starosta, aby nie narazić się na odrzucenie pozwu (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.), powinien jako stronę powodową wskazać Skarb Państwa, a siebie oznaczyć tylko jako *statio fisci* Skarbu Państwa, wykazując, że dochodzi roszczenia w ramach zadań z zakresu administracji rządowej (postanowienie SN z 3.10.2002 r., I CKN 448/01, OSP 2003/7–8, poz. 99).

10. W sprawach o zwrot mienia, którego przepadek lub konfiskatę orzeczono na rzecz Skarbu Państwa, w wypadku stwierdzenia nieważności tego orzeczenia zgodnie z art. 10 ust. 1 ustawy z 23.02.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. Nr 34, poz. 149 ze zm.), Skarb Państwa jest reprezentowany przez państwową jednostkę organizacyjną, w której władaniu jest mienie podlegające zwrotowi. Jeżeli nie sposób ustalić takiej jednostki lub jednostka, której to mienie przekazano do dysponowania w wyniku orzeczenia sądu o przepadku mienia lub konfiskacie nie jest już w jego posiadaniu z przyczyn faktycznych lub prawnych, w sprawie o zapłatę równowartości tego mienia Skarb Państwa repre-

zentrjuje ta jednostka, której mienie przekazano do dysponowania w wyniku orzeczenia sądu. Jeżeli brak takiej jednostki lub jednostki, która przejęła jej zadanie, w sprawie o zasądzenie równowartości mienia Skarb Państwa jest reprezentowany przez ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa (wyrok SN z 22.01.2003 r., II CKN 1103/00, IC 2003/10).

11. Za szkodę wyrządzoną przed dniem 1 stycznia 1999 r. przez funkcjonariuszy administracji (zarządów) dróg publicznych odpowiada Skarb Państwa, a nie obecni zarządcy (jednostki samorządu terytorialnego) (wyrok SN z 19.03.2003 r., I CKN 104/01, OSNC 2004/6, poz. 91).

12. W świetle art. 67 § 2 i art. 68 organ państwowej jednostki organizacyjnej podejmujący czynności za Skarb Państwa obowiązany jest wykazać swoje umocowanie stosownym dokumentem przy pierwszej czynności procesowej; stosownym dokumentem wykazującym to umocowanie jest akt powołania lub inny akt równorzędny potwierdzający powierzenie określonej osobie pełnienie funkcji organu państwowej jednostki organizacyjnej (wyrok SN z 9.01.2009 r., I CSK 304/08, OSNC-ZD 2009/D, poz. 96).

Rozdział II

SPRAWNOŚĆ POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO

1. Obowiązek sądu przeciwdziałania przewlekłości postępowania. Ciężar wspierania postępowania przez strony

Tylko czynności właściwe i odpowiednie na określonym etapie postępowania, sprawnie podejmowane przez sąd z należytą starannością, mogą zapewnić obywatelowi prawo do rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie (art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie 4.11.1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.), a według art. 45 Konstytucji RP – prawo do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Zgodnie z art. 6 § 1 k.p.c. sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. Szybkość działania w celu sprawnego rozpoznania sprawy nie może jednak, co wynika z wyraźnego zastrzeżenia zawartego w art. 6 § 1 k.p.c., wpływać niekorzystnie na wyjaśnienie sprawy.

W świetle tego uregulowania na organach procesowych, jakimi są przewodniczący i sąd, ciężar obowiązki określone w przepisach procedury cywilnej. Aktualny ustawodawca, na podstawie noweli do Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r., wprowadził – w miejsce przepisów funkcjonujących w systemie dyskrejonalnej władzy sędziego – rozwiązania zawarte w przepisach poświęconych